

Поклик Богині

Надія Богодар

Роман-балада

Світло тонкими цівками стікало її волоссям. Пестило округлі кутики плечей, ховалося, забігаючи поміж горбики грудей. Він прикипів очима до цієї картинки, ніби бачить її вперше. Прозору і чарівну. Вперше... Коли ж було оте "вперше"?

Вона розвернулася до нього й відповіла, що й сама уже не пам'ятає їхню першу зустріч. Вони вмili читати думки одне одного. Часто розмовляли, навіть якщо знаходились на неймовірно далекій відстані. Хоча відстань поміж ними ніколи не мала суттєвого значення: час і простір розмивалися у потоці ріки, яка текла перед їхніми очима, грала хвилями, дзюркотіла, перегукувалася нотами різних тональностей, розливалася барвами.

"Все ж, здається, я пригадую час, коли отак почула твій голос, — промовила вона, — це були дивні звуки, спочатку тонкі й легкі, як повітря, а далі такі голосисті, як біг оцих хвиль. Ті звуки линули з невідомості і я сама уже тягнулася до них, бо відчувала, що мушу їх зрозуміти. Тоді вони ставали яснішими й чіткішими, сплітались у вінок, і вже чутно було інтервали, а згодом — цілі гармонії, котрі перетворювались у слова. Це було таке блаженство! — усміхнулася. — Відтоді я знала, що завжди буду вирізняти музику твого голосу, бо вона співзвучна моїм вібраціям".

"Тому так легко подала мені руку?", — питав і одночасно відповідав він.

"Так, — погодилась вона. — Це була реакція на звук твого голосу..."

"Слова пам'ятаєш?"

"Ми йдемо цією дорогою разом".

1

Високий чоловік у білому вбранні прямував до храму. Він завжди ходив пішки, бо ця дорога поміж густих олеандрів, котрі захлиналися цвітом, додавала сил і натхнення. Позаду нього йшли два раби, несучи в руках глиняні таблички і прилади. Завжди брав додому все, що використовував у своїй роботі. Інколи у прохолоді ночі сідав на просторій терасі свого будинку й дивився в небо. Грало небо! Як воно завжди грало! Навіть тоді, коли нічне світило заливало тьмяним сяйвом найсміливіший блиск найвідважнішої й найпрекраснішої із зірок: Інанни. Щоночі, щомиті те небо мало свої звуки й неповторні мелодії. Він любив слухати його, а розшифровуючи пізніше ноти, й читати їхні оповідки.

Минулої ночі не спав, бо чекала на нього велика подія: затемнення Місяця. Перепочив аж під ранок і ось тепер, коли Сонце палахкотіло на вершині неба, крокував із розрахунками до храму.

Цієї пори небагато люду снувало вулицями, тому впало в очі стовпище народу у віддаленому від дороги пальмовому гайку. Вони розглядали щось під однією з пальм.

Хтось навіть нагнувся до того чогось, але воно з неймовірною швидкістю й відвагою кинулося на сміливця.

Чоловік звернув з дороги, вирішивши підійти ближче. Забачивши бритоголового жерця, натовп розступився, даючи йому дорогу. Той пройшов і

побачив під деревом замурзану, обірвану й перелякану істоту. Важко дихаючи й час від часу вишкірюючи зуби, вона зиркала на всіх довкола. Великими зеленими очиськами розкидала різкі стріли у простір, даючи зрозуміти, що боляче вжалить того, хто насмілиться торкнутися її. Це було дівча років десятих чи трохи старше. Люди з натовпу запитували, звідки могло з'явитися оце дивне й дике створіння у місті, мабуть, забрело звідкись уночі, лякаючись затемнення й шукаючи прихистку. А тепер, удень, зрозуміло, що це середовище для неї небезпечніше, ніж оте, що лякало темрявою і звичайним природним явищем.

— Воно може бути хворим і небезпечним, — сказав хтось із натовпу.

— Варто якось вивести її з міста або, в крайньому разі знищити, — сказав інший.

— Це людина. Така, як і ви, — подав голос учений чоловік. — Я потурбуюся про неї.

Хтось пхикнув у натовпі, інший радив викликати спочатку гарнізон озброєних вояків, а тоді вже турбуватися дикунами.

Жрець, не звертаючи уваги на репліки, наблизився до дівчати. Своїми великими очиськами вона пильно оглядала його й не відомо було, чи вона готувалась кинутися, щоб захистити себе, а чи якось зрозуміла його добрі наміри.

Він упевнено простягнув руку.

— Підведися. Я допоможу тобі й не завдам шкоди.

Дівча продовжувало важко дихати й уважно споглядати чоловіка, але в погляді тому помалу зароджувалась надія і ще щось, добре йому знайоме.

Ще якусь хвилю стріляла очима то на відкриту гладку долоню з довгими тонкими пальцями, то на гладке, добре виголене, обличчя. Але дихання її затихало.

— Ти ж знаєш, що не заподію тобі зла.

Поглядом застиг на її глибоких зіницях. Тонка, нікому не видима нить почала впливати з темних озер і несміливо, невпевнено рухатись до його очей. Тієї миті, коли тремтлива хвиля теплом торкнулася його, вона простягнула руку.

Натовп знову мовчки розступився і вони попрямували до дороги.

Ступили ногами на широкі й теплі кам'яні плити, зупинились. Від дівчати смерділо і його вірні слуги з неприхованою огидою вертіли носами. До обсерваторії йти не було сенсу: є речі важливіші. Розрахунки й уточнення завжди можуть зачекати, бо числа незмінні в плині часу. Числа завжди вірні, завжди готові служити. А людська довіра — це завжди щось таке, що накладає відповідальність. Людська довіра не може чекати. Зрештою, він сам подав їй руку. А вона, на диво, не пручалася. Знав, коли простягав руку, що не кинеється на нього. Звідки він це знав? Уже понад сорок років живе на світі, вивчив багато наук, сам створює науку, за його кресленнями будують храми, він читає найзаповітніші і наймудріші оповідки неба, вміє пояснити багато явищ. А ось пояснити, звідки знає інколи те, що не має ніяких пояснень, ані формул, ані розрахунків, ні

креслень та символів, не знає. То що ж він тоді знає?

Знає, що має повертатися додому й дати раду оцьому створінню, котре тепер саме одчайдушно вчепилося в його руку. Так цупко тримаються за пальці маленькі пташки, яких годує з рук.

Глянув униз: волосся дівчати мало сіро-буре забарвлення і скидалося на розбите й покинуте гніздо якогось великого птаха. Підвела голову, відчуваючи його погляд, і їхні очі знову зустрілися. Усміхнувся.

— Підемо до мого дому, там нагодую тебе, а потім вирішимо, що робити. Ти, мабуть, не на жарт голодна?

Дівчинка швидко та дрібно замахала головою, не змінюючи виразу обличчя. Отже, все-таки розуміє його.

Невдовзі зайшли в будинок, і він наказав служницям нагодувати дівча. Брудну і смердючу, її не наважувалися садити за стіл, тому провели у внутрішній дворик і посадили на циновку. Принесли ячмінні паляниці, молоко й сир. Дівча накинулось на їжу так, наче не мало й крихти в роті багато днів. Чоловік мовчки спостерігав за нею.

— Як ти потрапила до міста? — спитав, як тільки вона допила молоко і смачно потягнула рукавом по губах.

— Через головні ворота, — відповіла.

— Але ж вони зачиняються на ніч...

— Не зачиняються зате вдень. Я пройшла разом із вівцями...

— Де твої батьки?

— Не знаю. Я росла з бабцею, але вона померла.

— Ось воно що... І що ти шукала в місті?

— Їжі, — врізала по ньому зеленуватими променями.

— Що ж, тепер ти сита і можеш йти. Мій слуга проведе тебе в належне й безпечне місце.

Махнув рукою служці, той став в очікуванні позаду дівчати. Вона невпевнено підвелася й пішла слідом за слугою. У високому отворі дверей ще раз озирнулася.

Чоловік повернувся до своєї спочивальні. До храму сьогодні не піде, зі своїми нічними спостереженнями почне розбиратися вдома. Гукнув свого писаря і взявся до роботи. Помежи розрахунками перед очима поставали її очі, блищали тим магічним сяйвом, що й місяць уночі перед затемненням. Такі неймовірно великі очі мала одна богиня, покровителька їхнього міста. Чому він відпустив її? Але ж дав слово.

Насувався вечір, пора було прийняти трапезу і піти сьогодні на спочинок раніше. Завтра його чекають у храмі. Відпустив писаря й зійшов на перший поверх, де знаходилася простора світлиця, кухня та їдальня. Служниці забігали туди-сюди, зносячи до столу пшеничні паляниці, пшоняну кашу в горщику, червоне виноградне вино і кілька грушок. Жрець вечеряв скромно, зате дбав про багатий сніданок.

Після вечері відвідав кімнату з вівтарем, приніс свої славлення богам. Повернувшись у внутрішній дворик вклонитися могилам. Місяць палахкотів, заливаючи простір тьмяним сяйвом. Довго тримав голову задертою до неба, дякуючи подумки за всі ті

відомості, що зміг роздобути сьогодні. Числа вміли розповідати багато, а може, не лише багато, а й усе. Усе, що є на цьому, земному, світі та світі небесному, тримали закарбованим у своїх позначках. І коли людина починала складати їх до купи — вони відкривалися.

Кущі тамариску уздовж стіни ніжно виблискували, ніби хтось притрусив їх срібним пилом, змішаним із ледь помітною рожевою фарбою. Замилувався. Перед очима з'явилася постать його дружини, яка з такою любов'ю висаджувала уздовж стін оці священні рослини. Для оберіга, казала. Тепер і вона поміж них...

Розвернувся й направився всередину дому, та зненацька до його вух долетіло тихе шарудіння з протилежного кутка двору. Озирнувся різко й побачив, що віття одного з кущів ледь похитнулося. Сьогодні безвітряно, подумав, і що за звірина та й як влізла до його двору? Гукнув свого вірного раба. Той постав перед ним зі смолоскипом у руках.

— Освітлення нам не потрібне, але може згодиться вогонь, — сказав і кивнув рукою в напрямку кутка. Зупинились неподалік. Шкірою відчував живу істоту, здається, навіть чув її збуджене дихання. Знову не міг пояснити чому, але знав, хто це.

— І що ти там шукаєш?

Мовчання.

— Довго збираєшся там сидіти? Я можу й зачекати. Але раз уже тут, то навіщо гаяти час? Все одно тебе витягнуть.

Віття кущів знову зарухалося, зашаруділо і звідти показала уже знайома голова зі скуйовдженим волоссям. Дівча стало перед ними, похнюпившись.

— Чому ти тут?

— Я... вирішила, — несміливо пролепетала.

Жрець аж напнувся від несподіваної відповіді. Чогось подібного не чекав від цієї дикунки.

— Що ти вирішила? — іронічно спитав.

— Ви ж сказали, що нагодуєте мене і я вирішу...

— А, он воно що... Ти вирішила залишитись тут. Але я не даю прихистку безпритульним. Це зробить храм. Можеш не боятися тутешніх людей, вони цікаві, та не заподіють тобі зла. Навпаки, ти потрапиш у храм, де будеш почуватися дуже добре.

— Я не хочу до храму...

Ще одна несподіванка.

— А це чому? — уже сміявся жрець.

— Там мене змусять лягати з чоловіками.

Жрець усе більше дивувався таким відповідям, але це вже його забавляло.

— То є священний шлюб! — мовив ніби грізно.

— Я не хочу шлюбів...

— Хмм... Усі жінки мають бути у шлюбі.

— Коли померла моя бабуса і я залишилась одна на цьому світі, одноплемінники хотіли віддати мене старому й беззубому пастухові. Швидше б я пішла у царство мертвих, аніж до нього...

— Тому ти втекла?

— Так.

Жрець зітхнув. Він міг довго роздумувати над будь-чим, але в цьому випадку не було підстав для роздумів, була тільки певність: так вирішило небо. А все, що вирішує небо, людина не може піддавати сумніву. Вона залишиться у нього.

— Заночуєш на отій циновці, де їла сьогодні. А завтра мої слуги займуться тобою. Аби жити в цьому домі, ти повинна мати належний вигляд. І хочу попередити: ніякого опору. Інакше храм завжди буде радий прийняти ще одну жрицю.

Розвернувся й пішов до своїх покоїв.

Прокинувся, тільки-но Сонце першими променями зазирнуло в отвори під дахом. Віддав розпорядження служницям щодо нової мешканки дому, ситно поснідав та з двома рабами вийшов за ворота.

Пройшов центральну вулицю з олеандрами, які щедро зрошувалися водою з каналів і цвіли від цього майже всеньке літо. Наближався до центру й до невеличкого підвищення посеред міста, де здіймався у небо суворий, величний і прекрасний зикурат. Ще його дід робив креслення й розрахунки для побудови цього храму. На сімох платформах, які символізували сім небес, втілював собою ідеальну будову земного й небесного світів, закони, котрим було підвладне все живе й неживе, все суще на землі, на небі і під землею. Божественні закони, правовий кодекс і класифікацію усіх явищ світу, всю його мудрість і всі науки — МЕ. Перше небо належало Інанні, сьоме — верховному Богові Ану, де у великій залі стояла його велична статуя і трон. Туди мав навідатися жрець, аби віддати Ану свою шану за здатність розуміти мову неба і мати можливість торкатися його священних знань.

До зикурату вели великі сходи з обох боків храму і ще одні центральні. Цими сходами й підіймався жрець. Біля воріт храму левоподібний орел грізно розстелив свої могутні крила і дві змії, котрі звивалися вздовж по дверях, розвертали свої голови з великими очима, аби пильно оглянути кожного, хто заходив у храм. Жрець зняв свої сандалі, забрав таблички і прилади з рук своїх рабів та попрямував углиб храму.

Спершу він зайде вклонитися Інанні за можливість мати насолоду і честь споглядати світло її зорі щовечора цієї пори. За декілька місяців вона стане Вранішньою зіркою і тоді він буде прокидатися раніше за денне світило, аби принести дари тій, котра сповіщає людей про прихід незрівнянного Уту.

Статуя Інанни мовчазно дивилася своїми величезними очима у простір. Щось грізне й таємниче було в тому погляді й у всьому виразі її обличчя. Густі брови розгорталися потужними крилами на високому чолі, великий ніс гостро виступав уперед, немов дзьоб хижого птаха, тонкі губи великого рота були щільно стиснуті. Вона вимагала поваги, нехай навіть через страх. У руках тримала жезл, який обвивали дві змії, створюючи вісімку. Він виверщувався тризубом: символом влади. Сама Інанна уособлювала священний шлюб: чоловіка і жінки, світла й темряви, Неба та Землі. Була символом плодючості, врожаю, перемоги.

Звів свої руки догори й почав промовляти славень на честь богині. Вдивлявся в її

очі, які виблискували тьмяним сяйвом коштовних смарагдів і оповивали весь простір зеленуватим серпанком.

— О наймудріша з богинь! Володарко цілющого насіння! Повелителько людських бажань! Я вчув твій голос, я побачив твій знак і прийняв дар. Буду піклуватися про нього як про найбільшу коштовність!

Опустив руки, схрестив їх на грудях і позадкував до виходу. Сонце своїми променями щойно заглянуло в отвори на стінах храму — й очі статуї спалахнули ще яскравіше. Зелені полум'яні язики виривалися назовні, заповнювали храм, розходилися у просторі, стелилися все далі й далі, до зелених зрошуваних полів. Там уже рясно шелестіли такі ж зелені, свіжі паростки пшениці і ячменю, дозрівали перші плоди бобових, квасолі, тикви, огірків, цибулі та проса. Богиня радіє, вона прийняла його вдячність.

Далі жрець почав своє довге сходження до верхнього приміщення храму. Очам відкривалося все більше простору. Води Євфрату виблискували темно— синім шовком, білі хмаринки овечками розбіглися по гладкій поверхні, тамували спрагу водами ріки. Від високих берегів простиралися зелені поля землі, котра годувала їх, а над головою синє бездонне небо. Він ішов у небо, крок за кроком, сходинка за сходинкою. А воно все щільніше нависало банею над його головою. Все сильніше тріпотів крилами Енліль, доносячи з плодючих полів життєдайні аромати. Очима вбирав у себе простір, вухами всотував тонкощі звуків. Очі й вуха — вмістилище розуму, і тут, у височині, розумієш це найкраще. Тут простір і людський світ еднаються так, як не можуть зробити цього внизу.

П'янкі пахощі кедрових лісів Аратти обіймаються з пекельним диханням сирійської пустелі. Соки південних дивовижних фруктів, яких везуть із острова Дильмун, розливають у просторах дихання гір і долин далекого Індостану. Аромати його прянощів осідають на ворожих списах асирійських воїнів. Але тут, угорі, де панує Ан, нема ні друзів, ані ворогів, тут лише закон справедливості. Тут його вправною рукою пишуться ті закони і правила, котрими живе все суще. Бо що на небі, те й на землі. І він, жрець, який прийняв знання своїх прадідів, найкраще може розуміти це, видіти очима, чути вухами. Він прямує до володаря неба, до того, хто створив на початку світу й передав Енлілеві, а той, у свою чергу, — володареві підземного царства Енкі, — ключі від божественних законів МЕ.

* * *

Повертався додому після заходу світила. На виході із храму його чекали двоє постійних слуг. Дорогу підсвічував Місяць надкушеною паляницею, а трохи нижче палахкотіла Вечірня зоря. Вона щойно попрощалася з Уту й тепер сперечалася з Нанною, хто з них важливіший.

В домі о цій порі панувала тиша. Слуги відпочивали й тільки одна служниця у кухні очікувала свого господаря, аби подати на стіл вечерю. Ще йдучи вулицею, зловив себе на думці, що тепер його чекають не лише слуги, котрі живуть якимось своїм, хоч і, певною мірою, залежним від нього життям. У домі з'явилася істота, повністю залежна

від нього. Істота, в життя якої він вимушений втрутитися, котра без нього не дасть собі ради у великому домі, а разом із тим — у цьому місті, де скупчилося в тугий клубок їхнє мале життя.

У світлиці було порожньо. Не встиг сплеснути руками, як із кухні впливла сіра постать.

— Де вона? — було перше запитання.

— У дворі, — відповіла служниця, киваючи головою на внутрішній дворик.

Дівча сиділо на краю невеличкого басейну, який розташувався посередині саду, й дивилось на воду. Там купався та ледь колихався, мов човник на легких хвилях, лик нічного світила й перехрещувалися вогняні пасма від смолоскипів, які горіли в чотирьох кутках двору. Вона кидала щось у басейн, певно, крихти з паляниць, рибкам. Поверхня води від того тремтіла й розходилася в усі боки незліченними густими колами.

Була повернута до нього спиною й радше не почула, а відчула чиєсь наближення. Різко повернула гладко виголену голову. Очі її, навіть у тьмяному вечірньому освітленні, видалися ще більшими. Зеленуваті іскорки виривалися з них на волю й розліталися нічними метеликами по саду.

Жрець на мить завмер, затамувавши у грудях окрик.

— Гарний вечір. Бачу, з тобою добре попрацювали мої слуги, — мовив розважливо, перевівши дух.

— Так, — буркнула невдоволено. — І тепер я схожа на тебе.

Це розвеселило його.

— Це не надовго. Волосся швидко відросте, зате тепер ти чиста й охайна. Уже вечеряла?

— Ні.

— Тоді прошу до столу.

Він стояв поважно перед нею, схрестивши руки на грудях. Обличчям дівчинки ковзнула швидка ящірка розгубленості, але вона зсунулася з краю басейну й застигла в очікуванні. "Не настільки вона дика", — подумав жрець і розвернувся, прямуючи до будинку.

Вони сиділи одне навпроти одного за довгим дерев'яним столом. Окрім смолоскипів, приміщення і стіл освічували два потрійних підсвічники. Сьогодні їхня вечеря — тиква, запечена із цибулею у глиняних горщиках, незмінні пшеничні паляниці та фрукти. Внесли вино у подовгуватій, різьбленій чудернацьким золотим орнаментом посудині. Наказав принести ячмінного напою, позаяк його юній гості ще зарано для вина, і розломив першу паляницю. Спостерігав за дівчам і бачив її вагання та розгубленість, мабуть, уперше сидить не лише у кріслі, а й за столом. Та, попри це, відчувається якась глибоко схована природність у її позі, ніби призабула у часі все, що було колись близьким і знайомим, а тепер вагається, відшукуючи те минуле у споминах.

— Роби те, що роблю я. Не бійся бути в моїх очах незграбною. Ці очі бачили багато і

вже мало чим здивуєш їх. А завтра будеш мати свої перші уроки, і не тільки етикету.

— Чому ти такий добрий до мене? — спитала враз, ніби це її непокоїло.

— Так повинно бути, — легка усмішка ковзнула його губами, — прийде час — і ти зрозумієш.

— У кінці двору є декілька могил, — продовжила вона, — там твої родичі?

— Так. — Змовк, наче хотів утримати лише для себе те, що було дорогим і закутим важким замком у грудях.

— Там мої дружина й донька, — все-таки мовив по хвилі.

Знову спалах вирвався з очей дівчати і вона впевнено розламала паляницю.

Після вечері наказав слугам провести її в одну з опочивалень на верхньому поверсі, а сам попрямував на простору терасу будинку. На дах. Сьогодні хоче тільки одного даху над своєю головою, безмежного, мовчазного. Вони розмовляють подумки: він і небо. Вони завжди знаходять порозуміння, що рідко вдається з людьми.

На терасі стояло розлоге крісло-гойдалка, сплетене з бамбука. Такий само, бамбуковий, невисокий стіл і лежанка. Інколи спекотними ночами він засинав тут, щедро змащений олією від комарів. Ці маленькі, докучливі комахи заповнювали порожні й тихі ночі міста. Але тут навчилися боротися з ними. Тут навчилися боротися із самою природою та з її не зовсім сприятливими умовами. Посеред голої пустелі, без особливих дарів навколишнього середовища, створили багату оазу.

Каналами розсікало місто і навколишні поля, які стали родючими завдяки водам благословених рік. Морським шляхом до міста звозили заморські диковинки, дорогоцінне каміння та спеції. Зі сходу йшла пахуча кедрова деревина й золото. У них було все, завдяки прекрасній богині їхнього міста, смарагдоокій, мудрій, відважній Інанні. Це вона не побоялась поїхати до самого Енкі й виманити в нього одвічні та могутні закони МЕ. А хто володіє законами, той володіє життям. Ось вона! Угорі, горить рівномірним, пишним вогнем. Здійняв руки до неба, потопаючи очима в його водах. Ця ріка — манлива, вічна, рухома й одночасно незмінна, повноводна, могутня. Вона годує їх, збагачує, як і земні ріки. Він це знає, як знали його діди. А люди, мов човники в цій ріці, плывуть собі та й плывуть, інколи борсаються і прибиваються якогось берега, але приходить час — і ріка манить, забирає до себе й відносить. Вони — вічні подорожувальники, і якої б слави, влади, багатства не досягнув отут, на одному з берегів, — коли води небесної ріки вирішать, що прийшов твій час, зануришся в їхній потік голий і босий, таким, яким вийшов із цього потоку. О, він давно зрозумів це сам і цьому вчив його мудрий дід. А всі оці дари, що закладають вони з кожним вельможею в усипальниці, застаються в часі отут, на землі і в землі. Ні ріка небесна, ні підземні води Енкі не приймають їх. У водах розчиняється лише голе тіло.

Деся там великою підземною рікою пливе човен із його коханою дружиною й донечкою. Так і не встиг відчутти у всій повноті батьківське щастя. Не встиг навіть насититися тими дарами, якими обсипає людину мить любові. Так, одна мить. Солодка, млосна, всеохопна мить. Ще одна людська ріка, води котрої, бурхливі й нещадні, накривають із головою, від її хвиль не хочеш рятунку. Хочеш потонути,

з'єднатися назавжди. У тих солодких, сповнених ніжності й шаленства, вичікування й нетерплячки, жаги й боротьби, непокори і відданости, водах вони виплекали свою доню. Такою краплинкою випірнула з материнського лона, маленькою, прозорою краплинкою, яка зародилась у злитті їхніх навіжених потоків.

Вони пішли майже разом, одна за одною, невдовзі після пологів. Ніякі заклинання, ніякі цілющі трави не врятували їх. Так вирішило небо: віддати їх підземній ріці. А тепер воно принесло йому оце крихке, худе, дикувате дівча з великими очима богині. "Дякую тобі, Інанно! Я не мав можливості пізнати любов рідної дитини, ані всю красу піклування про неї, тож тепер ти дала мені таку можливість".

Завтра він складе ще один славень в ім'я покровительки, ще одна ода слави увінчає її світлу голову. А сьогодні — ще одне спостереження, мовчазне спілкування з небом, цифри й позначки.

Його сніданок, як і вечір, уже не був самотнім. Дівча у світлі дня, помите й доглянуте, світилося зсередини. Її шкіра здавалася тонкою вуаллю, котра оповивала якусь сутність у тілі поки що не зовсім виразної статі. Худючі, гострі плечі, так само ледь загострені горбики ще дитячих грудей, гострий ніс, довгі, худі, але міцні рученята. Дівча скидалося на тонке, але тверде лезо: торкнешся необачно — а поріже глибоко. Туніка звисала на ній, мов на жердині. Йому стало сумно: хто знає, як доводилося цьому створінню на її короткому віку.

У місті вони піклувалися про дітей. Навіть у простих землеробів діти були доглянутими й ситими, з веселими, безтурботними очима. А в цих очах, неймовірних і незбагнених, сховано щось більше, ніж в очах багатьох старців.

— Як спалося? — спитав.

— Незвично...

— Гадаю, ти задоволена?

— Ситий та доглянутий завжди задоволений.

— Мала такий досвід?

— Не зовсім. Але такими виглядають нагодовані вівці, — несмілива усмішка торкнулася суворих вуст.

— У твоєму плем'ї більше турбувалися про овець, — не спитав, а ствердив жрець.

— З них більший зиск.

— Це не зовсім так. Все, що створили боги, має свою придатність і користь.

Дівча стенуло плечима. Вона була на диво розумною від природи, але, як і кожен природний дорогий мінерал, вимагала зусиль: спочатку вичистити його від ґрунту й порошу, а потім надати правильної форми, вправно відшліфовуючи кожну грань. Що ж, це довга і клопітка робота, але в його грудях зародилася палюча іскра: він дуже хоче цієї роботи і навіть знає, що вона принесе йому насолоду.

— Віднині з тобою буде працювати вчитель, пізніше приєднається жриця храму. А коли будеш готова, приймеш і мої знання.

Дівчина дивилася на нього всепоглинаючим поглядом, так, мовби чіплялася за кожне слово не лише вухами.

"Вони — як криниці", подумав жрець і приступив до сніданку.

У храмі він із неймовірним натхненням та любов'ю таки написав славень на честь богині. Згадав і про Енкі, про подружжя Нергала й Ерешкігаль, хай будуть добрими до милих його серцю людей у своїх володіннях. І почав приготування з іншими жерцями до свята проводів Думузі у підземний світ. Підходив час літнього Сонцестояння.

Г отувалися славні і плачі за Думузі, численні жерці вправлялися на музичних інструментах, відтворюючи сумні мотиви розлуки Інанни та її коханого. Інші жерці складали цілі списки дарів. Дарів, які мали супроводжувати бога родючости у підземний світ, аби там йому було що їсти й пити, допоки Інанна знову не визволить його. Писали нові славлення ануннакам, які володіють усіма мертвими. Задобряли богів словами й дарами, аби піклувалися про тих, хто відійшов до підземного царства, не маючи дітей, котрі могли б подбати про їхнє існування там молитвою і пожертвою.

Всі дари буде закладено у човен, який перевезе божество через ріку, і його перевізник, Ур-Шанабі, теж одержить свою частину.

Жрець мав багато обов'язків і справ, він був одним із головних та відповідальних за традицію, за нерозривний зв'язок минулого з майбутнім. А водночас — вічний споглядач неба, астроном і астролог, геометр і математик, архітектор та поет, посвячений у традицію предків і тих, хто дарував людям первісні Знання.

Збігали дні. Він бачився зі своєю підопічною тільки вечорами і ранками, помічав, як чорніє її голова, й вона стає подібною на маленького їжачка. Спостерігав зміни у поведінці, впевненіші й управніші рухи за столом, поважне миття рук, неквапне прийняття їжі. Милувався отим казковим спалахом вогню в її очах, свіжим, здоровішим рум'янцем на щоках. Та на розмови часу в нього не було. Зрештою, вона має ще довгий шлях свого першого, підготовчого, етапу.

* * *

Минав час і разом з ним — літня спека. Стікали за обрїй задушливі зоряні ночі, клопіт ранків і турбота днів. До храму звозили дари полів: від різноманітних овочів — до золотого зерна пшениці, ячменю, проса. Все це рахували, вимірювали вагою, записували й закладали в комори. Щось має годувати взимку, щось має піти на продаж. Із чогось буде виготовлено борошно, цілющі напої й сушені смаколики. Ціле військо заклопотаних рахувальників із пильними очима й загостреною увагою снувало подвір'ям храму. Життя в зикураті мало свої ритми і свої правила. Тут навчалися нові рахівники добра, нові будівничі міста, нові складальники поем та славнів, нові володарі чисел і вимірювань, зрештою, нові жерці. Тут давали лад усім багатствам міста-країни, готували приписи для кращого зберігання сирів, створювали нові закони. Тут відбувалися церемонії, вершилися суди, тут вибирали нових правителів. Тут знаходили прихисток чимось обділені, а справедливість — чимось ображені. Тут гартувалися списи захисників міста. Інакше й не могло бути: зикурат — це центр Уруку, а разом із тим — його голова.

Жрець мав свою печатку із сердоліку, яку тепер доводилося використовувати безперестанно.

Уже минули святкування осіннього Рівнодення і жертвоприношення ануннакам, усі амбари пашіли здоров'ям і пахощами заливали двори храму. Чекали перших осінніх дощів. Жрець часто вечорами затримувався на даху свого будинку, розмовляючи з небом і зі своїми думками, втягував на повні груди аромати осінньої благодатної пори. Цей рік був добрим до них, багатим на все. Рік був добрим і до нього.

Він присів у своє крісло-гойдалку, й непомітно його здолав сон.

Була така глибока темрява, наче згасли усі зорі. Неначе він потрапив у підземне царство, туди, куди не проникає навіть найтонший промінчик світла. І було тихо. Тихо, аж довкілля дзвеніло приглушеним, незрозумілим звуком. Він намагався вслухатися в ту тишу, аби знайти хоч якийсь рятунок, бо його зненацька оповив страх і морок. Зловісний і первородний. Крутився в усі боки, розводив руками, мовби хотів торкнутися чогось... Опори! Якоїсь опори, бо не розумів, ні на чому стоїть, ані чим дихає. Порожнеча. Здається, він у порожнечі, темній та глухій. Але, на диво, груди його помалу починали вільно наповнюватись повітрям — і минала первинна паніка.

Тиша... Вона все-таки лунала! У стані спокою й довіри, які прийшли до нього не відомо звідки, він починав краще чути її голоси. Тонкі, ніжні, заспокійливі. Мовби це була музика раю. Вона звучала все чіткіше, і здавалося, що навколо нього розливаються не звуки, а веселка: всіма тими кольорами, що над Євфратом після грози. Та ні... Кольорів було набагато більше, яскравіших і тьмяніших. Вони то виникали перед очима виразними барвами, то танули, немов туман. Зненацька все довкілля заграло кольорами й забриніло нотами. Він ніколи не чув і не бачив чогось подібного. Здається, ноти були кольоровими, а колір звуковим. Візерунки переливалися з одного в інший чудернацькими, дивовижно гармонійними схемами! І невідомі інструменти звучали з-під невидимих рук.

"Тут усе.... тут усе...", — почув він приглушений голос, який линув не звідкись, а звучав безпосередньо в його голові. "Ти впізнаєш мене?.. Ми йдемо цією дорогою разом...". Голос губився, і він бачив уже блискучу від білого сяйва дорогу, широку та простору, якій не було кінця і не було початку. Він несміливо ступив на ту дорогу й пішов. Хтось тепло торкнувся його руки, і він стрепенувся...

Розплющив очі й побачив зоряне небо над головою. На вустах ще застигла усмішка і відчувалося тепло доторку тієї руки. Він згуста бачив сни, іноді дивні та пророчі, але цей був особливим і надто вже живим. Так, живим! Відчував усім еством, боячись поворухнутись, аби бодай отак затриматися ще на мить там, щоб ще раз відчутти, що все те було насправді. Враз відчув щось інше поряд, різко повернув голову. Це була вона, сиділа схрестивши ноги майже поруч і дивилась на нього широко розплющеними очима. Легке тремтіння пробігло його тілом, мов вітерець, з очей виливалась ота первинна темрява сну.

— Що ти тут робиш? — різко підвівся.

— Вибачте, я збудила вас, необережно торкаючись вашої руки.

Механічно й інстинктивно схопив себе за руку долонею іншої, немов хотів

упевнитись у тому доторку, а разом із тим — утримати дорогоцінне тепло. Воно було милим йому, рідним. Але невдовзі відчув лише тепло своєї долоні.

— Давно сидиш тут? — уже спокійніше промовив, опановуючи себе.

— Ні. Я часом виходжу на терасу, коли Ви йдете спочивати, але сьогодні застала Вас тут... Зовсім не хотіла збудити... — В її голосі звучало розчарування й повага.

— Нічого страшного, — мовив жрець. — А чому ти приходиш сюди?

— Люблю дивитись на небо. Коли я ночувала з вівцями в полі, то часто, притулившись до боку котроїсь, годинами пасла очима іншу отару: небесну. Я знаю кожну зірочку, де вона, коли спадає темрява, а де — коли північ, або коли наближається ранок. Зірки — як овечки, вони безперестанку мандрують небесним полем...

— Знаєш їхні назви?

— Ні. Ніхто не знав про мої нічні спостереження. Бабця варила сири і збирала степове зілля в різні пори року, відварами з них лікувала людей, навіть мене прилучала до того. Але про зорі їй ніколи було розмовляти зі мною.

— Твій учитель розповідав, що в тебе хороша пам'ять. І жриця задоволена тобою.

— Мені подобається вчитися...

— Це добре.

— А яка найулюбленіша твоя зоря? — спитав зацікавлено.

— Ота, — простягнула руку до схилу неба.

— Це Вечірня зірниця нашої богині Інанни.

— А ще ота, — показала на іншу.

— Це Стріла, священний Уру-Анн із Божества Великого Пса, — відповів, усміхаючись, жрець. Схоже, прийшов час їхнього першого уроку.

— А ще я помітила оті сім зірок, котрі малюють ковша. Він завжди рухається небом, немов робить коло. Я люблю той кухлик...

Жрець уже щиро сміявся.

— Кухлик, кажеш? Це сузір'я — Колісниця самого Ану! Сім священних Биків везуть її небом! А трон бога он там, трохи правіше: не надто яскрава зоря, але вона нерухома. Все небо, всі зірки й сузір'я рухаються навколо неї.

— Це ота, поміж Колісницею й отією бороною?

— Так! — радісно й натхненно відповів жрець. Ним опанувало таке піднесене почуття, якого ніколи не мав на уроках.

— Те божество — це вона, Борона, це Ану оре наші землі своїми великими й гострими плугами. Це вічні його супутники і знаряддя. Небо розказує про все: коли починати обробляти землю й закидати в неї насіння, коли збирати врожаї, коли чекати злив, а коли — нестерпної спеки. А ось там, бачиш, три яскраві зірочки в ряду із хвостиком унизу, трохи вище Стріли. Це Сяйво Небес, Божество Великого Пастуха, який несе нам свої багаті дари. Людина живе законами, котрі написані там, і повинна вміти читати їх святі символи.

— Хочу пізнати ті символи...

— Що ж, допоки небо чисте і не ллють дощі, виходь на терасу тоді, коли я не йду до спочивальні.

— Добре, Вчителю.

Жрець укотре всміхнувся. І була ця усмішка такою щасливою, такою повною, доброю, щирою й щедрою, що залила його груди дивним теплом. Таке відчуття, як в отому, щойно пережитому, сні.

Із цього вечора й до пізньої осені дівчинка і жрець виходили разом під небесну баню. Він сідав у крісло, а вона прилягала на лежанку: так не боліли плечі й шия від задертої до неба голови. Ці мандри разом від сузір'я до сузір'я, від зірки до зірки подобались йому. Він розмовляв з небом уже не мовчки, а озвучував свої думки. Вони ставали живими, рухливими, образними, бо дівча час від часу про щось запитувало. Інколи ті запитання відверто дивували його, ніхто з дітей її віку (переважно хлопчиків, котрим він зрідка давав уроки у храмі) не був настільки цікавим та жвавим. Вона не хотіла просто щось завчити, а прагнула розуміти і цим заганяла його у глухий кут. Але на те він і жрець, аби шукати вихід із будь— якого лабіринту. Ті бесіди ставали дедалі глибшими і ґрунтовнішими, ніби дівча хотіло всотати в себе всі премудрості світу. Вона буде жрицею, безсумнівно.

Коли почалися дощі, поміж коротких перерв вони все ж зустрічалися на даху. Надходив час розповісти про священне сузір'я цієї пори: Водолія. Воно уособлювало самого бога Ану, котрий щедро лив із глека небесну воду. Інший потік належав Енкі. Ці два потоки, небесний і підземний, народжували ріки Тигра і Євфрату, які своїми водами давали життя деревам, травам, рослинам, напували тварин. Тільки людям варто було пити воду із глибоких колодязів Енкі, які є джерелом тієї мудрости й чистоти, котрі тримають у собі священні закони. Водолій колись давно сповістив людей про великий потоп, який знищив майже усе живе. Їхні великі й могутні предки жили на острові Дильмун, звідки бере початок світ і починається його розподіл. Там і відбувся всесвітній потоп. Врятувався тільки великий праведник Зіусудра, котрий продовжив людський рід. Острів Дильмун для їхнього народу — завжди священне місце.

За густими дощами й повним хмар небом припинились їхні подорожі до зірок. Жрець займався обрахунками осінніх спостережень, відвідував школи, писав славні. Зимовий період — це час роботи з розумом. Його охопила гарячка роботи й таблички вмить заповнювалися письмом, а рука писаря горіла вогнем.

На небі панувало сузір'я Великої Ластівки. Сім-ме й Ану-Ме, Володарки Небес, котрі були зв'язані поміж собою шнуром. Із цим сузір'ям і планетою Нібіру був пов'язаний прихід на Землю великих богів, які принесли із собою закони МЕ. Головним правителем Нібіру й був величний Ану. Тому це подвійне сузір'я несло за собою відродження вічних духовних істин, повернення до престолу небесної влади, панування краси й гармонії. Недаремно Інанна мала на троні сузір'я найвищу владу і розквітала неймовірною красою, віддавалась мистецтвам і творенню гармонії як у слові, так і в музиці. Вона готувалась до свого шлюбу із Думузі: в час, коли настане весняне Рівнодення й на небо зійде сузір'я Барана. З їхнього священного шлюбу почнеться

новий цикл життя. Храм уже розпочав свої приготування до свята, бо воно найтриваліше й найважливіше у їхньому календарі.

З дівчиною бачилися тепер знову тільки ранками й вечорами за спільним столом. Її погляд усе мудрішав та глибшав, хоча здавалося, що не може бездонне глибшати. Вже досить вправно писала й навіть знала немало славнів на честь богині. Жриця вчила її мистецтвам, гри на арфі й лірі. Вчила заговорам і вмінню готувати ліки із трав, у чому дівчина була особливо вправною, адже вже мала ці навички раніше. Давала знання про походження богів та історії з їхнього життя. Вчила охайности й догляду за собою та приміщенням. Числами й розрахунками займався з нею учитель. Її волосся віросло й закручувалося чорними пасмечками навколо голови, спадало неслухняними кучериками на високе чоло, вкривало вуха. Вона скидалася б на юнака, якби не якась особлива ніжність, поєднана зі строгістю виразу обличчя.

Жрець довго думав, як назвати її, шукав якесь особливого ім'я. Таке, якого не має ніхто. Й нарешті визначився, бо чи не подарунок богині вона? А отже, хай зветься Нандаї.

Вони сиділи за широким дерев'яним столом і, помірно розжовуючи їжу, розмовляли. Збоку виглядало, немов батько вчить доньку життю, відповідає на її сміливі й нерідко несподівані запитання, радить і обіцяє щось хороше за успіхи.

— Чому потрібно приділяти найбільше уваги в житті, Вчителю? — спитала вона.

— Всьому.

Пильно глянула на нього своїми глибокими очима, бо не зовсім зрозуміла.

— Коли тобі подобається чистота, що ти будеш робити? Наприклад, коли брудний стіл...

— Я приберу з нього й почищу його.

— А якщо не прибереш раз, а потім вдруге, що станеться?

— Стіл стане помийницею.

— Отож, — усміхнувся Учитель. — Звертай увагу на те, що любиш, і на те, що корисне тобі. Так само звертай увагу й на те, що тобі може зашкодити, на те, чого не любиш. Бо так помалу перетворишся на те і незчуєшся, як будеш їсти з помийниці.

— Але ця увага буде іншою, — зауважила вона.

— Звісно. Витираючи стола, ти підтримуєш його чистоту і водночас борешся із брудом. Якщо перестанеш звертати уваги на бруд, він поглине тебе.

— Пам'ятаю себе замурзаною, пелехатою і вошивою, здається, зовсім недавно, й запитую, як Вам було: не гидко торкатися мене?

— Я знаю властивості кришталю, — відповів Учитель.

— А чи за всім, що покрито брудом, ховається коштовність?

— Не за всім. Але як не спробуєш, то й не знатимеш.

— Ви знали... Я гадаю, Ви знали. Але як?

— Досвід, моя люба. А приходять він тоді, коли всьому приділяєш потрібну увагу.

Збігло три роки. Нандаї витягнулася, немов та висока тростина у своєму нестримному пориві до світла. Тонка й суха, але завжди міцна, впевнено прямувала до

своїх вершин, якими для неї були все нові знання.

Чекали появи Нового Місяця перед весняним Рівноденням. Вели постійні спостереження та обрахунки. Нандаї знову сиділа біля свого Вчителя на даху, коли небо очищалося від хмар і відкривало їм свої дверцята у Вічність.

Те, що небо поділено на дванадцять секторів, їй уже було відомо, як і те, що назви Зодіаку — це одне, а сузір'я — інше. Небесна сфера складена з числа триста шістдесят, яке має в собі число шістдесят. Воно, у хвилинах та секундах, — це священне число. Знала вже і про тривалість року у триста шістдесят п'ять днів п'ятнадцять хвилин сорок одну секунду. Рух божеств зрозуміла щодо Уту і Нанни, решта було складнішим, бо вимагало довшого часу спостережень і записів, її особистих. Божество Інани мало особливу важливість і позицію на небі, свій шлях. Вона то сповіщала вранці про прихід Уту, то проводжала його, зависаючи у вечірніх небесах яскравим смолоскипом. Після Нового року мала стати Вранішньою зорею, тоді Нандаї буде підійматися на терасу ще до сходу світила.

Довгими вечорами Вчитель роз'яснював їй рахунки й числа, закладені в побудові Всесвіту і їхньому земному житті. Всі їхні математичні таблиці розпочиналися з числа 12960000, що складало п'ятсот небесних років. А один повний рік мав у собі двадцять п'ять тисяч дев'ятсот двадцять земних років. Без знання цих чисел не можеш бути ні астрономом, ані астрологом. Зміна полюсу світу пов'язана з Рівноденнями. Щороку вчені жерці мають бути прикутими очима до неба в цей час. Учитель був суворим і вимогливим до неї. В голові вона мусила складати, віднімати, ділити та множити великі числа, без кінця все повторювати, щоб запам'ятати. Іноді, коли засинала змученою, їй снилися числа й божества, з очей і вух котрих висипалася неймовірна кількість хаотичних цифрових позначок, і вона змушена була хапати їх руками та впорядковувати. Бачила пряму лінію земної осі, яка одним кінцем впиралася у знак Терези, а іншим досягала первородного, священного золотого Барана. Та лінія була вилита зі срібла і вкрита золотом, світилася срібло-золотистими променями й розсипала іскрами. А Кі, велична і прекрасна, оберталася навколо тієї лінії й десь там, далеко на темному оксамиті неба, їй усміхався Уту. *"Нуль Барана і нуль Терезів... Початок і гармонія... Іскра і творення... Шість на десять, знову на шість і десять... Триста шістдесят... Дві тисячі сто шістдесят... Три тисячі шістсот..."*, — бриніло в її вухах голосом Вчителя — і вона прокидалася.

Далі було ще важче, бо мусила запам'ятати кути нахилів того чи іншого божества, час їхнього руху, петляння, геометричні кути з'єднання поміж ними. Але оце, найважче, було для неї усім найсолодшим. Усім тим, задля чого прийшла у цей світ, задля чого витерпіла голод степу, сморід свій і овечий, прихід у це місто. Вона йшла до них. Тож тепер може витримати усі муки, усі вимоги й накази Вчителя. Усі жертви, які будуть потрібні від неї, краплями свого поту і знемоги, але радісно та щедро принесе на вівтар.

Сьогодні мала розібратися з позицією й відстанню божеств одне від одного, від першого до сьомого. Сьомою була їхня Кі. Ще одне священне число, в якому сім небес і

сім воріт підземелля. Від Кі внутрішньою, восьмою й найважливішою була Інанна, далі Нісаба, богиня письмен, і величний Уту, а також вечірнє світило Нанна. Гра затемнень і фаз поміж денним та нічним світилами, — ще одна окрема й важлива наука. Адже з ними пов'язані всі основні святкування й події, одне з яких — прийдешній новий рік.

Вона із хвилюванням і трепетом чекала на це свято, бо зможе побачити зикурат і вклонитися богам уже безпосередньо біля їхнього священного підніжжя.

Одного тихого вечора батько, як Нандаї стала називати жерця, поклав перед нею на стіл невеличку скриньку. Була вона розмальована чудним орнаментом, всипана блискучими помаранчевими та блакитними камінцями. Відкрила — і замерла. У скриньці лежало звите змієюю барвисте переплетення намиста, по верху нього виблискував сяйвом великий круглий диск на тонкому срібному ланцюжку. А ще — декілька різнобарвних обручів для рук і ніг. Дивилася й боялася доторкнутись, щоб не розсипався її скраб, таким крихким і дорогоцінним здався їй.

— На святкування одягнеш нову туніку та спідницю, а поверх — оці прикраси.

— Дякую, батьку, — тільки й спромоглася відповісти.

— Це прикраси для знатних жінок. А ти — донька Верховного Жерця Уруку.

В ніч перед Рівноденням місто запалало вогнями смолоскипів. Із тераси їхнього будинку було видно освічений від низу й до верху по обидва боки височених сходинок грандіозний, величний зикурат. Скидався на яскраву зоряну колісницю, на піраміду, яка вела в небо. В цю ніч усі вільно віддавалися любові, тому лише вранці Нандаї зі жрицею храму вийде на святкування Нового року.

Тієї ночі вона майже не спала, прикута очима до зикурату й вухами до дивних та веселих голосів, котрі лунали з вулиць міста. Батька сьогодні вдома нема.

Новий день знову гудів голосами людей, співами славнів, звуками тисячі музичних органів. Били в потужні бубни і трубили в голосисті горни, ніжні таємничі звуки флейт перепліталися із бринінням потоку хвиль арфи.

Жриця помила її волосся і змастила чисте тіло пахучими смолами, вдягнула її у світлу туніку нижче колін із легеньким вишитим візерунком довкола отвору на грудях та з ніжною бахромою внизу. Пов'язала кольорову спідницю, завертаючи передню частину у міцний пояс на талії. Вдягнула браслети на руки й ноги. На шию по чергово нанесла тонкі пацьорки з кольорового скла, потім намисто із жовтогарячого сердоліку й синього лазуриту, під саму шию — тонкий ланцюжок з висячими золотими листками, а наостанок — срібний ланцюжок із диском-пектораллю. Все це скидалося на тісний комірець, який закривав її груди щільно від підборіддя до розрізу на сорочці. Глянула на себе у срібне дзеркало — й не впізнала. На неї дивилася вродлива дівчина, панна з прекрасними очима, білим лицем і чорним, як смола, хвилястим волоссям, яке спадало потужними пасмами на плечі. Та це було ще не все. За помахом руки жриці служниця внесла у скриньці ще одну прикрасу, яка була подарунком храму Інанни: головний убір. Це був круглий тонкий обруч, обгорнутий блакитною стрічкою, вздовж якого спадало на чоло таке ж золоте листя, як і на шиї. Поміж того золотого листя виднілися в ряд восьмипелюсткові квіти чи, може, зірки. Це була вишукана й тонка робота для самої

цариці. Квіти, як і кожна деталь, мали на диво завершені форми, мовби в них закладена вся гармонія Всесвіту.

— Вінок богині — це особлива краса, — мовила жриця. — У ньому закладено всю мудрість небесного витонченого мистецтва, яку дарували нашим майстрам боги.

— Квітка має вісім пелюсток! — захоплено вигукнула дівчина. — А Інанна — восьме божество неба.

— Так, — погодилася жриця. — І не тільки це. Але ти ще не брала уроки небесного шляху нашої покровительки.

— Батько обіцяв після святкувань, коли вона буде Вранішньою зорею.

Жриця мило всміхнулася й попросила дівчину сісти у крісло. Вона має пов'язати на її голівці осяйний вінок.

Вийшли з будинку, коли вулицею проносили велику статую Думузі. Його голова й шия були прикрашені вінками. Процесія зупинялася на кожній головній вулиці, де зачитували славні, тричі підіймали вгору-вниз статую й далі звертали на дрібніші вулиці, з танцями, співами й музиками. І так — допоки не обійдуть усе місто, дякуючи богам підземного царства за те, що відпустили Думузі, дякуючи Інанні та славлячи плодючість. У ці свята смерть, народження й життя перепліталися в єдину, нерозривну косу. Бо Світло поєднано з Темрявою, а Небо — Ан — із Землею-Кі. Й невдовзі з'єднаються священним шлюбом боги плодючості та багатства, любови й перемог, мудрости і достатку.

Нандаї зі жрицею пливли, підхоплені потоками людського натовпу, вулицею, до зикурату. Сьогодні там відбудеться ритуальна битва між молодим богом Нінуртою й чудовиськом, котре тримає в собі всі сили зла, керовані демоном Асагом.

Зблизька будівля зикурату здавалася суцільними сходами, які вели у небо.

Дім Неба грізний та поважний. Серцебиття їхнього міста, звідки вулицями, як кров жилами, розтікалася сила, багатство, наука, добро і справедливість. Усе те, чим людина користується, поки її тіло живе під величними світилами дня і ночі.

Всі протилежності цього світу без кінця поєднуються та без кінця ворогують поміж собою. Одне поглинає інше з єдиною метою: безперервного циклу буття. Так її навчала жриця. А жрицю так навчали її Вчителі, котрі були учнями самих богів, які запровадили ці вічні закони.

Основа зикурату була чорна, як ніч, вона втілювала опору буття й символ підземного царства, куди йдуть усі померлі. Середня частина розпочиналася з яскраво-багряного кольору крові та пристрастей, бо це колір їхнього людського життя, сповненого війн, котрі чергуються з мирними днями праці. Сповненого спопеляючої ненависти та життєдайної любови. Далі — блакитний, небесний, колір і над ним — золоте сяйво сонячного блиску. Верхній ярус храму губився посеред хмар. Був він такого ж невинного, чистого, як первинний Дух, білого кольору.

Нандаї забракло дихання перед такою величчю й одночасним розумінням того, що десь там, посеред хмар, знаходиться батько її і Вчитель, котрий першим одержує й віддає небесні веління людям.

Скоро мала розпочатися вистава, й народу все більшало. Здавалося, бракло повітря й не чулося навіть власного голосу. Враз натовп розступився, мов за команду, розрізаючи своє тіло навпіл та вирівнюючи в ньому пряму лінію дороги. Знатна родина прямувала до храму. Дівчина прикипіла очима до поважних постатей у вишуканих туалетах і зупинилася поглядом на короні, яка прикрашала голову дружини лугалья. Та корона блищала, мов саме сонце, спадаючи на чоло великими золотими кільцями, над котрими вилискували три ряди золотого листя. А на розлозі листя спочивали розкидані вздовж вінка срібні восьмипелюсткові квіти. Такі самі, тільки вже золоті й більші за розміром, п'ять квіток вивершувалися над короною. Цей головний убір був схожим на її, але набагато розкішніший. Не дивно: та жінка була царицею. Плаття її за кожним кроком переливалося хвилями, мовби води ріки, й було воно з тонкої, ніжної бахроми. Груді важко здіймалися під густими рядами барвистого намиста і дорогих пацьорок, а у вухах висіли широкі золоті кільця. Важкий плащ лугалья з такою ж бахромою по низу, розшитий уздовж мереживом із кольорових ниток, Нандаї помітила вже тоді, як пара підіймалася сходами у зикурат. За ними прямувала знать міста, серед них — і дівчина зі жрицею.

Бубни забили шаленіше, заплакали ліри жалісливіше, зловіще затрубили горни, захлинаючись. Починалася битва. Чергове змагання між Добром і Злом.

Дванадцять днів тривали святкування. Дванадцять днів пишних та багатих церемоній, бенкетів, ігрищ. Відбулася інтронізація їхнього лугалья, котрий переміг чудовисько й розділив його тіло на частини, аби створити новий світ. Відбувся священний шлюб бога Весни та плодючості Думузі з богинею кохання й усіх глибинних пристрастей людини: Інанною.

Не вершилися суди, не карали рабів, усі прощали всім і заповнювали тіла любов'ю, а шлунки — пивом, вином та наїдками.

За час святкувань розлиті, розпластані тіла двох величезних рік поволі поверталися до старих русел, залишаючи після себе поживу для нових урожаїв.

Час обробляти землю, час засівати її. Боги зробили свою справу, тепер черга за людьми. По Колу, по новому святому Колу життя брало свій початок.

Протягом святкових днів дівчина та жрець майже не бачились. Тільки одного вечора, після священного шлюбу, він вечеряв удома. Мали на столі традиційний солодкий пиріг з інжиром, горіхами й фініками, запечену з цибулею рибу в горщиках, м'ясо та боби. Жрець пив червоне сирійське вино, а дівчина — поживну сікеру. Влітку цей напій тримали у глибоких колодязях чи пивницях: охолоджений, він найкраще тамував спрагу і з кожним ковтком мовби вливав нову силу в жили вимученого спекою тіла.

Дівчині було цікаво знати, що відбувається, коли лугаль єднається зі жрицею, і чому це так важливо. Цікаво, чому плід їхнього шлюбу має таке значення.

— Бо вони — втілення волі зверху, і дитя від них — це напівбог, — відповів жрець.

— А що благословення богами, батьку?

— Життя. А від того — саме зачаття й народження як людини, так і всього живого.

Хто тобі скаже супротивне, той не сповна розуму.

— Тому єднання чоловіка і жінки — священне?

— Так. Тільки пам'ятай, що воно має відбуватися від любові і в любові. Як падає крапля дощу з небес у спраглу землю, щоб напоїти її, щоб дати їй повноту, налити соками. А земля розквітає, буйніє, красною стає, з неймовірними багатствами на тілі своєму і з тіла свого. Так чоловік має линути до жінки, а вона довірливо прийняти його. За доброї волі. Бо без доброї волі від такого злиття лиш чортополох. Що в природі, моя люба, — добро, те і в людей — добро. Бо все це від неба. Ми — ніщо інше, як відображення його. Лише будь обережна: світ дедалі більше повниться кривими дзеркалами, які будуть переконувати тебе, що те, що видять очі, — це добро. Але ти не одними очима дивись. Дивися серцем, лишень воно здатне збагнути справжність, тобто природну красу, у якій закладено гармонію. Тебе уже вчили цьому...

— Так. Але все знаєш лише ти.

— Ні, я знаю тільки те, що дозволяють мені знати.

— Якщо на все воля неба і богів, то й на криві дзеркала? Чому?

— Воно нас випробовує...

— Навіщо? Адже всі відійдуть в царство Енкі!

— Ти дуже допитлива. Спитай у неба. Вчися питати у нього, як це роблю я. І що спитаєш, на те рано чи пізно відповідь знайдеш.

Часто дівчина сама мандрувала вечорами на терасу їхнього будинку. Віталася й розмовляла зі знайомими сузір'ями та зірками. Інанна в цю пору вже була Вранішньою зорею й Нандаї не могла бачити її. Одного з таких вечорів вирішила наступного ранку прийти сюди до сходу світила.

Ніжним серпанком сповило навколишні поля, які з потужних, широких грудей своїх видихали свіжість. Край неба засвітився тоненькою цівкою золотого світла, розтягуючись дугою поміж небом і землею. І там, низько-низько над небосхилом, на ніжно-блакитному тлі горіла Вона. Дівчина пам'ятала цю зорю, коли прокидалася від холоду в найтемнішу пору ночі, коли холод разом із темрявою проникав усередину тіла. Тулилася тісніше до котроїсь вівці й ловила очима на небі те чарівне світло. Те світло було божеством, і вона була певна свого чуття. Бо що несамовитіше палало, то легше відступала темрява. Навіть раптово. Немов один крок роз'єднував ніч і день. Починало сіріти, пливли тумани, мов човники, сивими веслами чіпляючись за шерсть тварин і застрягаючи поміж невеликих кущів. Потім проходили наскрізь своїм повітряним тілом і котилися далі... далі... Немов утікали від світла, яке запалювалось на видноколі.

А воно все росло, багряніючи. Палало уже вогнем над обрієм, а прекрасне божество усміхалося, немов бачило в тому вогнищі, як у люстерці, свою красу. З вдячності встеляло дорогу світлу й повагом відступало. Одна зоря давала місце іншій.

Сьогоднішнє видиво було ще звабливішим. Вистава магічної зустрічі двох богів відбувалася в її простягнутих до овиду долонях. Гладила руками зорю, обережно торкалася пальцями шаленого вогнища й раділа в думці, що тепер щоранку ходитиме спільними дорогами з богами: з Інанною й Уту.

— Що краще за оце дивовиддя?! — почула знайомий голос.

Повернула голову з усмішкою щастя, яка застигла на її губах.

— Так, Учителю! Нічого й ніколи не буде кращого, приємнішого, милішого для людського ока за оцей танець!

— Хто розказав тобі про танець? — здивувався жрець.

— Ніхто, — стонула плечима.

— Це танець. Але не тільки Інанні й Уту. Та все по черговому. Від сьогодні починаємо спостереження разом і по малу ти відкриєш небесні таємниці, відкриєш гармонійну музику сфер і чарівність найпрекраснішого танцю Всесвіту.

* * *

Наступних вісім років Нандаї буде вчитися небесній святій науці. Стрічатиме із зорею кожен ранок і щовечора проводитиме з нею світило.

А посеред тих довгих років, на четвертому, отримає посвяту у жриці. З худенького і нескладного дівчиська вона перетвориться на зграбну, пишну дівчину-квітку. Серцевиною тої квітки залишалися прегарні глибокі очі. В них відбилася вся краса нічного неба і того танцю, котрий продовжувала вивчати.

Сиділи з батьком за довгим столом і вели свою звичну бесіду. Наближалось чергове Рівнодення й усі готувалися до свята. Вона мала визначитись, яким саме чином буде служити богині. Хотіла посвятити, в якій зможе залишатися недоторканою і ніколи не народжуватиме. Зрештою, як сама Інанна.

— Ти так схожа з нею, — мовив батько, розпочинаючи тяжку для себе розмову.

— Я знаю.

— Скоро Новий рік.

— Так. І я чекаю, що відбудеться моя посвята.

— Ти добре подумала?

— Краще не буває.

— Але ти втрачаєш можливість народжувати майбутніх правителів і царів міста. Богів! Кожен вельможа захоче дитину від тебе.

— Для чого?

— Що "для чого"? — не розумів жрець.

— Для чого народжувати мені нових правителів? Правителів жадоби, війн, пристрастей, залежностей. Ні, це не моє. Зрештою, чим вони володіють? Стадом покірних дурнів, котрі роблять їх богами після смерті, зносячи все до їхніх ніг за життя. А самі нидіють...

Жрець мовчки дивився на неї й думав, що вона не тільки зовнішньо схожа на богиню. Та це він знав давно.

— А хто ж тоді володарює над усім, якщо не вони, в цьому, земному, світі? — розвів руками.

— Жерці, — відповіла, мов відбила удар меча. — Ви — перша сходинка до голосів неба. Ви розмовляєте з богами. Ви володієте таємними символами їхньої мови й бажань. Цим символам у Вашому трактуванні схилиються усі, від царів і правителів до

простолюдинів. У Вашій владі цей світ.

— Світ у владі богів, — спокійно відповів жрець, відпиваючи із золотого келиха.

— Не сумніваюся, — усміхнулася вона. — Тому можу бути жрицею, відданою тільки їм, не людям.

— Інакше: царство мертвих тобі солодше, — згадав її слова.

— Ти навчив мене вибору.

Жрець зітхнув і додав:

— Твоя воля — мій закон.

Нандаї давно визначилася з тим, кому й чому хотіла належати. Здається, це сталося в тих розлогих і суворих степах, де випасала худобу, а може, ще раніше: в час, коли народилася. Вона не знала того часу й не могла читати свою долю, але читала її у своєму серці.

Сім років вона не тільки спостерігала за небом. Спостерігала вона й за землею та всім тим, що відбувалося в державі. Навчилася добре письма, вивчила історію їхнього міста і його забудовників та правителів. Дізналася про безкінечну вервицю війн, розрухи, втрат, перемог, здобутків, пихи, насилля, любови. Все це чергувалося з тою рівномірністю, з якою чергувалися затемнення й витки планет, їхні зустрічі й розлучення, їхні любові й ненависть. Ні, не для того вона пізнає небесне, аби стати заручницею праху. Бо все отут, на землі, дуже скоро стає прахом. Так само, як виліплюється з нього місто, його могутні стіни, пишні будинки вельмож, величний зикурат, так само розсипається на попіл під ногами і глумом чужинців. Тому без кінця вправляються на мечях і списах їхні воїни, аби в якусь мить дати можливість місту не розсипатись. Але й на те не стільки їхня воля, як воля небесна. І скільки б не намагалися лугалі прирівняти себе до богів, скільки б не намагалися жриці народити чергового, неперевершеного, мужа, готового воювати й перемагати, робити місто і державу багатими, їм аж ніяк не досягти справжніх божеств. Завжди вони будуть залишатися маленьким, викривленим відображенням вищої волі. Завжди будуть героями лише імітації, яку кожного свята так старанно і пристрасно виграють для самих себе. Справжня вистава пишеться отам, у ній кожному вже призначена роль. Мало хто може вибрати собі цю роль добровільно, й навіть Нандаї не впевнена, що вибір той продиктований її волею, а не нашептаний богинею.

— Цього року твоя корона буде мати п'ять восьмипелюсткових квіток, — мовив сумно жрець, — і це буде востаннє...

— Я не буду сумувати за нею. Над моєю головою вимальовується небесний Вінок. Ще кілька років — і я побачу його.

— Це велике задоволення і щастя самому видіти й вирахувати шлях з'єднань та петлянь, прямих і зворотних ходів богині навколо Уту.

— Де вона разом з Кі танцює свій граційний танок...

— Наближається їхня третя петля. А далі ти побачиш усю Квітку.

— Вона прийде в точку, з якої вийшла, у свій знак.

— Там вона чутлива, сповнена бажань і жаги, близька до самої природи. Звідти

починається її сила, якою й ділиться з усім живим.

— І так безконечно... Тільки людина має свій кінець...

— Це засмучує тебе?

— Не знаю. Я не думаю про кінець, бо допоки вони там, кінця нема.

Жрець дивився на неї уважно і прискіпливо, бо всьому, що говорить, її не вчили. Яку таємницю несе у своїх грудях? Яка істина захована в її бездонних колодязях? Де почула вона своїми ніжними вушками те, про що мовить? Мовчить і дивиться на нього зухвало. Чи це таки боги у степах її викохали та йому на дорогу підкинули?.. Але для чого? Навіщо? Цього йому не довідатись, мабуть, ніколи. І ще одне зрозумів: дивну владу вона має над ним. Дивну владу має навіть над собою...

Після посвяти Нандаї продовжувала навчання не стільки вдома, як уже безпосередньо у храмі. Зате ранками зустрічалися з Учителем на даху.

Зафіксували цифрами й на схемі третю петлю поміж Інанною й Кі, так дівчина одержала більше, ніж половину прекрасної Квітки. Неймовірна гармонія була закладена в тому малюнку. Неймовірна точність і ритмічність, із якою зустрічалися й розходилася два божества у своєму бігу навколо Уту. А ще Нандаї все глибше розуміла мову чисел, а ті вміли розповідати більше, ніж письмо, котрим писалися славні й поеми. Вона ось уже кілька років спостерігає за небом, аби після восьми мати цілісну картину танцю. Але ж жерці мають відомості, на одержання яких потрібно сотні, а то й тисячі років.

— Батьку, — звернулася якимось до жерця, — я оце думаю, скільки років може жити людина...

— Не так уже й багато, — усміхнувся жрець.

— Не так вже й багато в порівнянні з небесними божествами...

— На те вони й божества. Вони безсмертні.

— А хто ж тоді проводив усі ці обчислення і спостереження? Ось навіть щодо трону Великого Ану. Через двадцять п'ять тисяч дев'яtsel двадцять років він повернеться до нього, пройшовши по колу. Хто живе так довго?

— Знання передаються, — зауважив Учитель.

— Так, звісно. Виходить, люди вже давно спілкуються з небесними божествами.

— Люди одержали свої знання від них.

— Усе оце? Тоді не розумію...

— Чого?

— Коли вже маємо знання, то навіщо оці спостереження?

Жрець укотре пильно подивився на неї й, зітхнувши, перевів погляд уверх. Як важко з людьми, і, зокрема, з цією дівчиною.

— Гадаю, що не спостерігаючи ні за чим, ні за небом, ані за землею і природою, та тим, що відбувається там, ми просто втратимо ці знання. Ми втратимо священні МЕ, заповідані нам.

— І, як виявляється, Ану повертався на той самий трон¹ уже п'ятсот разів!

— Ти розмовляла з ним? — іронізуючи, питав жрець.

— А навіщо, коли я розмовляю з числами! Ти сам навчав мене множенню й діленню. Число 60 править усім. Помноживши 360 на 6, одержимо 2160, а помноживши це число на 6, будемо мати 12960. Двічі додамо це число — й одержимо 25920! Це великий шлях Всесвіту, про який ти мені розповідав. І, нарешті, коли ми згадаємо число наших таблиць 12960000 і розділимо його на 500, то одержимо число циклу: 25920.

— Так, це Великий рік богів. А їхній місяць — це оте число 2160. Бачу, ти багато думаєш...

— А як можна жити і не думати? Отже, мовою чисел виходить, що свій трон Ану повертав уже п'ятсот разів. Але саме число! Подумати тільки, Вчителю! І так — у кожному знаку Зодіаку! — її очі блищали, немов там палало п'ятсот зірок. — Скільки уже живуть боги!

знак сходу сонця в час весняного Рівнодення

— Перші відомості від них людина одержала тоді, коли трон Ану був у сузір'ї Великого Вогню, який вихлюпується із пащі Лева. Тоді величні, золотоволосі й сьайволиці боги зійшли до людей.

— Виходить, кожних 2160 років міняється Небесний Хрест! Тепер Рівнодення у знакові Барана, а осінні святкування — у знаку Терезів. Хмм... Тепер полічу, коли трон зайде до Великої Ластівки...

— Можу уже відповісти тобі, але коли любиш думати, то сідай і займися рахунками.

"Легше таки, коли вона менше запитує", — подумав жрець, дивлячись на її схилену над свіжою табличкою головою. Двоє слуг не встигали ті таблички викохувати у своїх вправних руках.

Ще за місяць жрець узяв Нандаї на прогулянку в поля, а після — на береги Євфрату.

Вони їхали у візку, який тягнули два милі онагри. Помалу заїхали в безконечні рівнини зелених полів, які пашили здоровою силою молодих паростків пшона, ячменю й овочів. Ставало легше дихати: дмухав свіжіший, аніж у місті, вітерець, від пахоців паморочилося в голові. Якись дивні пташини виспівували свої пісні у розпеченому небі, радіючи оазі, котра розкинулася унизу. Довгі зрошувальні канали розсікали поля. Одним із таких полів вони прямували до ріки. Ось і лазурові води, плинуть тихо й поважно. Спокій вологого тіла ріки оповиває її береги, заповнює простір, лишень Енліль пробігає подекуди різкіше, жартівливо торкаючись скляної поверхні. І ріка оживає, прокидається від сну, диблячись срібною лускою, "хлюп-хлюп" — вітається з вітерцем і знову поринає у свої глибокі думи. У сині води вдивляються на свою вроду тамариски, тепер час їхнього буйного цвітіння. Їх безліч! Сріблясті і золотаві, ніжно-рожеві й насичені густим кольором, бузкові та лілові тягнулися довгим віттям уздовж берегів барвистим мережевом, як і їхній густий, дрібний, мов краплинки роси чи мов бісер, цвіт.

Візок зупинився — і двоє ступили на землю. Приглушеним гулом співали над цвітом бджілки, збираючи по краплинах цілющий нектар. Перемовлялося таємничою

мовою важке від цвіту гілля. Чисте небо всміхалося прозорою блакиттю, й до людського серця легкими, непомітними струмочками затікала благодать.

— Все це багатство, ця пишнота — справа рук людських, — промовив жрець.

— Людських рук, які зуміли порозумітися із природою.

— Люди приборкали її своїм розумом. І, як бачиш, вона тільки вдячна!

— Так. Дарує щедро свої багатства.

— На те й воля неба.

— Звісно...

— Отже, природа безперервно рухається по колу, як і небо. Зупиняє й розпочинає життя знову і знову. Тамариск розпорошує своїм цвітом, щоб насінини проросли новими деревами. Людина збирає зерна й насіння, щоб знову вкинути їх у землю. Тільки ти не схотіла брати участь у цьому процесі.

— Чомусь це засмучує тебе...

— Я хотів онуків, хоч і не від рідної дитини. Славних онуків, — гірко посміхнувся жрець. — Я уже старий і скоро мій шлях ляже до другого берега.

— Не картайся, — торкнулася його рукою, вперше відтоді, від того дивного сну. Його тілу стало так легко, ніби воно повітряне і злетить понад цими водами бризом. — Я гідно потурбуюся про твій перехід і завжди буду приносити дари богам.

— А хто буде піклуватися про тебе?

— А хто піклується про вітер, батьку? Хто піклується про Уту чи Інанну?

— Що ти говориш таке, дочко! — обурився жрець. — Хто, як не ми, приносимо їм численні дари, славимо їх у поемах і ритуалах?!

— Так. Але невже гадаєш, що вони пропали б без нас? — загадково усміхнулася.

— Вони відвернулися б від нас, — упевнено відповів.

— Це — не одне й те ж...

— Чому вчать тебе у храмі? — суворо глянув на дівчину.

— Всьому. Але я не завчиваю слова й цифри, я їх читаю.

— Ніякими позначками, ні символами, ані числами не написано того, про що ти іноді говориш.

— Це написано поміж них.

— Я ніколи не міг зрозуміти тебе, — зітхнув жрець.

— Я сама не завжди себе розумію.

— Людина не повинна багато розуміти, це доля богів. Людина лише має виконувати їхню волю.

— Я це й роблю, — стелула плечима.

Глянув на неї здивовано.

— Якщо воля богів на все, то й на мої слова та роздуми.

— Інколи я думаю, що в тобі сидить сама Інанна.

— Я нічого не знаю про це, тільки виконую волю. Зрештою, такі, як я, потрібні, інакше б нас не існувало.

— Слушно, як завше, — погодився жрець. — Буває, що й тамариск усохне, не даючи

плоду.

— Плід може мати різну форму. Чи залишає вітер плоди? Ні, зате він їх розносить...

— Вітер богині! — усміхнувся жрець. — Не тим ім'ям я тебе назвав!

Нахилився і вперше поцілував її у чоло.

Далі вони присіли на густу траву під пишним віттям тамариску і жрець почав розказувати про цілющі властивості цієї рослини, що мала ліки в усьому своєму тілі: від квіток — до листя та кори.

Щось рівномірно зашурхотіло у траві, і жрець різко підвівся, ловлячи за руку й дівчину.

— Це, мабуть, змія, — зауважив і вдарив палицею по землі. Трава зашелестіла знову, рухаючись стеблами, немов там протікав рівчак. Жрець махнув рукою — і слуга направився у той бік. Невдовзі підняв на палиці в'юнке, довге та звабливе зміїне тіло.

— Мудра, священна тварина, — мовив жрець.

— І небезпечна, — додала Нандаї.

— Правильно, — погодився.

— Схожа на праматір усього живого: Тіамат...

— Тримає у своєму тілі скарб життя і смерті. Вони завжди поряд, іще з тих часів, коли були одним цілим у Первинному Океані хаосу.

— А з тої темряви, із глибин солоного тіла Тіамат виринуло Світло!

— І природа, яку, за твоїми словами, людина приборкала, має в собі все те, чого людина не має: ліки й отруту.

— Тому людина і природа повинні жити в гармонії. Одне поступатися іншому з любов'ю й повагою. Як Тіамат і Апсу, котрі поєднали свої води й породили Життя.

— Хочу взяти у неї її дар, батьку.

— Бери, — погодився і послав іншого слугу за склянню посудиною, яка знаходилася поміж їхніх речей та харчів на візку. Ця змія в одній краплі затамувала велику силу життя. Так само легко й миттєво дарувала смерть. Таємниця полягала у пропорціях.

* * *

Нандаї сиділа за столом і записувала на табличці поему, присвячену небесній п'ятипелюстковій красуні. Перед нею лежала схема й розрахунки, хотіла мати перед очима безупинний рух зірок, ритмічний і гармонійний. Вони йшли одна від одної й повертались, аби вкотре з'єднатися в обіймах. Петляли, кружляли, але не відхилялись від лінії траєкторії, вимальовуючи своїм бігом завершену Квітку. Квітку Любови, яка так ненав'язливо править земним світом. Однак, не викохавши її, не підеш далі.

Нандаї нічого не знала про ті пахощі цієї квітки, які стосуються тіла й земних любощів. Та знала вона про те, що може почувати. Уже давно читала в собі дивні послання, котрі зринали в ній трепетом і заливали її вогнем, коли зустрічалася зі своїм Учителем. Іноді навіть ніяковіла й бентежилась, коли бували поруч, хоча швидко опановувала себе. Завжди почувала повагу до свого наставника, але те, що з'явилося у ній згодом, не вміла пояснити, а точніше, не хотіла в тому зізнатись навіть собі.

Вона споглядала дві п'ятипелюсткові квіточки і знала, чому присвятила себе богині

саме таким чином — вона не могла віддати себе ніякому чоловікові, бо вже належала одному і єдиному. Це лякало її й навіть засмучувало. Але на все воля богині. І на це дивне та непоясненне почуття...

Перед її очима, крім квітки, постала десятка. Число, на якому завершується числовий ряд і починається знову. Перед нею завершеність і довершеність. Звела брову, підморгуючи до неба: "Ось ти й дало мені ще одну відповідь...", — подумала. Але свої думки і здогадки вона залишить для себе, мовчки записуючи їх на дощечках у храмі Інанні, де перебувала тепер більше, ніж удома.

Роки все збігали, розпочинаючи нові й нові витки, заповнюючи досвідом її голову й породжуючи все більше запитань.

Туди, до свого долею й життям дарованого дому, вона навідувалася тепер зо два рази на тиждень. Її батько й добрий Учитель усе більше втрачав силу і йому було уже важко відвідувати храм.

У погожі ночі, як завжди, вони обоє підіймалися на просторий ґанок. Тепер більше слухав жрець, а говорила більше вона. Вже давно звук до її вільнодумства, якого невідь-звідки набралася, а позаяк знав, що на все воля небес, то примирено похитував головою. Навіть питав її те, про що не відважився б питати у неба.

Так і сьогодні. Слухаючи її математично-логічні роздуми, за якими мало стояти завжди щось значно більше, ніж цифри, не втримався й запитав:

— Ось ти завжди наполягаєш на тому, що числа й зірки розповідають тобі більше, ніж іншим, що за нашими ритуалами не стоїть нічого й вони потрібні тільки нам, а не богам, що наші зикурати — це частина нашої гордині, яка є таким самим прахом, як і наше тіло... І що в тому тілі може бути інше, відмінне від нього? Але сама ніколи не показала мені цього відмінного ні цифрами, ні небесними символами... А все тільки ними й можна пояснити! В тобі живе суперечність. Невгамовний твій розум шукає того, що не існує. Де воно, оте, чого не поясниш числом?

— Того, про що ти питаєш, нема в числах... І воно не показується цифрою.

На мить запанувала мовчанка. Жрець дивився на неї з відвертим подивом. Бо здається, що вона нарешті визнає свою поразку.

— Я чекаю, — мовив. — І я надто старий, щоб чекати довше. Десь уже на мене чекає перевізник на той берег.

— Учителю, ти ніколи не відчував, що вже знаєш мене?

Він усміхнувся:

— Так, я надто добре знаю тебе ось уже чотирнадцять років! І знаю те, що іноді не знаю тебе зовсім!

— Отже, можна сказати, що ти майже не певен у своєму розумі?

— З роками стало немінним моє тіло, але не розум. Він не втратив своєї ясності.

— Тоді як пояснити оце "знаю" і "не знаю"? — дивилася на нього із грайливими вогниками в очах.

Жрець укотре зітхнув.

— Я прожив довге життя, бувало різного в ньому. Я бачив багатьох царів, які

змінювали трон. Я закрив очі багатьом мудрецам. Одержав перші знання від свого діда і передав його іншим. Але ніхто й ніколи не ставив під сумнів, що є тільки те, що є! Те, що записано сотні, тисячі років до нас! І нічого іншого, ні відмінного, ні непоясненого! Того, до чого весь час докопуєшся ти... Усіх їх я знав, я не мав сумніву в тому, що вони скажуть і як можуть вчинити. Тільки з тобою в мене народилась непевність.

— Бо я не чую і не слухаю тільки розум у собі, — відповіла Нандаї.

— А що ще може чути в собі розумна людина?! — розвів руками жрець.

— Серце, — м'яко відповіла дівчина. — Чи не ти вчив мене дивитися на усе серцем?

— Ось ти про що... Я лиш мав на увазі любов, з якою маєш дивитися на все живе. Але в серці живуть ще й ненависть, заздрість, захланність...

— Все, про що ти говориш, — діти розуму. А в серці живе ота справжність, про яку ти розповідав мені, і вона тільки в любові. Серце має в собі ще щось: це Голос. Голос нашої богині, яка, поєднуючись із голосом розуму, дає мудрість. І всі мої пізнання неба, чисел, наук тільки підтверджували в мені те, про що я завжди мала знання, але не вміла висловити їх. Бо ті знання, що у серці, треба зрощувати, поливаючи їх розумовими водами. А ті води якраз можуть бути чистими або брудними.

Замовкла і за мить спитала:

— Чому, ти гадаєш, я подала тобі руку тоді?

— Бо я повівся привітно і врівноважено перед тобою.

— Так думаєш ти. Але подала я тобі руку тому, що відчула довіру, прихисток, який могла знайти біля тебе. Не просто відчула це серцем. Я — знала. А тепер скажи, звідки? Адже ти не будеш стверджувати, що на той час у моїй голові були всі ті знання, що ними користуються жерці нашого міста?! Навіть скажу тобі більше. Те, що знала я тоді, ніякими знаннями в голову не увіллеш.

— Згідно з твоїми словами, всередині нас живуть знання, які ми не одержуємо за життя. Тоді де й коли ми їх одержали? — розводив руками жрець.

— Ось це я й намагаюся зрозуміти, — задумливо мовила. — А ще цікаво мені, навіщо стільки добра відправляємо в царство мертвих?

— Ніхто не ставив під сумнів нашу традицію, бажання й заповіт самих богів! Я навіть боюся за твоє майбутнє, — сумно хитав головою жрець.

— Я не настільки дурна, щоб говорити про це з ким завгодно, — усміхнулася дівчина. — Знаєш, я спостерігала за тим, що відбувається з трупом кози, якщо її не закопати в землю. Спливає час — і труп перетворюється на прах. Так і з людиною...

— Я знаю про це, — кивнув головою жрець. — Ще дід мій навчав мене, що все — прах, усі наші досягнення. Окрім знань.

— Тоді хто подорожує в царство мертвих? — спитала Нандаї, дивлячись прискіпливо на Вчителя.

— Не розумію тебе...

— Ну, якщо тіло стає прахом, тоді *хто* чи *що* подорожує підземеллям?

— Маю тобі нагадати, що в підземне царство сходять душі померлих, — усміхнувся

Учитель. — Про це відомо навіть дітям Уруку!

— А навіщо тоді безтілесній душі вода, їжа і решта начиння, які закладаємо у гробницю?

— Щоб духи не ставали злими й не нападали на людей! Ти ніби вперше чуєш про це...

— Тоді хочеться знати, як це вони виринають з підземного царства: без дозволу богів чи з дозволом, — знову лукаво блищали її великі очі.

Жрець мовчки дивився на неї, схрестивши руки на грудях. Невдовзі мовив:

— У мене нема для тебе відповідей, і я уже звик до твоєї допитливості. Рано чи пізно ми дізнаємося про той світ більше, ніж дізналися про цей, прийшовши в нього...

— Прийшовши звідки? — не вгавала Нандаї.

— Нам треба повторювати давним-давно відомі істини?

— Я не про те... не про злиття чоловіка й жінки та їхній плід... тілесний, — зробила паузу. — Бо маю враження, що деякі речі уже знала з народження. Ці знання говорять у мені відчуттями й отим таємним голосом із серця...

— Відчуття, — глибоко зітхнув жрець. — Бували вони і в мене не раз, маю зізнатися тобі.

— Отже, є сутність, яка може жити за межами нашого тіла. Вона приходить у тіло й покидає його, і сутності тій не потрібні ані прикраси, ні їжа...

Нандаї замовкла. Вони обоє мовчали, кожен про щось своє. Одна прагнула пізнати котрись із істин, ще не доступних усім мудрецам їхнього світу. Інший думав над тим, що уже зовсім скоро буде мати нагоду підтвердити або заперечити здогадки чи то недоведену певність своєї учениці. Ось тільки чи зможе коли— небудь дати їй знак із того, підземного, невідомого, світу Нергаля й Ерешкігаль.

— Але ти не забудеш про мене, — промовив.

— Ні, не забуду. Я завжди буду приносити дари богам і молитися за тебе. Так, як того вимагає традиція.

Жрець тільки полегшено зітхнув.

* * *

Минули чергові святкування Нового року, люди і природа розпочинали ще один життєвий виток. Тільки жрець зупинив свій біг у їхньому світі, відійшовши в інший невдовзі після свят.

Тієї ночі Нандаї довго сиділа за розрахунками, вона вирахувала швидкість шляху полюса світу через один знак Зодіаку, де на один градус буде припадати сімдесят два роки. Ще одне важливе число з'явилося на світ.

Виснажена і змучена, заснула за столом.

Якоїсь миті відчула себе. Довкола — тиша та сизо-бурий, майже чорний, туман. Вона незграбно переверталася в тому тумані, але невдовзі опанувала себе і почала направлений рівномірний рух. Не розуміла, де знаходиться, та й тіло її було відсутнім. Те, що рухалося й розмовляло саме з собою, дивувалося й оглядалося навколо, було скупченим в одній точці. Раптом звідкілясь дмухнув вітерець, але

радше то був чийсь подих, глибокий та протяжний. Вона глянула в тому напрямку. У ледь прозорому світлі розгледіла постать свого Вчителя. До неї долинув його голос: "Нандаї, пора мені, дочко...". Постояв хвилю, потім, ледь махнувши рукою, розвернувся. Образ його розтанув разом зі світлом, занурюючись у темряву.

Прокинулась. Тривожно билосся серце, щось холодне та важке застрягло у грудях. Знала, що має бігти до його дому. Той час переходу прийшов.

По дорозі зустріла слугу, який зі смолоскипом прямував до храму. Він ішов по неї.

Жрець лежав із заплющеними очима. Сіла поряд у крісло й торкнулася його руки. Повіки жреця повільно зарухались і квола усмішка торкнулася губів.

— Прийшла... Я чекав на тебе, — прошепотів.

Сльози котилися її лицем. Трималася міцно за його руку. Мимоволі в пам'ять заглянуло минуле: та хвилинка, коли торкнулася його руки вперше. Міцної, теплої, надійної. Тепер ця рука не така.

— Ти як пташка, — промовив.

— Про що ти, батьку? — спитала крізь сльози.

— Так ти трималася за мою руку тоді... Й цей дотик я відчув уві сні... на нашій терасі... Пам'ятаєш?

— Твоя рука була моїм порятунком... Як тепер без неї?

— Ти вже давно — опора сама собі.

— Це обман.... Я почуваюсь дуже слабкою цієї миті.

— Це мине. Все минає... Я уже бачу човен. І знаю, що мені найбільше потрібно у ньому.

— Що, батьку?

— Те, що у твоєму серці. Єдиний дар, який не вимірюється нічим...

— Моє серце завжди буде з тобою, Вчителю.

Тремтячими, довгими й сухими пальцями жрець стиснув її руку. Зробив глибокий вдих, видих — і відійшов.

Нандаї схилила свою голову до його руки, вперше й востаннє торкнулася її обличчям.

Наступного дня розпочалися приготування до врочистої церемонії поховання Верховного Жерця Уруку.

Разом із жерцем покинув місто і спокій. Усе частіше надходили тривожні звістки про майбутню війну. Недавно впало сусіднє царство, й загарбники не мали наміру зупинятися. Людина, котра настільки вклоняється речам, що навіть своїх мертвих обкладає різним начинням, сріблом і зброєю, не може зупинитися, коли перед нею відкривається ота зваблива дорога, що веде до ще більшого володіння будь-чим. А дорозі тій не буде кінця, допоки вся цінність чогось буде вимірюватися одиницями, вагою, міхами, возами. Тому й не припиняється вервиця війн. Не припиняється людське горе, сльози, біль, прокльони. Нандаї впевнена в тому, як і впевнена в тому, що коли людина прийме собі за цінність оте невимірне, тоді й здобуде щастя. Але про це мало хто відає...

Лугаль збирав усіх чоловіків міста, й вони щоденно вправлялися зі зброєю та навчалися військовій майстерності на подвір'ї храму. Інші будували укріплення на стінах, звідусіль звозили смоли й олію, зерно, вино, сікери. Без кінця дзвеніло й гуло в повітрі від ударів молота по металу. Це ковалі готували сокири, списи і щити. Менше дітей гралося на вулицях, менше жіночих облич випромінювало усмішку. Вони готувалися до того, що більшості з них було невідомим і страшним. Нандаї ніколи не бачила війни в лице, але знала, що немає обличчя потворнішого.

Підходив час літнього Сонцестояння. Нандаї в гурті інших жриць часто виходила в поле збирати трави. У храмі вони сушили зілля, варили з нього цілющі напої, виготовляли ліки для ран. Готували чергові жертвоприношення богам і суддям підземного світу. Цьогорічні ритуали, плачі за Думузі й гімни-славні ануннакам, здається, нічим не відрізнялися від попередніх. Але Нандаї зловила біля свого серця ніколи раніше не пізнаний щем і сум, невідоме хвилювання, які нагадували їй той біль, що відчула нещодавно, проводжаючи на той бік життя свого батька. Здається, що разом із ним відходила якась частина її самої. Частина її життя, найкращих його років. Їй уже розуміла оту сердечну тривогу, уже читала послання свого серця: так, життя не буде більше таким, як до цього. Щось відійде знову. Війна змінить усе. В тому, що вона буде, не сумнівалася. Небо не малювало картини миру, як і не малювали миру її відчуття. Вони прийдуть, ті чужинські воїни, й вона побачить те, про що її вчили історії минулого. Всередині її ества розгоралася непримиренна буря, бо знала, що не зможе зустріти їх. Торкнулася рукою маленької склянки, яка висіла прив'язаною до пояса на її тілі, під тунікою. Звела очі до обрію. Там, десь далеко, здіймалися в небо темні стовпи диму: йдуть вони. Йдуть, руйнуючи все на своєму шляху.

Нічне світило завершувало свою четверту фазу, після чого настануть темні ночі до наступного молодика. Нандаї все гостріше відчувала біду, котра невблаганно шпилила зсередини. Останньої світлої ночі пішла додому, довго сиділа біля могил у внутрішньому дворіку: батько хотів, щоб поховали його тут, біля дружини й доньки. Чи з'єднався з ними у царстві тіней?

Потім піднялася на їхню терасу. Навколо панувала така поглинальна тиша, як в отому сні, де побачила його постать. Він відходив у світлі ворота, які щільно зачинила за ним темрява. Що чекало його там? Куди вела та дорога? Бо не може світла дорога вести в підземелля... Нандаї згадувала їхні розмови і вечори на цій терасі, майже чула його розважливий, впевнений голос. Гнітюча туга оповила її. Небо тиснуло зверху густим і задушливим покривалом, важким подихом зі своїх бездонних глибин дмухало їй у лице. Зненацька завив чийсь собака, ще один відгукнувся у відповідь, до них під'єднувалися ще і ще. Уже не тиша, а голосистий хор пронизував до кісток нотами жаху та чогось невідворотного, незбагненного. Воно сунуло на місто, заповзаючи спочатку у душі тварин, щоб вирватися звідти мелодією холоду, відчаю й мороку.

Нандії затулила вуха, звиваючись на лежанці у клубочок, щільно-щільно заплющила очі, аж до болю, котрий різонував десь у глибині голови і спалахнув там яскравим світлом. Отак би й щезнути разом з останнім його променем...

Уже сіріло, як вона поверталася до храму. В повітрі знову висіла й біла молотом по голові зловіща тиша. Цілий день віддавала необхідні розпорядження слугам і жрицям. Загорнула в міцний згорток тканини свої останні розрахунки й заклала його у велику мідну скриньку, оздоблену дорогоцінним камінням. Не важливо, в чиї руки потрапить скринька, важливо лише те, що у ній. Є речі, які повинні пережити її, пережити її місто, пережити навіть їхніх загарбників.

Темна ніч рясно встелила небесне полотно зорями, деякі з них виблискували й пульсували променями, мовби вени на її руці, інші горіли рівномірним, зібраним у густий пучок, світлом. Усі разом співали свою не чутну людським вухам пісню.

Нандаї не спала уже другу ніч, але не відчувала втоми. Не відчувала вже й туги, не мала страху чи відчаю. Небо доспівало свою пісню — і рішення було прийнято.

На ранок із високих стін міста охоронці побачили полчища ворожого війська. Загули горни й забили бубни. Майже як одна з їхніх вистав. Тільки цього разу боги будуть вимагати справжніх жертв.

Почалася довга й виснажлива облога.

Кожен наступ ворожого війська їхні воїни відбивали гідно. Та невдачі тільки посилювали хіть нападників, і ті вдалися до дивних маневрів. Ближче до зими створили штучну повідь, яка підмила стіни міста.

Вода, кров і сльози єдиним потоком текли вулицями, поглинаючи все на своєму шляху. За водою прийшов вогонь.

Горіло місто. Крики і плачі, благання пощади та прокльони, вереск і розбещений сміх чужинців звилися в єдиний клубок. Життя і смерть міцно трималися за руки й навіжено неслися вулицями міста. Нандаї стояла на найвищому рівні храму і знала, що уже не належить ні одному, ні другому. Вона давно йшла дорогою, яка дозволяла їй бути в тілі й бути одночасно за межами багатьох речей, які стосувалися життя. Вона побачила тінь смерті, втративши свою бабусю, й відчула її пекучий біль, коли відійшов батько. Що давало їй радість отут, серед людей? Це він, її Учитель, і вічне небо над головою. Що несло їй смуток? Це відсутність його і неможливість бачити небо. Що потрібно їй? Бути там, де обидві її пристрасті.

Засунула руку під туніку й розв'язала пляшечку, котра висіла на поясі. Ось вони, життя і смерть, в одному трунку. Тож чого все-таки вона позбудеться, випивши його, а чи що знайде?

Горіло в грудях. Вогнем охопило обличчя. Заплющила очі і звела голову догори. Ніжний вітерець торкнувся її шкіри, охолоджуючи запалене тіло. Почула важкі кроки і брязкання зброї. Це ворожі воїни підіймалися вгору. Але їм не досягнути її. Вона полетить вище. Все вище та вище, туди, де Енліль торкається крилами хмар. Туди, де танцює свій танок її прекрасна богиня. Розплющила очі й кинула поглядом униз. Там ріка всміхалася своєю вічною усмішкою. Не було ріці діла до всіх людських бід, які розпростерлися по обидва береги.

"Лечу до тебе, Вчителю, неловимим вітром понад Євфратом...", — прошепотіла й перекинула вміст продовгуватої пляшечки.

Смеркало... Світило заковувалося за великий округлий диск планети. Темрява помалу, але впевнено закрадалася в усі щілини. Огортала її плечі. Накривала голову зірковою вуаллю. Ті зірочки блищали на її волоссі діамантами, переливалися всіма кольорами веселки, котра пила воду з небесної ріки, у якій вона купалася. Хотів торкнутися рукою, але боявся порушити гармонію візерунків, котрі вимальовувались у просторі.

"Не думай про ту земну ріку, — мовила вона. — Та вода мала звести нас".

"Звісно, — відповів він, — але я виявився нікчемним другом..."

"Такими були обставини. Люди іноді не сильніші за них".

"Ти була прекрасною. Пам'ятаю кожен рисочку твого тіла".

"Еге ж, — погодилася вона, — ти добре вивчив його".

"Я знав і кращі способи, — гірко посміхнувся. — І ти вже вибачила мені, я знаю".

"Не можна тримати образи самому на себе, бо що ти, що я — різниця не велика. А правила Гри належать нам".

"Нам належить більше, ніж просто правила. Нам належить Вибір".

"Ми ще тисячу разів зробимо хибний, — усміхнулася. — Зрештою, тоді ти зробив усе, що міг".

"Ялише хотів пізнати тебе й себе через тебе".

2

Кошлаті, брудно-сірі хмари нависли над містом. Вкривали його суцільною пеленою, мов дахом, готувалися будь-якої миті залити водою. Такими ж сірими та брудними, невтішними, подекуди навіть зловіщими тягнулися уздовж вузьких вуличок стіни будівель міста. З тих темних коробочок витікали на вулиці тонкими цівками нечистоти їхніх мешканців. Свіжий вітерець, який необачно забіг до цього смердючого й сумного людського поселення, вдарив в лице високій жінці, яка швидко крокувала вулицею, обминаючи бруд, гнилі овочі і свиней. Вона підвела голову і на повні груди втягнула свіже повітря. Каптур ледь посунувся з її чола, відкриваючи світу вродливе біле обличчя й пасмо золотавого волосся, котре вирвалося назовні неслухняним кучериком і лягло на її рум'яну щоку. Вона мала вже свої роки, які, однак, не встигли чи й не захотіли забрати у неї красу і силу. Жінка прямувала до породіллі, яка жила на краю міста.

Повитухою була її мати, а також бабуса. Вона допомагала як одній, так і другій. Тож це ремесло стало для них родинним, як і все решта, що пов'язане з лікуванням. Росла Матильда в селі, ще малим дівчам ходила разом з бабусею по трави до лісу. Знала назви і властивості кожної рослини чи квітки, які росли в їхній місцевості. Сушили їх завжди на горищі або в темному кутку будинку. Хоча світла в їхніх помешканнях ніколи не було достатньо. Влітку це не турбувало Матильду, бо значну частину часу проводила на вулиці. Її обов'язком, окрім вивчення властивостей трав і заговорів, було випасання гусей, свиней та корови з телям, яка годувала всю родину молоком і сиром. Ох, як любила вона свіже парне молоко! Її дитинство в селі було набагато світлішим, аніж теперішнє життя у смороді міста. Але сюди вона пішла за

своїм чоловіком, котрого вже нема. Вдова вона, а у вдови не найкраща доля на цьому світі. Та Матильда ніколи не була слабкою, тож уміла давати собі раду.

Нарешті звернула з довгої вузької вулиці і зайшла у ще тісніший провулок. Пройшла декілька метрів і зупинилася перед низькими дверима з дощок. Постукала. Їй відчинила темна, з поморщеним, виснаженим лицем і вицвілими, запалими очима стара. Матильда вступила до такої ж темної, сирі та затхлої діри, що ледве освічувалася скупим пломенем каганця. Зупинилася, на лежанці під стіною розгледіла породіллю. Бліде обличчя тої світилося в сутінках, очі заплющені, вуста зціплені. Мертва? Матильда кинулася до неї й ухопила за руку, ледь намагаючи пульс. Ні, тільки знепритомніла. Це недобрий знак, але вона буде боротись.

Тільки наступного ранку вийшла Матильда з темної комірчини, яка слугувала житлом трьом людям, а тепер прийняла у свої сирі й непривітні обійми ще й немовля. Слабке, немічне, воно таки прийшло у цей безрадісний світ. Не взяла плати, бо й не мали чим заплатити їй бідаки, та вона не вперше допомагає породіллям чи просто хворим за "спасибі". Цим людям нема звідки чекати допомоги, а Матильда має силу, здоров'я, такий-сякий статок, котрий залишився від чоловіка, тож не може відмовити. Не вміє, але й не хоче. Вона має знання, й ці знання призначені не для неї особисто, а призначені вони для всіх. Так її вчила бабуса. Бо яка користь із твоїх знань та здібностей, коли не застосовуєш їх, не віддаєш? А винагорода? Всім, хто віддає, завжди повертається, коли на те воля небес. І повертається тим, що віддав. Зрештою, коли з її допомогою люди ставали на ноги, а жінки народжували дітей, — це уже була неабияка нагорода.

Вночі таки пустилася злива. Гриміло так, що тряслися стіни будинку і, здавалося, двигтіла земля. Кістлява стара перестрашено молилася в кутку до розп'яття, а Матильда мовчки славилася сили Природи, аби втихомирити й задобрити їх. І ця наука теж була бабусиною. Бабуса ніколи не вивчила нових молитов і не визнала новоявленого бога Церкви.

Злива тимчасово вимила вулиці міста, й можна було вільніше рухатися, але тільки там, де була викладена бруківка. Більшість вулиць погрузли в багні і світилися баюрами, в яких тепер купалися біленькі пухнасті вранішні хмарки й блакиттю усміхалося небо. Усміхнулася й Матильда, обминаючи одну з таких красномовних калюж, і необережно зачепила когось ліктем. Озирнулася. Перед нею стояв служитель Церкви абат. На мить вона розгубилася, вдивляючись у його обличчя. Мовчав і він, пильно й вороже заглядаючи їй у вічі. Погляд поволі м'якшав і на вустах абата з'явилася стримана гримаса, схожа на усмішку.

— Матильда?!

— Ортвін?! — і запнулася. — Вибачте, отче, але я Вас так пам'ятаю...

— Багато часу минуло відтоді, — прошепотів абат.

— А чи не Ви тепер настоятель тутешнього монастиря? — схопилася.

— Так, мене призначили сюди минулої весни. А як Ваше життя, Матильдо? — спитав більше із ввічливості, а може, через незручність, яку відчували обоє.

— Все добре. Я вдова... Не буду затримувати Вашу честь. На все добре, — попрощалася першою.

— З Богом, дитино, — перехрестив жіночу постать, яка стрімко віддалялася.

Уже вечоріло, коли абат повернувся до монастиря. Цілий день його не покидала синява глибокого погляду Матильди. Вела його в дорозі, але такі далекі часи його дитинства. Коли це було, та й чи було, а чи тільки наснилося? За турботами й розмовами якось утікав від того погляду протягом дня, але тепер, коли залишився геть один, усе єство його заливала ота блакитна вода. Він борсався у хвилях, виринав на поверхню, але хвилі вперто накривали знов і знов, несли у щось таке чудесне, чого ніколи не знав. Розливалися в пам'яті спогадами. Заповнювали теплом, добиралися до плоті... Абат схопив себе за голову і припав

на коліна. Молитва! Ось де рятунок! І він молитиметься усю ніч, якщо треба. Тільки б виборсатись із шаленої вирви блакитних хвиль.

Повернувшись додому, Матильда вимила руки та обличчя, заварила чай із м'яти і прилягла. Повіки злипалися самі собою. Вона й не збиралася пручатися солодкому зову сну, одночасно не випускаючи з пам'яті вранішню зустріч. Її любий товариш дитинства, сором'язливе й тихе хлопча, Ортвін, сьогодні уже лисий, з восковим обличчям і трохи здутим овалом черевка під чорною сутанною, — настоятель монастиря. Він пішов до того Бога, котрого вона ніколи не могла зрозуміти. Він служитель того утворення, яке забрало у неї чоловіка. Дивне життя й дороги його... Заснула.

Ще до того, як поринути у глибокий сон, вона пам'яттю поринула в ті барвисті, квітучі й запашні луки, де випасала свою худобу й де вперше зустріла Ортвіна. Він сидів на березі річки, яка протікала за селом, і рибалив.

І ось уже вві сні вона продовжувала свою подорож минулим. Брела високою травою, кличучи свою Чорнявку. Високо над головою виспівували трелі пташки, сипали й сипали ніжними дзвіночками звуки на трави і квіти, а ті розкривалися назустріч музиці й сонцю. Величезними квітами різних кольорів був уже засипаний луг, бриніли прозорими крильцями, немов вітрилами, бабки, а метелики струшували пилок своїх крилець на її простягнуті долоні. Так затишно й мило! Усмішка сама розквітає на вустах. І ось, ні з того ні з сього, опиняється вона посеред темних вод ріки. Вода штовхає її вперед, хоч як не намагається вона протистояти. Уже доходить до горла, ще трохи — і вкриє її. Матильда намагається кричати, але звук не виринає з її горла. Відчай! Відчай і страх охоплюють її. Вода майже сягає очей, як раптом хтось сильним ривком витягує її на берег. Вона знає, хто це, але не бачить його... "Де ти, де?" — намагається кричати, але тільки шепіт лоскоче її губи.

Прокинулася. Сон справді водив її в минуле, де вона, бредучи отим лугом і обминаючи дітвака з вудкою, дійшла до броду. Худобина там спокійно пила воду. Враз чогось схарапудилася й понеслася бродом на протилежний берег. Довго не думаючи, Матильда кинулася слідом, десь посередині річки послизнулася і впала. Вода понесла її. Витягнув Матильду на берег той худорлявий, білочубий хлопчина. Ортвін. Того літа він навчив її плавати...

Матильда підвелася, гостро відчуваючи голод. У її домівці було холодно, тож буде розводити вогонь, а заодно розігріє грибну юшку в горщику, яку готувала ще вчора. Запаси грибів у неї були чималі, також повні мішечки сушених ягід і фруктів. З весни Матильда була частим гостем у лісі. В селі з родичів залишилася тітка, в неї й ночувала, коли приходила пора збирати трави.

* * *

Ще трохи — й весна розірветься громами і виллється грозами, вбере веселкою прозоро-блакитне небо. Любила Матильда весни, ніби й сама відроджувалася та свіжішала разом із природою. Бурхливо текли води в ріці її дитинства, веселіше грала кров у жилах. Зростало в небі сонце, все щедріше розливаючи тепло, світлішало її чоло, й тіло рвалося до простору. Колись чоловік часто супроводжував її до лісу чи на луки. Кохалися там у свіжих травах, наповнювали одне одного силою і любов'ю. Уже третій рік вона одна. Думала на перших порах, що згасне без нього, зсохнеться, аж ні — ще жива, ще кличе до себе життя кожної отакої весни. Один жаль має, що не скуштувала плодів материнства, не змогла, як мати-земля, прийняти й виростити зерня свого чоловіка. Тепер мала б про кого дбати, кого навчати своєму мистецтву, може, то була б донька... Хоча тяжка доля жінки у світі цьому, бо від усіх і від усього залежна. Кожному винна. Церква найбільшу провину їй прищепила: первородного гріха. А який же це гріх: дарувати життя? Де гріх у коханні? А чи є гріх у пізнанні, яке тільки збагачує людину? Та ось, на думку Церкви, усе це — гріх проти їхнього Бога. Тому й гноїли її чоловіка в темних підвалах, спаливши, врешті, як еретика. Стояла тоді в натовпі, що дико виблискував очима, мов хижий, скажений звір, чекаючи на страту. Стояла непорушно й дивилася в очі своєму другові, ділилася з ним силою в останню мить його життя, складала йому товариство, аби не був сам посеред цих дикунів і невігласів. Не тільки його тіло згоріло тоді у вогнищі, разом з ним згоріло і її тіло. І не знала, кому боліло більше: їй чи йому. Зрештою, він уже вільний, а їй ще довго болітиме. Думала, після того зненавидить світ і все те, що навколо неї, отих усіх, кому продовжує допомагати. Але він вчив її любити, бо ненависти достатньо у світі. Ненавистю до всього живого переймається ота Церква, починаючи від ненависти до жінки, кохання й закінчуючи природою. Бо стихія некерована, а церковники всім прагнуть управляти, всіх тримати в покорі. Він був її вчителем після бабці й матері, навчив читати, багато розповідав про далеких еллінів, їхні науки, філософію. Він знався на зоряному небі, читав його оповідки, був мислителем. А все це — великий ворог Церкви.

У двері загримали, різко і дрібно. Ну ось, наїлася...

— Хто? — спитала гучно.

— Від пані Анни, з дорученням...

Матильда відчинила двері. В дім впурхнуло молоденьке миршавеньке дівча, служниця пані Анни.

— Пані просили Вас негайно прибути до неї. Малюк нездужає, весь горить і майже не реагує, коли до нього звертаються.

— Добре. Дай мені тільки хвилику, щоб сьорбнути юшки, бо як упаду з ніг, користи

від того не буде нікому.

Вже за кілька хвилин Матильда в супроводі дівчати крокувала до будинку знатної родини міста.

Малий панич лежав на широкій постелі, обкладений подушечками й добре вкритий перинами. Хлопчина посопував, стогнучи час від часу. Лікар зробив йому кровопускання, як розповіла пані Анна, але це не допомогло. Матильда поклала свою руку йому на чоло, потім підняла повіки очей, прислухалася до дихання дитини й попросила гріти воду. Тим часом розв'язала вузлик, принесений із собою, вийняла звідти пахуче зілля, з якого наказала зварити міцний напій, потім вийняла невеличкі скляні посудини з мазями й порошками.

Уже пізно ввечері поверталася вона додому в супроводі панського слуги. На ранок мала знов прийти до малого. За тиждень дитина почала одужувати й навіть повернула собі апетит. Цього разу Матильді було добре заплачено.

Абат провів уранішню месу й направився у скрипторій, де його чекали ченці. Сьогодні вони розпочинають переписування деяких античних книжок, тож його допомога буде найбільш необхідною. Якщо всі переписувачі знали латинь, то мало хто знав грецьку. Абат довго навчався різних наук, присвятивши своє життя Богові, а вже після всього — тому, що схвалювала Церква. Бо ніякі знання чи науки не можуть трактуватися, відступаючи від букви закону Святого письма. Все має пройти крізь прискіпливу призму Церкви і вже потім вустами її вчених слуг передаватися усім іншим. Тож записувати й перекладати тексти грецьких, хоч і вчених, але при цьому язичників-природопоклонників, неможливо без розумного та досвідченого носія Слова Божого.

Тема вічного Логоса, Слова, цієї постійної, гармонійної й незмінної закономірності буття, вперше порушили ті ж грецькі філософи, зокрема, Геракліт. Логос для стоїків був душею космосу, яка створює речі матеріального світу. Логосу підпорядковується Природа і сама людина. Але справжня суть Логосу надто складна для розуміння простій, невченій людині, тож для того й існує Церква, яка взяла на себе обов'язок трактування цього Слова. Святе письмо говорить про це ясно й без філософських заговиків: "Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було — Бог". Все. Слово Боже — це Слово Євангелія, а все, що стоїть за ним, має бути трактованим у тому ж ракурсі: закону, якому мають підкорятися усі смертні на Землі. Жодних більше сумнівів, жодних міркувань, жодної новизни. Євангеліє — це збірник усіх законів і всієї мудрости, яка потрібна людині. А їй залишається тільки слухати божих посланців, котрими називають священників, які вміють донести цю мудрість грішникам. Тож абат знав, як має пояснювати і що мають зрозуміти писці з античних книжок.

Пройшовся внутрішнім двориком, оглядаючи наведений лад, звернув до галереї й повз трапезну та залу засідань попрямував до скрипторію.

Почнуть із творів Арістотеля "Про душу" й "Метафізика", а також з питань етики. Багато текстів уже давно переклали на латинь з арабської, адже потрапляли до Європи морськими шляхами з арабського світу видатні схоластики Альберт Великий, а після

нього — Фома Аквінський. Отже, все Арістотелеве вчення було добре очищене і звільнене від усіляких неясностей чи суперечностей з християнськими поглядами. Фома Аквінський тільки продовжив працю свого вчителя, роблячи філософію Арістотеля власністю християнської науки й поклав її в основу богословсько-філософського світогляду. Але монастирська бібліотека мала у своєму розпорядженні оригінали грецькою мовою. З ними й працюватимуть переписники, а абат має відстежувати, наскільки майбутній текст буде відповідати стандартам церковної науки.

Абат зайшов до приміщення, наносячи хрест у повітрі й поважно промовляючи: "Laudetur Jesus Christus!". "In saecula saeculorum", — підвелися ченці, вітаючи його.

— Найперше, — звернувся до писців, — маємо зрозуміти те, як пояснює Арістотель Творця. Його бачення Бога як триєдиности не суперечить Святому письму. З його спостережень виходить, що природа підпорядкована Богові і ніщо в ній не виникає випадково. У всіх народів і в усі часи Тріада була основою обрядовості². Отже, все завжди буде вести людей до спільних закономірностей, а разом з тим — до розуміння спільного і єдиного Бога. Що й відбулося в лоні святої Церкви: об'єднання людей різного походження, з відмінними мовами й поглядами, християнською вірою в Бога-отця, Бога-сина і Бога Духа Святого. Ми називаємо три особи, але всі ці особи: Отець, Син і Дух Святий — втілюють єдину особу Бога, це різні його прояви, і нема серед них меншої або більшої. За своєю природою постаті Бога неподільні, але відрізняються походженням. Так Отець породжує Сина, сам не походячи ні від кого, а Син і Отець породжують Дух Святий. Але повернімося до Арістотеля, а заодно й до Фоми Аквінського...

Перерву було зроблено, коли дзвони вдарили на другу месу.

Після сьомої, останньої, меси день було завершено й абат повернувся до своєї келії. Помолився і приліг. Спогади дитинства майже покинули його, але обличчя

перша згадка про трилике божество належить індусам. Це Тримурті: Брахма, Вішну, Шива Матильди не хотіло відпускати. Те, яким побачив його того ранку: біле, красиве, з бездонними очима і їхнім викличним поглядом. Щось було в ньому таке, що тривожило абата. Хоча очі її не змінилися. Завжди притягували й заворожували. Він утік від тих очей тоді, а вони зустрілися йому знову після стількох років. Навіщо?

Ааа, так, не треба довго думати! Церква давно має відповідь: спокуса. Господь вирішив випробувати його, випробувати його віру й силу, його відданість. І молитва зцілила його, але чи остаточно? Бо ось вони! Як навмисне, знову зацвіли блакитними вогниками перед його очима. І сміються, зухвало вже сміються! Таки найбільше зло сховано в жінці: її привабливість, її плотська принада. Її некерованість, мінливість, її таємничість. Найбільший виклик кожному, бо сидить у її надрах сам диявол. Це він сміється її очима так зухвало...

Абат підвівся, впав на коліна і знову розпочав молитву.

* * *

Сонечко все пригрівало й висушувало розквашені дощами вулиці міста.

Матильда перетинала центральний майдан, який кишив народом. У цьому місці

людно завжди. Жонглери та блазні розважають публіку, якій нічим зайнятися, крім як роззявляти рота й реготати, хапаючись за боки. Нещасні випрошують якоїсь подачки. Проповідник на другому кінці майдану теж зібрав неабиякий натовп, розповідаючи про етику та мораль благочесного християнина, час від часу посилаючись на Святе письмо, а коли починав трагічним голосом повідати про муки Христові, публіка вже ридала, захлинаючись. Ці люди вміли плакати, як з будь-якої причини, так і без неї. Тож в одному кінці майдану панував сміх і глузування, в іншому — плачі й ридання, а поміж того всього бродили нещасні прокажені чи юродиві, котрих кожному кортіло ще й штурхонуті добряче, аби якнайшвидше забралися з міста. Юродивим випадала найбільша честь у знущаннях, на які мешканці міста були щедрими. Але така їхня доля. А долі, яку давно визначив всесильний Бог, ніхто не може пручатися, має зносити її гідно, хоч би як не було тяжко. За всі біди кожен одержить винагороду, коли покине це ненависне, сповнене гризот життя. Так каже Церква, тож у цьому не має бути сумніву. Життя сповнене гріха і страждань, життя — це найбільший гріх. А радіти йому, наповнюватися його дарами, шукати його втіх — це непоправний, ганебний злочин. Тому кожна жива душа тут гріховна. Тільки ті, хто зупинив спілкування з цим світом і розпочав його виключно з Богом, — праведні й благочесні. Ці люди — ченці та священники.

Матильда, обминаючи всі гурти, прямувала на ринок. На ринку теж можна було зустріти кого завгодно й що завгодно. Тут, як і на майдані, пульсувало серце міста.

Вона прийшла по добротну тканину, з котрої мала пошити мішечки для зберігання трав, а також прикупити солі та перцю до страв.

Її гукнула жінка, яка виглянула з однієї крамниці, привітно махаючи рукою.

— Гей, Матильдо, обминаєш мій товар, а разом з тим і свою любу подругу! — грайливо насуплюючи брови, жартувала жінка.

— Ось візьму спочатку солі, перцю, а може, й кориці та ще якого необхідного краму — і тоді будеш мати мене надовго, Еммо! — відгукнулася Матильда.

— Тоді я подумаю й про хороше частування, — відповіла та й повернулася у приміщення.

Невдовзі Матильда вже заходила до крамниці Емми, де на неї чекали різних гатунків полотна. Чоловік Емми був купцем, тож більшу частину року проводив у мандрах. Син нещодавно пристав до батька, щоб навчитися гешефту й торгів, а малолітня донька допомагала матері. Емма була швидкою і жвавою жінкою, трохи повновидою, з добрими та веселими очима. Матильда нерідко заходила до неї, навіть якщо не мала на меті щось придбати. Вони симпатизували одна одній, і це було вельми рідкісним явищем для мешканців міста, котрих чи життя, чи ще якісь обставини тримали на певній відстані, навіть ворожості та недовірі одне до одного.

— Ось, — Матильда вийняла з-під поли плаща вузлик. — Тут мої дари, кмин і лаванда, а також цвіт липи і хміль, від безсоння, яке тебе турбує.

— Дякую, подруженько! Не знаю, чи допоможе мені хміль, коли мій хмільний чоловік так далеко, але з лаванди таки буде користь тканинам.

— М'ята тобі вже не помічна, — усміхнулася Матильда, — отже, пробуємо щось міцніше. А чоловік... твій колись повернеться, — зітхнула.

— Вибач, — винувато глянула на подругу Емма, — але в мене язик швидше працює, ніж голова.

— Не вибачайся, я звикла. Тим паче сьогодні я сильніша, ніж будь-коли. Скоро весна, і я буду в селі, посеред любих зелених лугів. Звідти черпаю силу жити, радію, що можу бачити й відчувати ту красу знову й знов.

— Тільки не дуже показуй цю свою радість людям, бо... сама знаєш...

— А чи не знаю! Ліпше, аніж хтось інший.

— Минулої неділі на месі той новий абат проповідував, настоятель монастиря. Що вже красномовний, що вже вчений! Народ хлипав відчайдушно та гірко, потоки сліз, кажу тобі, потоки!

— Їм тільки дай поплакати.

— Отож, той абат наприкінці проповіді згадав і про жінку та її гріх перед Богом. Каже, має носити жінка голову опущеною, так, щоб очима по землі волочитися. Має тримати уста стуленими, а якщо розтуляти їх, то тільки для молитви. Має дбати про чоловіка свого і про дім, а вештатися вулицями їй зась! Бо нема гіршої спокуси і зваби для грішного за жінку. Нечиста вона, бо мало в ній розуму та чеснот, а більше чутливості, як у звіра. Мало в ній ясного та більше темного. Тож молитися вона повинна більше, ніж чоловік. На кожен дзвін церковний припадати на коліна перед розп'яттям, на кожен дзвін! Ой, не добрі ці слова для міста. Недобрі.

— Ти їм дивуєшся? — стонула плечима Матильда.

— Не дивуюся, але боюся! Бо життя не менше люблю за тебе, але гнию в цих стінах, чоловік далеко і від гріха подалі. Ти — смілива. Ти мала освіченого чоловіка, котрий навчив багатьом речам, тобі й легше...

— Так, знання — це звільнення від п'їтьми. Але й тягар водночас. Це я зрозуміла, коли втратила його через оті знання, — зітхнула.

— Ой, давай не будемо про сумне! Сама я винна в цих розмовах. По кухлю запашного пива чи як? — підморгнула до подруги.

— Гайда! — підморгнула у відповідь Матильда.

Майже цілий день провела Матильда у приятельки, все гомоніли та гомоніли. Поверталася додому вже як сутеніло. Тяжко було на душі, прикро. Все думала над словами проповіді абата. Хоча це не мало б дивувати її у церковникові, але не могла ніяк поєднати в собі образ того милого, тихого хлопчика й отаких слів із його ж вуст. Звичайно, час робить своє. Час і наука, не будь-яка наука, а церковна. Хто який шлях обирає, той пилом того шляху і вкривається. А говорив він ті слова після зустрічі з нею. Холодні були в нього очі тоді, неживі, недобрі. Чому вони всі такі? Ох, кого питає?!

В будинку було сиро й непривітно, попри те, що надворі теплішало. Пахло відсирілим попелом і сушеним зіллям. Час розводити вогонь.

* * *

Повертався усталений цикл святкувань. Розпочинав його великий Карнавал, який

передував Великодньому посту. Матильда знала від чоловіка, що це свято існувало ще задовго до Церкви, як і багато інших святкувань, які тепер носили назви того чи іншого святого.

Декілька днів напередодні почали встановлювати сцени для вистав на майдані. До міста вливалися ватаги молодих людей, юрби старців та вервечки юродивих. Вулиці кишіли народом, і дехто ночував просто під стінами будинків.

Перший день Карнавалу починався з рядженої барвистої процесії. Величезний візок, накритий оксамитом, тягнули вдягнені в овечі шкури міцні чоловіки, на візку танцювали і кривлялися найрізноманітніші персонажі карнавалу, розливаючи в кухлі вино й закушуючи печенею та всілякими наїдками. Перед візком і позаду нього йшов супровід переодягнених музик, які гриміли бубнами, били в барабани, трубили у труби, озивалися флейтами, плакали й пищали струнними різних видів. Ніжно і збуджено тремтіло повітря від звуків дзвіночків. Посеред візка корніцени-музики дули в мідні роги, які були символом карнавалу. Жонглери й акробати на високих ходулях вигулькували серед натовпу костюмів і масок. Штукарі показували свою майстерність, менестрелі виспівували пісень.

Надвечір сп'яніння все набирало сили й уже велетенським, могутнім виром ігрищ і забав неслося вулицями міста. Ця шалена круговерть сміху, розваг, кепкувань та висміювань не буде припинятися навіть уночі. Щоранку буде розпочинатися звуками музик, на майдан висипатимуть люди для чергових вистав і видовищ. Усе нові персонажі в масках з'являтимуться перед очі. Тут звірі і птахи обійматимуться між собою, монахи й абати будуть витанцьовувати з розпусницями. Тут богохульники стануть єпископами, а блазні — королями. Бідняки — графами, служники — купцями, знатні дами — пастушками. Тут кожен дозволить собі те, чого ніколи не дозволив би у повсякденному житті, кожен стане тим, що протилежне йому. Під покровом маски перетвориться в іншого і дозволить собі побувати в іншому світі: світі шаленства, дикости, некерованости, безкарности, у світі, де панує гра. Сценою вистави стало саме місто, грою було наповнене його повітря. Гра володіла кожним живим організмом, від малого до старого. Карнавал був подихом свіжого повітря в темниці.

Церква під час карнавалу ставала менш суворою, зрештою, у неї не було вибору, тому дозволялося все, будь-яка іронія й насмішка. Не можна було чіпати тільки Бога.

Відколи не стало чоловіка, Матильда під час карнавалу майже уникала виходити на вулиці. Колись вони добряче вміли повеселитися разом, але тепер, без нього, в неї зникла ця потреба. Зрештою, вона завжди мала більше можливостей бути собою, ніж інші.

Одного дня заgrimали в її двері, весело розмовляючи і сміючись, якісь люди. Спитала невдоволено, хто, й почула у відповідь голос своєї приятельки Емми. Відчинила. До будинку ввалився строкатий гурт ряджених: блазень, відьма, чорт, птаха з великим дзьобом, свиня і єпископ.

— Агов, Матильдо! Ти чого сидиш заперта, як черниця? — почувся голос Емми з-під маски чорта. — Гайда з нами!

— Еммо, ти ж знаєш, що для мене ці розваги — зайва турбота, — стонула плечима Матильда.

— Життя — це веселощі, — нахилилася ближче до її вуха Емма. — А чи не миле воно тобі, га?! І миле воно не лишень у лісі чи посеред луку!

— Ми звідси не підемо, допоки не витягнемо тебе на вулицю, — почула ще один голос, уже чоловічий, від свині.

— Що ж, — зітхнула, — але в мене ні маски, ні костюма.

— Я про все подбала! — вигукнула Емма, витягуючи з-під чорного плаща костюм черниці. Виглядало й на те, що випила компанія вже добряче.

— То ви мене черницею вирядите? — розсміялася Матильда.

— А ти гадала! Спробуй цю радість благочестя на своїй шкірі і нам розкажи! — веселилися в гурті.

Коли Матильда була готова, весь гурт вивалив на вулицю. А там шуміло й вирувало! Майже біля дверей її будинку шпільман вигравав на скрипці й у вирі хороводу неслося з добрий десяток переодягнутих людей. Ще далі розгорнулося видовище єдиноборства двох лицарів, навколо них також зібрався чималий гурт, підсвистуючи й підбадьорюючи то одного, то другого. Ближче до майдану на одному з дерев'яних підвищень, яке слугувало сценою, йшла вистава.

Їхня компанія зупинялася то тут, то там подивитися й послухати, потанцювати чи заспівати куплет якоїсь сатиричної пісні з тонкими й не зовсім натяками, котрі висміювали якогось графа чи кардинала.

Вже як стемніло, подалися до найближчої корчми. Матильда рада була б повернутися додому, та Емма стримала її.

— Ти стільки часу взаперті, Матильдо, що ненароком перетворишся на оте, в чиєму костюмі перебуваєш! Та й не буде у нас більше таких митей у році, щоб так від душі повеселитись!

Емма все частіше обіймалася зі "свинею", вже добряче сп'янівши й без корчми. Матильда здогадувалася, хто ховається за маскою свині, та певности не мала. Її подруга, весела й бадьориста жінка, довгий час без чоловіка, в такій атмосфері вседозволеності випирала зі своїх берегів. Природа кликала її. Не те щоб Матильді легко доводилося усі ці роки, але її добре загострений розум брав гору над потребами плоті. Хоча не раз мусила втихомирювати ту плоть відповідним зіллям.

Сьогодні, під впливом випитого вина, вона почувалася розкутішою, але від того й боялася сама себе. Боялася оглухнути для голосу розуму.

У корчмі кишіло людом. Сміх, вереск, співи, вигуки й лайка, звуки музичних інструментів, випари не зовсім чистих людських тіл, запахи страв та питва — все збилося в єдине місиво. Матильда відчула паніку, проте опанувала себе. Як вона колись могла дивитись на все це зовсім іншими очима? Відвикла... Збайдужіла... А чи таки не довіряє собі?

Присіли за довгим столом на таку ж довгу лаву. Над їхніми головами хтось читав памфлет, а навпроти вагант перекикував його, читаючи жартівливого вірша:

Не понурість вченого — гурт, веселий дотеп
Більш мене приваблюють, ніж медові соти.
Лиш Венері-владарці рад я слугувати:
Це ж бо діло вибранців, молодих крилатих.
Йду, куди юнацтво йде; світ переді мною.
Дружний не з чеснотами — з блудом заодно я.
Насолоди прагну я більше, ніж спасіння.
Плоть цвіте, в душі проте не людина — тінь я.
У корчмі й померти рад, не в м'якій постелі,
Аби лиш вино було в келиху веселім.
Голосніше янголи заспівають, може:
"Глянь на пияка того й змилюся, Боже!".
Ось і всі гріхи мої — мов на скатертині,
Все, про що злорадники вам доносять нині.
В душу власну глянути в них немає часу,
Хоч на блуд мій дивляться не з презирством — ласо.

Всі реготали, хапаючись за боки й аплодуючи, та вже наливали вагантові в кухоль пива. А він продовжував натхненно, витираючи тонкі вуса рукавом, хилитаючись на тонких високих ногах:

Я скромна дівчина була,
Вірго дум флоребам,
Привітно-ніжною цвіла,
Омнібус плацебам.
Пішла якимось я на лужок
Флоре адунаре
І зажадав мене дружок
Ібі дефлораре...

Люд знову вибухнув реготом й підсвистуванням, бо всім до смаку були сороміцькі та еротично-хтиві віршики. Люди, обмежені у повсякденному житті суворим регламентом Церкви, затиснуті в пута заборон, страху та сорому за все природне, зацьковані за усі свої пристрасти, всіма поривами душі й тіла тягнулися в такі дні до вільних та збитошних віршів молодих і непокірних вагантів. А ті були щедрими на слова, емоції, на сатиру й висміювання усіх заборон, а найперше — тих, хто ці заборони кував денно і нічно.

...Схилюся наді мною: "Все!
Нон абскве тіморе.
Я зроблю жінкою тебе."
Дульці ест кум оре!
Сорочку на мені підняв,
Корпоре детекта,
І мій замок псувати став,

Кусніде еректа...

Багант продовжував із пафосом, а в повітрі корчми уже тремтіли хіть і бажання. Одні лапали інших, відшукуючи під просторим одягом потрібну статть. Якщо знаходив чоловік чоловіка, то непристойно лаялися, якщо потрапляв на жінку, — зривав маску для пристрасного поцілунку. Багато пар виходили з шинку на вулицю, щоб звідти взяти напрямок до студій, які відкривалися у ці дні й ночі по всьому місту для вільних любощів.

Матильда все більше почувалася незручно, бо тіло її враз запалало. "Свиня" уже відверто лапала "чорта", вони так натхненно терлися поміж собою, що, здається, іскри того тертя розліталися по всьому шинку. Ті іскри й досягли Матильди. Не знала, куди себе подіти, тож кивнула рукою для ще одного кухля холодного пива. Її висока і зграбна постать легко видавала всю принаду жінки з— під чернечої рясни. Вже не один її обмацував очима. Й ось, коли вона нарешті звелася, аби чкурнути із корчми, хтось міцно схопив її за руку.

— Ти куди, красунечко, зібралася? Я складу тобі компанію, бо ніч сьогоднішня небезпечна, — хтивим голосом говорив кремезний чоловік з-під темної маски. Він не був одягнений у якийсь особливий костюм. Чорний довгий плащ, чорна борода як продовження маски — та й по всьому.

— Забери руки, — холодно відповіла Матильда, до краю обурена і зла.

— А то що? — іронічно питає чоловік. — Викличеш мене на змагання? То я готовий! Його регіт гучно покотився корчмою.

— Блазень!

— Ну-ну, не будь така норовиста, наче молода кобилка. Я вже не одну об'їздив, тож і тебе подужаю!

Матильда замахнулася на нього, але той перехопив її руку, а іншою зірвав маску з її лиця.

— А ти краля ще та! — вигукнув захоплено. — Породиста! Грубо смикнув її до себе й уп'явся вустами в її уста. Матильді забракло дихання, безнадійно затріпалася в його цупких обіймах. Коли нарешті відпустив її, примудрилася таки заїхати йому ляпаса. Та він тільки продовжував кепкувати над її поведінкою, знову притягуючи до себе. Якби не підвелася Емма та ще двоє чоловіків з її компанії на захист, то хто знає, що далі й було б. А так відбулася лише велика бійка у корчмі.

Матильда під крики та гвалт вислизнула-таки нарешті на вулицю й бігом кинулася додому. Але коли трохи відхекалася і стишила ходу, то, вже повертаючи на свою вуличку, помітила, що хтось стрімко й упевнено йде слідом. Знову побігла і з розгону кинулася до своїх дверей. На порозі озирнулася. На розі стояла висока чорна постать. Той нахабний покидьок таки відстежував її.

Міцно зачинила за собою двері й добре примостила дерев'яний засув у залізну клямру. Обіперлася спиною на двері, намагаючись опанувати дихання. Невдовзі почула обережні кроки, які стихли неподалік. Завмерла. Тихо було й на вулиці. Ще за якусь хвилю голосистий гурт бурсаків пролетів повз — і знову тиша. Нарешті відійшла.

Страшенно хотілося пити. Перехилила два великих кухлі води і присіла на лаву біля столу. Засвітила лампадку. Світло спочатку несміливо затремтіло, розкидаючи приміщенням вогняні метелики, затріскотіло, набралось сили, спалахуючи, й полилось рівномірно та стихло. Матильда сиділа непорушно, але всередині все клекотіло. Була збуджена, тремтіла кожна клітина її тіла й вона не була певна, що лише від обурення.

Справді, вона таки страшенно зла! Це вперше після чоловіка до неї торкнувся хтось інший. Не просто торкнувся, він її поцілував. Цей нахаба! А вона не змогла себе захистити. Відчула до самих глибин свого єства, яка ж вона безпомічна. Яка самотня, уже цілих три роки! Яка розгублена в цю мить, бо дотепер якось уникала моментів, котрі несли б їй оті відчуття слабкості й незахищеності. Вона уникала їх свідомо. А тепер... Як бути тепер? Цей нахабний тип може слідкувати за нею коли завгодно! Знає тепер, де вона мешкає. Це ж треба було послухатися Емми...

Гидко! Як гидко від того поцілунку, від близькості чужого тіла, коли відчула своїм тілом чоловічий прутень. Коли зрозуміла, що міг би зробити з нею що завгодно. Сором! А ще гидко й соромно від самої себе, бо тіло горить! Серце уже не калатає так сильно, а тіло палає! Воно править своє, вимагає від неї уже давно свою данину. А вона ненавидить і любить цю некеровану плоть. Бо любив цю плоть її чоловік. Як трепетно умів торкнутися її, як ніжно ворожив над кожним клаптиком білого тіла, немов чародійник. І воно відгукувалося. Воно розмовляло з ним не відомою навіть їй мовою. Воно співало, грало, розтікалося у його руках. Де?.. Де ці чарівні руки?!

Як важко без них!.. Як нестерпно пече усе тіло! Особливо там, де її торкнулася, хоч і крізь тканину, чужа чоловіча плоть. Ненавиділа в цю хвилину того чужинця і себе. Ненавиділа життя, коли мусила жити отак, загнана в кут, як звірина. Завжди має бути обережна, завжди подалі від людей, бо вона — вдова. Не просто вдова, а вдова єретика! На ній позначка, на ній всевидяче око Церкви.

Швидше б буяння весни — і вона трохи розвіється в зеленому густому лісі, в запашних луках понад річкою. Це все зима... Так, так. А ще — оце дурнувате свято, яке віщує весняний, потужний поклик до життя.

Сиділа довго, все думала та думала, жаліла себе й лаяла. Нарешті опустила голову на руки й заплакала.

Заснула пізно.

Їй снівся чоловік. Брели обоє у високих травах берегом ріки. Відчувала його рідний дотик на своєму стані. Враз підхопив її у свої сильні руки й підкинув догори. Здається, птахою злинула в небо і стрімко повернулася, тонучи в його обіймах. Злилися у цілунку, падаючи в траву. Їй не терпілося, все тіло поглинуло жадання, здається, там, унизу, пульсувала прірва, котра вимагала його тіла. І ось — чудо! Вони з'єдналися. Полум'я спалахнуло в її шаленій вирві... Їх закрутило на хвилях насолоди...

Вона повернулася до свого коханого обличчям, шукаючи його губ, і вся зіщулилась. Над нею вишкірилося бородате лице в масці. Жах скував її, намагалася закричати, та голос пропав. Намагалася викинути його з себе, але він нахабно просочувався п'явкою

в тіло. Відчай огорнув, але й насолода не покидала. Її розум боровся з тілом, одне прагнуло звільнитися, друге — досягнути вершини. Зненацька обличчя чужинця змінилося знайомим, милим, юним образом Ортвіна. Той відсахнувся від неї, залишаючи тіло у спокої. Але очі, одні лише очі уже поїдали її. З тих очей виповзали прозорі змії й торкалися таких самих змій, які виповзли з її очей. Вони перепліталися, обіймаючись у повітрі. "Ти моя, — прошепотів Ортвін, — тільки моя..."

Й Матильда прокинулась. Дихала важко, все тіло було вологим. І все тіло розмовляло з нею. Таке враження, що воно тримало на собі всі оті доторки зі сну. Воно ще перебувало у полоні. Зірвалася з ліжка. Хотілося помитися. Хотілося пірнути у воду, у милі води своєї ріки й навіть потонути, якщо не потонула тоді... Ортвін?.. Він таки хотів її завжди. Несміливий, сором'язливий Ортвін...

Так, вона нагріє води і зробить собі свято!

Абат молився у своїй келії. Уже другий тиждень не покидав монастиря через оце навіжене народне свято. Здається, навіть до монастиря на невидимих крилах долітала непокора і розгнuzданість усіх тих, хто смиренно тримав схилену голову у церкві під час літургії. Лицеміри! Прикидаються послухними, а самі тільки й чекають часу, щоб випустити на волю всю свою нікчемність. О, як він їх ненавидів, цих прихильників Бахуса й Венери! Цих дикунів із плоті й крові! Цих розбещених, темних тварин! Аморальних. Нечистих. Хворих. Нема їм ані виправдання, ні спасіння! Тільки кара Господня чекає таких.

А він, Ортвін, давно врятував свою душу. Він відмовився від потреб тіла, перестав шанувати його і вклонятися йому, як його дикі предки. Він розлюбив його. Вбив у нього тверді й гострі цвяхи, щоб стікало кров'ю й боліло, бо це все, що потрібно, аби заглушити в собі голос природи. Природа? Що за нісенітниця! Природа — це прояв самого диявола. Вона — виклик людині зі здоровим глуздом. Вона заглушує в людині Розум! Бо панують у ній інстинкти, хижі й похитливі, ненаситні й розбещені. Його пройняла відразу. Сьогодні йому було особливо зле. Сьогодні вночі його знову спокушав диявол.

Він бачив її уві сні.

Який жах! Вона зваблювала його. Горіло все тіло, а найбільше палало там, унизу.

Він торкався руками її пишного золотого волосся, заглядав у її глибокі небесні очі. Ті шалені, звабліві, солодкі до неймовірності води топили його. А він не пручався. Він віддався її ласкам! Як? Як замолити такий страшний гріх? А всьому виною — це свято і та зустріч із нею після довгих років. Він уже був паном над собою, — ні, ні, паном над ним став його Бог. А тепер? Тепер спокуса. Випробовування. І він не здається. Він буде боротись...

Абат знову й знову помахом руки накладав на себе хрест і шепотів, шепотів, як одержимий, молитви.

* * *

Святкування завершувалися. Сьогодні на майдані мали спалити солом'яне опудало

на великому вогнищі. Матильда майже не виходила з дому після тієї пригоди у корчмі. До неї знову завітала Емма, уже одна, намагалася вкотре виманити її з хати.

— Я вже одного разу послухала тебе, й нічого доброго з цього не вийшло, — нагадувала їй Матильда.

— І нічого поганого теж! — заперечувала Емма. — Подумаєш, пристав до тебе чоловічуга! А до кого мав приставати, як не до такої кралі?! Не захотіла, то й спекалася... А чи не була я на твоєму боці?

— Так, але яким чином спекалася? Та й що то за приставання таке!

— Ну, таке вже у ці дні, сама знаєш... Але що вдієш, коли ти недоторкана у нас. Може, справді уже черниця?

— Ні, не черниця, жива я... Може, навіть більше жива, ніж будь-коли, бо в мене відібрали життя і право на нього. Любов до нього відібрали. А все, що залишили, — це такий викривлений заміник, як карнавал. І ось усі ті, в кого відібрали життя, — навісніють. Скаженіють. Втрачають людську подобу — отим, чорним, на радість. Аби могли знову і вкотре нагадати у своїх проповідях, яке життя паскудне, брудне і гріховне врешті. Яка людина дика й немічна розумом, коли в ній говорить природа...

— Ох, таки не завжди добре, якщо багато розуму в голові, — зауважила Емма.

— Нічого не добре, якщо забагато: ні розуму, ні інстинкту, ані дурости... Добре мати всього в міру.

— Чи я не розумію тебе? — вже лагідніше мовила Емма. — Але ж так собі не допоможеш! Як бачиш, твій розум сперечається з тілом.

— Нема любові, Еммо. Ось чого мені бракує. Любові, яка приведе до ладу й тіло, і розум.

— Та любов, якої прагнеш, — це великий ворог отим, чорним.

— Все для них — вороги: розум, тіло, людина з її потребами. Їхні друзі — брехня, смерть і ненависть. Все, що їм потрібно, — це наша покора. Ми — раби тепер! Чуєш? Раби! А чоловік мій себе не вважав нічийм рабом...

— Заплатив за це, — глухо продовжила Емма. — Будь обережна, Матильдо...

— Я була необережна, коли пішла в оту клоаку. Але там ніби вперше побачила й відчула всю правду про себе, про нас і про них... Більше нема чого мені боятися...

— То що, підемо на майдан, безстрашна? — усміхнулася якимось тривожно Емма.

— Підемо, — відповіла Матильда й накинула на плечі плащ. — Ще одна безглузда вистава чекає на нас.

На майдані в тугому клубку скупчилося все місто і його численні гості. Видовища для цього люду — одна-єдина забава. І чим жорстокіші вони, тим краще. Цілий натовп збився до купи перед великою кліткою, в якій четверо сліпих та обідраних намагалися поцілити кілком у прив'язану свиню, котра приречено й навіжено кидалася з одного кутка в інший, бо мала бодай очі. Тож найчастіше влучали одне в одного сліпці. Стікали кров'ю, а юрба стікала сльозами від реготу.

Матильда знову відчула нудоту, як тоді, в шинку, й почала пробиватися за Еммою в інший кінець майдану.

Солом'яне опудало вже вивершувалося над майданом, як велетенський монстр. Як одна єдина маска, яка ховала в собі усі пристрасти та гріхи цього міста. Вогонь мав поглинути ці гріхи, очистити від них людей і розпочати новий цикл життя.

Емма почала пробиватися ближче до центру, Матильда не відставала. Цей натовп починав діяти зле на неї, здавалося, що бракне повітря і що якась чужа сила здавлює груди, розчавлює серце. Зробилося душно. Торкнулася Емминого плеча і прокричала на вухо:

— Краще я піду звідси. Мені зле...

— Зачекай хоча б перших спалахів! — відповіла їй подруга.

І тут Матильда побачила перед собою інше вогнище, три роки тому... В голові закрутилося, відчула, як від лиця відійшла кров. Відчайдушно почала вириватися з натовпу, залишаючи йому Емму. Ще не повністю виринула з нього, як почула за спиною гул і свист: це вітали підпал опудала. Побачила перед собою його очі й полум'я, котре облизувало тіло. Заплющила очі. Відхекалася і твердими ногами пішла додому. Вона тут чужа, і все їй тут чуже.

* * *

У повітрі струменіли й перепліталися тонкі хвилі різнобарвних пахоців. Здається, в цю пору пахло все: від шовкової трави — до кори дерев, які все вливали та вливали у своє тіло життєдайні соки землі. Луги вкрилися білим цвітом ромашок, які змагалися за територію із золотими голівками кульбаб. Помежи жовто-білого килиму рясніли барвами крові маки, волошки вливалися в польове море краплинами неба, а цикорій доповнював їх ніжними хвилями свого квіту, грицики дрібними білими суцвіттями запорошували світ, медуниця виривалася кущиками з-поміж буяння трав і вабила до себе. Жовтець зігрівав очі, журавельник на довгих ніжках тягнувся до неба, дзвіночки розливалися ніжними звуками у цьому квітковому оркестрі, звіробій аж тремтів пишнотою свого цвіту від тієї музики, а лісова конвалія сочилася такими запахами, що паморочилось у голові. Важкими гронами скрапував бузок і пінилася ніжними кучерями зваблива черемха. Кущі жасмину та їхня цнота, а до неї — ота неймовірна ароматна купіль заворожували очі й душу, бо яка у краси найбільша чеснота? Це її невинність. Усе співало в цю пору, сміялося й раділо! Природа щедро віддавала своє багатство, навісніла від творчості, задихалася натхненням і новими приливними хвилями затоплювала світ.

Матильда сиділа посеред луку під лісом, піднявши лице до сонця, й розчинялася в цьому барвистому морі. Таке блаженство й тиха, дитяча радість на серці, яка буває тільки тоді, коли ти вдома. Нарешті вона серед своїх. Їй тепло.

Цілими днями Матильда тепер пропадала в лісі, бродила луками, відпочивала на березі ріки. Вона наповнювалася світлом і любов'ю, які панували навколо, а разом з тим здійснювала свій ритуал збору трав та квітів. І робила це трепетно, з повнотою вдячності у серці, як справжня чаклунка.

Вже мала у своїх запасниках бруньки берези й сосни. Готувалася до збору листя брусниці та мучниці, яка допомагає впоратися з хвилюваннями і корисна при хворобах

нирок. Сьогодні на черзі кропива, ця унікальна рослина, котра наповнює тіло силою, допомагає шлункові й зупиняє кров. Учора заповнила кошик квітками мати-й-мачухи, допоміжної при застудах, і квітками глоду, добрими для серця.

Сушила на тітчиному подвір'ї квіти бузку, помічні при втраті апетиту, а також конвалію, медуницю і грицики, листя калини та дубову кору.

Добре має попрацювати біля черемхи, бо почне з квітів, листя та кори, а закінчить соковитими плодами аж у липні. Ця красуня, огорнута весною п'янкими парфумами, має ліки в усьому тілі. Заварене листя добре проти кашлю й допомагає боротися з гнилістю зубів, а відвар із кори вбиває вошей і корисний при статевих хворобах, сік із плодів полегшує стан гнійних ран. Тільки недобра черемха вагітним, віддавна її вживали жриці як протизаплідний засіб. Білосніжний букет її уже тримала в кімнатах, бо солодкий аромат цих квіточок не годні винести ні комарі, ні мухи, ані блохи!

Вона майже щаслива в домі тітки Агнес. Та працює кухаркою в замку знатних вельмож. Чоловік порається по господарству і з худобою, а діти давно одружені. Їм незле живеться у порівнянні з іншими. Але на те воля долі, мабуть.

І все було б таки добре, якби не ота зустріч. Знову з бороданем. Хворіла стара графиня, й тітка ляпнула, що її племінниця добре знається на лікуванні. Матильду покликали до замку. Із графинею нічого страшного не сталося, звичайні проблеми зі шлунком, що на старості — не дивина. Матильда скоро й легко привела її до тями. Там, у замку, й наткнулася на прискіпливі чорні очі, уже без маски. Вона швидше відчула, ніж упізнала його. Бородань доводився рідним племінником старій і гостював у неї після чергового воєнного походу. Пізніше довідалася, що ходили недобрі чутки про нього: жорстокий, дикий, нахабний. Жінкам не дає проходу. Вже не одну дівку, які служили в пані, пропустив через свої руки.

Чомусь тепер Матильда не боялася його, хоча відчувала, що він нагадає про себе.

Так і сталося. Було це в одне надвечір'я. Матильда поверталася з лісу, несучи повний кошик зілля. Він наздогнав її верхи на коні. Споглядав ласо і кружляв деякий час навколо, мовчки. Матильда, один раз глянувши на нього прискіпливо, більше не звертала уваги.

Заговорив першим:

— Чи не заважка ноша, кралю?

— Коли несу, значить, мені під силу...

— А ти гостра на язик. Чи мені здається? — криво посміхнувся.

Матильда призупинилася.

— Не тільки на язик...

— А мені уже й страшно, — в'їдливо продовжував.

— Краще для Вас.

— Та ну! Яка горда й небезпечна! Та тепер ти від мене не втечеш...

— А я й не збираюся! — різко відповідала Матильда.

Бородань зіскочив з коня. Поки підійшов ближче, Матильда вже тримала в руках ніжик, котрим зрізувала зілля.

— Тримай відстань, — промовила сухо, дивлячись йому в вічі.

— А ти таки навіжена, — мовив зневажливо, але зупинився.

— Добре, що зрозумів...

— Навіжена відьма! — сплюнув гидливо їй під ноги й повернувся до коня.

Він боявся її. Відчула шкірою. Хто знає, може, й справді щось сидить у ній невідоме, бо отак відчуває уже не вперше. Їй не потрібно ні слів, ані чийхось підказок, щось говорить до неї зсередини впевненим і вірним голосом.

Знала, що він — її ворог. І що якесь зло прийде від нього.

Після тієї зустрічі Матильда зле спала вночі. Їй снилися дивні речі: чужі руки чула на собі, потім бачила Ортвіна й розуміла, що це його руки. Він щось кричав до неї зі спотвореним від злості чи відчаю обличчям. Полум'яні язики торкалися її обличчя, але не пекли, а ніжно пестили. Вона горнулася до того полум'я й розчинялася в ньому. Прокидалася серед ночі розтривожена й невдовзі знову засинала. І знову снівся Ортвін. Він виникав з образу бороданя і щось шепотів їй на вухо. Зранку Матильда була більше змучена, ніж звечора. Але ліс повертав їй силу. Плин ріки забирав за собою тривогу, і Матильда знову раділа життю. Її радість мусила мати перерву, бо треба було повертатися до міста. Цього разу, вперше після втрати чоловіка, вона не хотіла повертатись у сірі та брудні обійми міста. Щось зачинало несміливо нити у грудях при одній лише згадці про міське життя.

Та втішала себе тим, що менше як через місяць знову повернеться до села.

* * *

Місто готувалося до свята Тіла Господнього³. Вулиці прикрашали квітковими гірляндами. Квітами обкладали тимчасові вівтарі, які встановлювали на перехрестях. День свята розпочинався богослужінням, відбувалося причастя, освячували вінки, які плели з цілющих трав і які мали стати оберегами дому. Їх вішали потім біля дверей або вікон. Далі велика процесія на чолі зі священниками, котрі несли дароносицю, з хоругвами і стягами ремісничих цехів, кружляла навколо храму й вирушала вулицями міста. Церковні хори співали гімни, жінки й дівчата одягали квіткові вінки, а вулиці посипали пелюстками троянд. На кожному перехресті зупинялися, щоб піднести до вівтарів святкові реліквії. Свято було досить мальовничим, природним, живим, — здавалося, немає нічого спільного з тою Церквою, яка так боялася життя.

Сплела свого вінка й Матильда, а для ще одного надарувала квіток Еммі. Емма не змогла, щоб не повернути до подруги з бажанням витягнути її на ритуальну ходу. Але Матильда цього разу ввічливо відмовилася. Хоча тепер нема ніяких небезпек, та не до святкувань їй. Зрештою, для неї свято там, поза межами міста. Там і її ритуали.

Невдовзі після свята Матильда повернулася до села, залишивши у своїй оселі оберемки сухого зілля і трав.

Літечко добігало свої дні та щедро дарувало тих днів плоди. Рясно вродили у лісі гриби, ліщинові горіхи, брусниця. А що вже чорниці й ожини назбирала Матильда, стільки й слідів на її руках та язичі, що аж почорніли від ласощів. Збираючи, не могла втриматися, аби не скуштувати.

Повертаючись із лісу, присіла на березі ріки, споглядала кущі шипшини, які вже зачервоніли від рясних плодів. А за ними, ген на видноколі, червоним плодом зависло сонце. Таке чарівне цієї пори, мирне й досяжне оку, отак торкнутися б

свято після Трійці його рукою, погладити та попестити, але не зірвати. Текли води ріки помірно й лагідно в цьому місці, тут вчилася плавати під пильним оком Ортвіна. Сонце купалося у цих водах, а може, задивлялося на свій осяйний лик, і ріка усміхалася йому, час від часу під набігами леготу полискуючи краплями вологого тіла. Ось де вона торкнеться його! Пірне у сонце, занурюючись у воду. Оглянулася навколо й почула лише тишу. А у тиші — шарудіння миші в траві, дзижчання комарика і цвіркотіння коників. Швиденько зняла верхню спідницю й, залишаючись у спідній сорочці, зійшла до води, ще поміркувала хвилю і скинула сорочку. Вода має без перепон торкнутися її тіла.

Матильда входила в ріку й волога господа приймала її приязно, лагідно, ніби тільки й чекала цього повернення до себе. Пестила свіжим доторком кожен клаптик тіла, а жінка лише глибоко дихала. Раз. Ще раз. І пірнула з головою. Стало тепло-тепло враз, і солодко, й затишно, як колись, мабуть, у материнському лоні. Попливла до сонця. Воно вабило до себе блискучою стежиною, все осідаючи за крайнеба.

Довго плавала Матильда, насолоджуючись і свободою, і природою. Ніяких обмежень. Тут віддається вона пестошам води, прощальній усмішці сонця, прозорому серпанкові, який помалу стелиться вниз, затаєному лісові, котрий готується до сну....

Щось хруснуло на березі. Повернула різко голову.

Там стояв він, граф Вольф, бородатий розбійник і насильник. Похолола.

— Як водичка? — солодко і глумливо спитав.

— Що тобі треба? — гнівно відповіла Матильда. Її заповонило обурення, а разом з тим і відчай, бо ще не знала, що має робити.

— Все, що мені треба, я зараз і одержу, задовольняючи спочатку свої очі, а потім усе інше.

— Мрій! — різко крикнула. Тільки луна полетіла понад рікою і вдарилася в щільну стіну лісу.

— А я зачекаю, мені не спішно, — розважливо і глузливо продовжував граф.

Матильда торкнулася ногами дна й роздивилася навколо. Тиша і спокій. Це ж треба! Мабуть, він відстежував або й шукав її знову, бо як би опинився в цьому закутку, куди мало хто може забрести. Темрява все щільніше огортала світ своїми крилами, й Матильда вирішила. Попливла до протилежного берега.

Бородань розреготався, а потім продовжив уже злісно:

— Ти диви, яка розумниця! До лісу вона! Аякже, куди ще дикій козі! Там тебе чекають водяники з відьмами... Заплатиш дорого за свавілля, дикуно, бо граф Вольф завжди бере своє!

Нахилився й підібрав сорочку Матильди, а вище на березі — її спідницю.

Матильда занурилась у глибину лісу, якомога далі від його очей. Зате звідси вона могла спостерігати за ним. Бачила, що забрав її одяг, ще деякий час стоячи на березі.

Далі темрява вкрила все.

Серед глукої ночі, обережно, мов ласиця, підкралася Матильда до дверей будинку тітки. Тихо постукала. Ще раз. Почувся рух у домі, й Матильда трохи відступила від дверей, не знаючи, хто буде відчиняти. Голос Агнес спитав, хто там.

Тітка була схвильована не на жарт і не спала зовсім цієї ночі. Прийшла пізно зі служби й не мала ні часу, ні сили йти вигукувати та вишукувати Матильду. Не хотіла вірити, що племінниця забрела до міста, не попередивши її й не попрощавшись. А тут диви яка пригода! Біда та горе Матильді, бо граф Вольф не визнає перешкод і в місцевості нема на нього управи. Подейкують, що він не тільки дівчат безчестить і вдовиць домагається, а й одруженими не гребує. Особливо, як впаде яка в око. Він ще й відбирає маєтки у вельмож, нападаючи зі своєю кривавою бандою на слабших. Багатство зібрав уже немале з таких реверансів.

— Я йому не іграшка, — твердо мовила Матильда.

— Але він продовжить домагатися тебе! — зітхала Агнес.

— Тоді я знайду раду, — глухо відповіла.

Агнес перелякано і тривожно глянула на племінницю. Швидко закивала рукою, накладаючи на собі хреста.

Підходила пора повертатися до міста. Як і минулого разу, лише при згадці про це повернення Матильдине серце нило й щеміло. Ще ніколи не було так за чимось жаль. Ще ніколи не тягнуло до лісу й ріки так, ніби не їх має покидати, а дітей рідних, котрих ніколи не мала. Чом' не може залишитись тут назавжди, на всі довгі зими й літа, на всі дні й ночі? Тут — усе те, що гріє її душу. Тут безпечно їй. Тут не боїться навіть отого здобичника й головоріза.

Що ближчав той час, то важчало в грудях. Ніби насипано туди річкового каміння й тягне воно її, тягне на якесь дно.

Прощалася з тіткою й дядьком. Дорогою все оглядалася, поки не розтанули дві постаті, як мара...

Домівка Матильди пахкотіла чебрецем і м'ятою, рум'янцем та кмином, шавлією й майораном. Любе чи не любе місто, а ось цей дім — її оаза.

Почалися сірі й самотні будні. Одна розвага — Емма та спільні теревені. Ще одна розрада — допомога якомусь хворому. Якось трапилася й неприємна подія: померла породілля. Її покликали уже пізно, жінка не могла розродитися, тож дитя вийшло мертвим, а невдовзі відійшла і ще юна мати.

Уже була пізня осінь, холодний вітер розгулював вузькими вуличками міста та все підсвистував непривітно й вороже. Дрібні краплі дощу проникали в кожную щілину, а неприємна вологість пробирала до кісток. Матильда поверталася з ринку, коли вже сутеніло. Накинула низько на чоло каптур і швидко дріботіла до свого дому, оминаючи подовгуваті й місцями глибокі калюжі.

Не встигла зачинити за собою двері, як хтось сильно й різко вдарив у них, і відразу ввалився до будинку. Перед нею хижо зблиснули зуби графа Вольфа.

Страх обійняв Матильду, але опанувала себе.

— Що це ви такий неvwічливий, пане Вольфе? — мовила м'яко, навіть улесливо.

Від її тону той завмер на мить. А далі хмикнув зверхньо:

— Хто не чує мене по-доброму, того примушу чути мене по-злому...

— А ви навіть буваєте добрим? — уже грайливо питала його.

— З такими вродливицями я буваю навіть душевним...

— То чим маю за честь такі відвідини? — спитала спокійно.

— Та ось... Надумав повернути твої речі, — його очі блищали з-під чорних брів зловіще і похитливо. Матильді було неймовірно гидко від того погляду, та лагідно продовжувала:

— Тримайте собі їх на згадку, пане Вольфе.

— Ах, чому ні, дорога Матильдо! Там такі аромати вашого зілля й вашого тіла, що голова моя паморочиться, як тільки торкаюся їх...

Матильда навіть посміхнулася, вдаючи неабияке задоволення від його слів.

— Ваші домагання, погодьтеся, були не зовсім доречні... на селі...

— Тому я й прибув до міста. Я б прибув на край світу, аби мати Вас, — останню фразу він майже просичав і кинувся до Матильди, стискаючи її в обіймах.

Вона не відсторонилася відразу, а тільки чемно призупинила натиск графа.

— Знаєте, це не зовсім вдалий час для взаємних симпатій...

Бородань запитливо й недовірливо глянув на неї.

— Ви ж розумієте, жінка має свої ритми для цього.

— А... так, так... Я чекав довго, тож витримаю ще... зовсім мало.

— Г адаю, не відмовитесь від пригощання? Надворі холодно й сиро, — звабливо глянула йому в очі.

— Тільки однієї страви я бажаю. Але не відмовлюся й від інших делікатесів із твоїх рук.

Матильда почала накривати на стіл...

* * *

Був сірий, дощовий і сумний день. Небо насупленим своїм обличчям нависло над містом, хмари чіплялися за гострі вершечки церков і виливали із себе густу мжичку. Поміж краплинами помалу з'являлися й білі згустки снігу. Зима ставала на поріг.

Разом із зимою ступили на поріг Матильди люди в чорному.

Відчинила й завмерла. Вона знала їх. Перед очима промайнули картини минулого, коли отак прийшли за її чоловіком.

Чи була вона готова? Чи чекала на цих зловісних гостей? Десь глибоко в душі таки знала, що рано чи пізно це мало статися...

.Гримнули важкі двері і клацнули тугі замки. Матильда залишилася одна в темній, сирій та холодній камері. Це був підвал, тож ані промінчика світла. Чомусь її прикували залізним ланцюгом до стіни, ніби вона могла втекти звідси або випаруватися крізь стіни. Але чому й ні? Відьма ж.

Очі звикали до темряви, а розум — до кінця. Єдине, чого хотілося, — щоб це відбулося якнайшвидше.

Її звинувачували в чаклунстві, у смерті дитини й породіллі. В тягучому кінці графа Вольфа. Марячи, той повторював її ім'я, називаючи відьмою. Матильда ні в чому не зізналася, бо не відчувала за собою провини, навіть за графа. Вона тільки захищалася. Вона, самотня беззахисна жінка в цьому хижому й нещадному світі, захищалася тими методами й інструментами, які давав їй світ.

Час минав, але Матильда не знала йому ліку. Якогось дня за нею таки прийшли. Вели знову на допит, але дорога їхня не лежала до виходу, а кудись углиб тісними лабіринтами підвалу. На стінах тьмяно блимали смолоскипи, проводжаючи її невтішними зблисками. Не було в них тепла, хоч і горіли вогнем. Тут усе холодне.

Все-таки піднялися високими дрібними сходами на наступний рівень і невдовзі ввійшли у простору й добре освітлену кімнату.

Там на неї уже чекали: в довгих чорних рясах, з насунутими каптурами, ніби намагалися приховати свої обличчя й очі.

Знову зачитали всі звинувачення й запитали, чи визнає вона свою провину та чи готова покаятись.

— Я ні в чому не винна.

— Але Ви приймали пологи в тої юної пані?

— Так. Тільки мене покликали надто пізно, дитя уже було мертвим.

— А граф Вольф? Чи не були Ви знайомі?

— Ні. Я вже говорила про це.

— Але Ви бували в замку його тітки й теж лікували її своїми чаклунськими методами...

— Так, я лікувала стару пані. Там я могла бачити графа, а він мене. Але це не може розглядатися як близьке знайомство.

— Ви особлива жінка, Матильдо. Освічена. Але не тією наукою, що мила Церкві і Богові. Ми можемо зрозуміти, що в цьому не лише Ваша провина, а й Вашого покійного чоловіка, котрий уже вариться в пекельних смолах. Тож радимо Вам не йти його шляхом. Це буде останній наш допит. Наступні допити будуть із пристрасстю.

Голос замовк. Мовчала й Матильда.

— Ви визнаєте свою причетність до чаклунства? — знову питав суворо і холодно голос.

— Ні.

— Ви визнаєте себе винною у смертях пані Герман і графа Вольфа?

— Ні.

Чотири темні фігури розвернулися й вийшли одна за одною.

Матильду знову повели темними коридорами. Тут, куди її привели, стояв довгий стіл і за ним сиділо знову кілька людей у чорному, а також писар.

Під стіною стояло велике дерев'яне крісло, сидіння і спинка якого були пробиті гострими залізними колючками, котрі виглядали назовні. Вздовж іншої стіни — довга драбина і ще різні чудернацькі прилади, призначення яких Матильді було не зовсім зрозуміле. Зблідло її лице, тіло стало дерев'яним та холодним, ніби і в ньому

закрижаніла кров.

Про те, що таке драбина, вона дізналася невдовзі...

Після довгих годин тортур знову лежала на долівці темної камери. Сюди її притягнули, бо йти своїми ногами не могла. Пробувала поворухнутись, але бодем відгукувалось у кожному куточку тіла. Холоду не відчувала, бо вже встигла зростися з ним. Холод тік її жилами, повільно й тягуче. А разом з ним гарцював тим тілом біль.

Зненацька відчула теплий, живий дотик до руки. Поворухнула головою й у цілковитій темряві все-таки розгледіла навпроти свого лица дрібні, хижі очі великого щура. О ні! Живцем ці тварюки не будуть її їсти! Зібрала всю свою волю й почала повільно зводитися.

Сиділа під вологою стіною, а перед очима пливли води її мирної, але сильної ріки. Співали пташки й важкими кронами шумів ліс. Сонце пестило чоло ніжними доторками. Якби ж то залишилася там! Якби ж то могла стати пташиною, недосяжною, не винною ні в чому, — ні в тому, що дихає, ні в тому, що живе і що жінка, яка знає трохи більше за інших. Вона так само платить, як заплатив він. Чи це не та сама темниця, де він провів свої останні години?.. Чи зустрінеться вона з ним там?.. У пеклі. Та чи є ще десь більше пекло, ніж те, яке вона уже встигла збагнути й відчутти, й те, котре ще чекає її попереду? Чи є ще десь страшніші чорти, ніж оці, що бродять з опущеними головами в темних каптурах коридорами темниць і катують людей. Втечі від них і від всепоглинаючої холодної темряви в щось ще темніше не може бути. Бо нема нічого більш зловіщого, брудного, гидкого. Втеча від них — це порятунок.

Якоїсь миті знову почула кроки і брязкання ключів у коридорі. Про неї не забули. Уже могла йти своїми ногами, хоч нею дивно похитувало, немов від шаленого вітру, який враз розгулявся цими тісними коридорами.

Це була та сама, знайома, кімната з кріслом. Світла було менше, присутніх теж. Її посадили на дерев'яну лаву, з обох кінців якої були прикріплені ланцюги з грубими отворами кайданів.

До неї підійшов невисокого зросту чернець і став мовчки навпроти. Звела очі. Думала, що вже немає якихось чуттів, та ось її залило кип'ячем, мало не скрикнула. Це був Ортвін.

— Я тут, щоб допомогти Вам, Матильдо, зізнатися у своїй нехорошій поведінці перед Церквою і її священною вірою. А також у Ваших страшних гріхах. Якщо зізнаєтесь, обіцяю вам життя.

— Але я ні в чому не винна, Ортвіне...

Його лице перекошилося на мить від почутого імені і знову стало смиренным та холодним.

— Є багато доказів проти Вас і Вашої чаклунської діяльності.

— Але яка ж я чаклунка? — безсило посміхнулася Матильда. — Ти ж знаєш мене! Хіба не відоме тобі коріння всього? — відчайдушно лепетала Матильда.

— Я знаю те, що каже Святе письмо, — сухо мовив абат і зробив знак рукою до інших. Писар підвівся з місця, виходячи слідом за охоронцями.

— Як бачиш, я на твоєму боці. Тому, наказав вийти іншим. Хочу дати твоїй душі можливість відкритися й зізнатися у всьому тільки мені. Такі привілеї не для всіх.

— О, так, дякую Вам, отче. Ви добрий до своєї пам'яті. І Ви не можете не пам'ятати, що нічого злого в мені не живе, і все те, чим я користуюся, — тільки дари природи самій людині. Це лише інструменти, вміючи користуватись якими, можеш мати користь...

— І шкоду. — Різко перервав її абат. — Чому і як помер граф Вольф? Чи не від Ваших природних інструментів?

— Я не шукала графа Вольфа...

— Шукав він Вас?

Матильда мовчала.

— Якби жінка була любою Богові, вона б не носила в собі стільки суперечностей і стільки... — він запнувся.

— Стільки чого, Ортвіне, зла?

— Зваби! А це — найбільше Зло! Бо зваба — це інструмент диявола. Все у жінці наповнене солодким дурманом спокуси. І що красивіша жінка, то повніший келих отрути!

— Чому ти так ненавидиш жінок? — здивовано питала Матильда. — Чи не вона, жінка, й тебе народила? Не була б жінка Божим створінням, не було б її на світі...

— Е ні! Вона була таким створінням, поки не згрішила й не засмутила Г оспода!

— А що ти можеш знати про радості чи смутки Божі? Чи розповідає він тобі про них?

— Про те розповідає Святе письмо! Котре ти б мала читати зранку до вечора! Але ж ні! Тобі інші книги підсунув твій великий учитель!

Останні слова прозвучали з особливою огидою у вустах абата.

— А ти досі не можеш мені вибачити мій вибір? — глянула гірко на нього.

— Мені нема чого вибачати тобі. Я вибрав Бога ще тоді...

— Котрого, Ортвіне?

— Ти таки одержима нечистим, коли питаєш мене такі речі, — уже гірко промовив абат.

— Я ніким не одержима. Тільки я пізнала щось інше в житті і саме життя пізнала по-іншому. Я люблю його...

— А любити треба тільки Господа Всевишнього! — викрикнув чернець.

— Чому ж ні?.. Але як? Чи не любов'ю до всього, що він створив?

Ортвін дивився на неї, не знаходячи що відповісти. Його дратувала ця розмова, його непокоїли її глибокі очі, білизна її лиця, змарнілого за дні неволі. Вона все більше нагадувала йому оте миле, ніжне дівча на квітучих луках. Сам зголосився допитувати її, якась неймовірна сила змусила його зробити це. Сила любові, але до Бога! Бо живе у цій жінці невинна душа, котра просто заблукала! А він на те й пастор душ, аби допомогти, повернути її на добру дорогу. Та з цією жінкою він губиться. Він кам'яніє перед нею. Його уста сковує. Його розум бунтує. Його серце...

Він не може бачити її тут. Не хоче.

— Зізнайся, — майже благав, — зізнайся в чаклунстві й покайся! Тобі відпустять гріхи й ти будеш жити!

— В мене нема гріха...

— Що ти говориш, навіжена! В ім'я Бога...

— В ім'я того, що п'єте мою кров і готові жерти моє тіло? Того, що сидить у темних стінах, скроплених людською кров'ю, й насолоджується їхніми передсмертними криками? Йому вже замало крові баранів... Я ж знаю іншого Бога, того, що владарює на берегах нашої ріки...

— Замовкни! — затрясло абатом.

— А якщо не замовкну? Гарячої смоли віллеш мені до рота? Так сильно боїться нещасної жінки твій Бог?

Абат побілів, постояв ще хвилю перед нею, розвернувся різко і швидким кроком вийшов. Ним трясло, мов у лихоманці. Він має молитись, він мусить молитись. За неї й за себе.

Її відвели назад, прикували до стіни й залишили. Збігали дні і ночі. Збігали мовчазно, кроками темряви гублячись у підземеллі. Матильда здружилася з пацюком, тепер він не виглядав їй ворожим. Єдина жива душа, з котрою ділила свій бідний пайок: пацюк, — усе частіше залишався надовше поруч неї.

Абат уже три тижні не знаходив собі місця. Навіть коли наполегливо шепотів слова молитов, спокій і мир не заглядали в душу. Минуле влізло у його груди і звило собі там зручне гніздо. Щоночі йому снилася вона, щодня чув її голос. Він майже зненавидів її, а разом з тим — так неймовірно була близька йому, ніби плоть від плоті його. Грішна плоть! Тому не повинен дбати про неї, жаліти її, пестити, любити! Він розмовляв уже з Богом не тільки молитвами, він розмовляв із ним, як веліло його серце. Шукав відповідей у Святому письмі й навіть радів у якісь хвилини, мов мала дитина, бо ось воно, все тут написано! Так і повинно бути. Але звідки той нав'язливий голос, звідки ота сила, котра знекровлює його й усе твердить однієї: "Не так! Все не так, Ортвіне!".

"А як? Як?!" — кричало щось ізсередини. Де та істина? Де оте щастя віри, якщо він такий нещасний?..

Іноді довгими, уже часто безсонними ночами бродив думками понад річкою, вичікуючи її, як тоді. А вона бігла, усміхнена й квітами закосичена, до нього. Вчив її плавати, руки його відчували тепло її тіла, ніздрями втягував її запах. Божеволів.

Тримав у воді зловлену рибу і як тільки під вечір приходила вона по худобу, вони разом пекли на вогні смачних карасів, а він годував її зі своїх рук. Відчував на пальцях дотики її губ. Тепле повітря від її дихання. Млів.

Вона збирала квіти сонячними, добрими днями їхнього дитинства і вчила його плести вінки. Він злився, бо це не хлопчача робота, але не вмів відмовити їй. Він ніколи й ні в чому не міг їй відмовити чи заперечити. Якусь неймовірну владу мали над ним її глибокі, солодкі, мов синява неба, очі. Поринав у них і там знаходив свій рай.

Завжди жив із тривогою й невимовною тугою, бо знав ще тоді, що йому

приготована інша дорога в житті. Він не повинен прив'язувати себе до цього живого й іноді зверхнього дівчиська. Та все відбувалося попри його волю.

І якогось нещасного дня, коли вони були уже юнаком і юнкою, вона зустріла на своїй дорозі отого уже геть дорослого чоловіка. З такими уважними очима, з помірною, виваженою бесідою. Він приїздив своїм конем до лісу, збирав там якесь зілля. Зілля було й долею Матильди.

Ортвін уже навчався в монастирі, готуючись стати слугою Церкви, коли одного ніжного надвечірка він забрів самотньо до їхнього знайомого місця. Давно не бачився з Матильдою, думав порибалити тут і, можливо, зустріти її. Розклав свої риболовецькі снасті і присів у високій траві. Сонце пірнуло за вершини лісу — й поволі все вкривалося попелястим серпанком.

До його вух долетіли, окрім вечірнього жебоніння комарів, звуки людських голосів, чоловічий і жіночий. Жінка час від часу розливалася сміхом, від якого замерло його дихання й серце почало калатати, як навіжене. Ортвінові раніше за розум стало зрозуміло, кому належить цей сміх. Спочатку він різко звівся на ноги, обпалений здогадкою, а потім принишк у траві.

На протилежному березі показалися дві постаті, вони прямували до води. Чоловік сховався першим, подаючи руку жінці, а далі підхопив її в обійми. Вона палко обвила його шию руками й поцілувала. Тіло Ортвіна, здається, приросло до землі, й одночасно його обпекло неймовірним вогнем сорому, ревностів та гніву. Але очі приросли до картини на протилежному березі. Там чоловік уже цілував жінку згори донизу, опускаючись на коліна, а потім, поволі піднімаючи її сорочку, повертався вгору. Білизна тіла різонула по очах Ортвіна, вона була прекрасна! О, це він знав давно. Її вогненне волосся встелило пишним покривалом усю спину, досягаючи округлих, соковитих сідниць, перса її, немов два горбики, гордо випиналися вперед. Двоє заходили у воду і вже там пестили одне одного.

Здавалося Ортвінові, що його розірве в цю мить на частини. І він бажав цього, та чуда не відбувалося. Тоді він розвернувся й шалено поповз далі від берега, потім звівся на нестійкі ноги й побіг. Його очі заволокло вологою, він уже невтішно хлипав і невдовзі впав на землю, заходячись плачем.

Після цього випадку він більше не шукав зустрічі з Матильдою. І почав шукати, мов одержимий, порятунку у духовних науках. Минуло достатньо часу, коли врешті його тіло й розум втихомирились, і він розмірено та впевнено закрокував шляхом служіння.

І тепер, після трьох тижнів мук, сумнівів, розмов із Богом, він нарешті знову зміцнів. Тож мусив навідати Матильду й дати їй ще один шанс на порятунок.

* * *

Абат ішов темним коридором підземелля в супроводі ще двох монахів. Матильду вже привели для допиту. Шкіра її світилася зеленуватою блідістю, шовкове волосся потьмяніло і збилося в тугі зібгані жмути, тільки очі стали ще глибшими та більшими, немов два пречистих озерця посеред прадавнього темного лісу. Виблискували й мінилися світлом. Ортвін на мить навіть зіщулювався під отим незбагненим блакитним

саявом, але опанував себе й підійшов майже впритул до жінки.

— Мені вдалося втримати твою справу у своїх руках. Але як надовго, буде залежати від тебе...

Матильда дивилась на нього з таким теплом, немов готова була зняти зі своїх і його пліч весь тягар ситуації.

— Знаєш, усі ці довгі, суцільні ночі перебування тут я знайшла доброго й вірного друга: сірого пацюка. Я навіть розмовляю з ним, і він уміє слухати... Чомусь згадувалося дитинство, а разом з ним — русявий хлопчина, який теж був моїм вірним другом тоді. Він був мовчазним і сором'язливим, зате турботливим і уважним. Згадалося, як одного вечора ми затрималися на березі ріки й нас оповила темрява. Але було так затишно й солодко того вечора, що ми лежали у траві, не бажаючи розлучатись. Друг мій розказував мені про зорі, які почали одна за одною виблискувати на полотні темної скатертини ночі. Ми навіть вибрали тоді дві яскраві цятки, одна поряд іншої, й назвали їх своїми іменами... Ті зірки й тепер поряд, а ми — так далеко.

Вона усміхнулась.

— Та ні. Як бачиш, я знову поруч. І після довгих розмов із Богом одержав його благословення на твій порятунок. Це моя місія. Тільки сам я нічого не зможу зробити, якщо ти продовжиш бути впертою.

— Впертою в чому?

— У невизнанні своєї вини у чаклунстві.

— Але ж ти знаєш краще за будь-кого, що не існує чарів, існують тільки знання.

— Те, що ти називаєш знаннями, Церква називає чарами...

— А на чиєму боці ти, Ортвіне, здорового глузду чи Церкви?

— Це одне й те ж, — похмуро відповів абат.

Матильда прискіпливо дивилася на нього, і в її очах уже панував холод.

— Що зробили з тобою...

— Зі мною все добре. Подумай про своє спасіння! — різко обірвав її абат.

— Спасіння від чого?

— Від обіймів диявола! — гнівно глянув на неї.

— Хочу спитати тебе: чому знищуєте усіх, хто дивиться на життя інакше, аніж Церква?

— Бо грішники...

— Хто визначив їхню грішність і в чому вона?

— Бог, нещасна. А гріх сидить у кожному уже від народження. А чи тобі не відоме Святе письмо?

— Таке враження, що ти спілкуєшся з Богом безпосередньо. А в Письмі вашому повно суперечностей... Та чи не ви їх і породили? Чому відступаєте від слів Христа не противитися злу, а отже — не робити зла? Не вбивати?.. Не судити?.. Чому говорите одне, а робите інше?

— Ось за такі речі заплатив твій чоловік і заплатиш ти, якщо не схаменешся.

— Мій чоловік читав Демокріта, Анаксагора і Платона, вивчав математику й астрологію...

— Книги й науки розбещених язичників!

— Але читаючи розбещених, чоловік мій нікому не бажав смерті, нікого не вбивав. І знаєш, чому?

Абат мовчав, бо щось страшенно запекло в голові й запалювало усе тіло. "Це все нечистий", — думав собі.

— А тому, — продовжувала вона, — що не мав страху і любив життя. Ви живете у страхові й перетворюєтесь на нещасних, мізерних істот.

— Як ти можеш жаліти когось, сама стоячи на краю погибелі?! — вибухнув абат.

— Для вас край — це існування тіла. А для мене нема краю. Душа моя використовує це тіло як одяг, тимчасово. Все тимчасово. І ваше невігластво. Хоча кожен заплатить гірку ціну за невігластво.

— Наш Бог поселив мир у душі наші! — знов вигукнув абат.

— То чому ж сієте війну? — дивилась пильно йому у вічі.

— Ти відьма! Ти справді відьма, хоч я шукав тобі виправдання.

— Не потрібно шукати мені виправдання. Шукай його собі.

— Церква тільки бореться з темрявою, — якось уже знесилено промовив абат.

— Себто Церква сама визначила для себе, що вона — світло? Але ж світло не вбиває! Глянь навколо: у світлі народжується життя, у світлі воно квітне. А на ніч усе поринає в сон. У темряві життя не припиняється, але втрачається здатність видіти. І тоді народжується страх. Людина, котра живе без страху та у світлі, — творить. Людина, котра боїться й живе у темряві, — вбиває. А минає страх тоді, коли починаєш розуміти, що світло й темрява в тобі. Тепер я знаю, чому йому не було страшно перед смертю: бо ніж жити розтоптаним і приниженим, — краще не жити. І ніж жити переможеним злом — краще померти. А коли тіло затерпає від мук, коли не можеш більше терпіти знущання — смерть приходить як викуп. Цього не розумієш, поки життя всміхається й поки купаєшся в його благодаті. Та й хіба оте, що мала, можна було назвати життям? Тож я вся в очікуванні благодаті, яку принесе мені смерть! Але вам того мало. Вам потрібна насолода від моїх мук, бо смерть вам її не принесе... Тому ви так насолоджуєтесь муками Христа!.. Я розумію, тепер я розумію... Хворі ви...

— Ти поволі втрачаєш глузд. У тебе гарячка, і сатана повністю заволодів твоєю душею.

— Ти сам повен протиріч, мій друже. Давній, любий друже. Якби ви цінували душу, то допомогли б їй іти до світла шляхом доказів, переконань, шляхом розуму. А все, що робите, — вбиваєте розум разом із тілом. Якби ви вірили у вічність і важливість душі, то не знищували б із такою ненавистю й дикою жадобою тіло. Живете за принципом смерті, несучи її усім, хто з вами не згоден. Говорячи про душу, маєте за цінність тіло. Тому й убиваєте. Певно, гадаєте, що позбавляєте когось цінності...

Подоба усмішки виринула на її змученому лиці.

— Кого караєте і чим? Смерть — це лише перехід від темряви до Світла Вічності.

Розумний буде прагнути до життя і творення чогось доброго. Бо що тут здобув, те понесе із собою... Шукати смерті, що прийде сама по собі, — безглуздя. Або ще й смерті за життя, як оце ви у монастирях...

— Монастир — це шлях духу!

— Шляхи бувають різними. Твоя правда, — змучено відповіла вона. — Поки що ти сліпий на цьому шляху.

— Це я сліпий?

— Дивляться і видять не очима, бідний мій друже.

— Не називай мене другом!

— А як мені тебе називати? Бо якщо ти й ворог, то не мені.

— А кому? — не втримався абат.

— Собі.

Абатові ставало все гірше, серце билося надто гучно, він спітнів, лице його зблідло. Відчував не тільки оту слабкість у тілі, а й ніби бачив блідість свого обличчя. Здається, вона зрозуміла його стан. Далебі, в тому нічого складного для відьми.

— Тебе затаврують, — мовив сухо.

— Зірка буде мені за честь...

— Не мав у тому сумніву.

— Ти ж знаєш символізм цієї зірки, Ортвіне. Невже тобі не відомо, що це древній символ Венери?

— Аякже! Розпусниці...

— Але ж Церква ще донедавна не заперечувала її! Зірка була символом п'яťох ран Христових. Вона супроводжувала зображення Діви Марії. Орден тамплієрів мав її за символ боротьби проти сил Тьми, бо завжди символізувала добро, любов і гармонію.

— Бачу, твій чоловічок добре постарався, заливаючи у твою голову стільки ахінеї.

— Це не ахінея. Ти добре знаєш, але вперто заперечуєш очевидне. До речі, чим завинили перед Церквою тамплієри? Може, розповісиш?

— Вони вклонялися Дияволові.

— Але ж на зорі свого зародження християнство його не згадувало, не переймалося його існуванням. На сцену церковного театру Диявол вигулькнув якраз із падінням тамплієрів... Чи не дивно?

— Отака цікавість і знищила чоловіка! Відтоді, коли лукавий Змій переконав дурну жінку зірвати заборонений плід!

— Так. Церква має забороненим плід Знань, їй потрібні темні, котрими легко управляти. Але ж ти, Ортвіне? Ти добра душа. Тобі відомо все, що я кажу, не маю найменшого сумніву. Де твій здоровий глузд?

— Мій глузд при мені. А ось ти ніколи його не мала. А чого не мала найперше, то це благочестя!

Він замовк. Мовчала й Матильда.

— Якщо будеш упертою, я не зможу вберегти тебе від тортур.

— Маю тоді прохання...

Глянув запитально на неї.

— Хай це будеш ти.

Ортвін дивився кудись на стіну, зціпивши зуби. Легкий тремор по всьому тілу видавало його збудження. Очі стали тьманими й вологими. Йому здавило горло. Нарешті прошепотів.

— Мені пора йти.

— Втікай. Але від себе не втечеш, — прошепотіла у відповідь.

Абат нервово крокував темними вузькими коридорами підземелля, й у його вухах бриніло: "...не втечеш... не втечеш...", яке вібраціями переходило у "...не вбий... не вбий...".

Довго молився Ортвін у своїй келії. Молився і думав. Думав і молився. В ньому зароджувалося дивне відчуття: ніби його — два. Один віддається смиренню й Богові, спирається на церковну науку та Святе писмо, а інший починає закидати його голову купою запитань і навіть дає відповіді на багато з них. Перший несе йому спокій, другий — бентежить. Милій йому один всіма силами ества свого любить другого. Той, перший, довіряє всьому, чому вчився дотепер, другий — сліпо вірить словам Матильди. Зачарувала його та відьма... Але ж ні. Хіба не знає він про п'ятикутну зірку та її символізм? Хіба не знає, як визвірилася Церква на тамплієрів, бо володіли великими багатствами? Усіх знищили, а надбане ними до володінь Церкви увійшло. Разом з Орденем потрібно було полити брудом усе, що йому належало. Так у п'ятикутну зірку вліз еллінський рогатий бог дикої Природи й інстинктів, Пан, перевертаючи її так, як було потрібно. Але ж п'ять променів зірки — це символ людини: голови і чотирьох кінцівок. Ще Ізіда мала зірку над головою, а після неї Діва, мати Христова. Він бачив зірку над входом у деяких церквах Європи. Знав, що лікування травами — це знання властивостей тих трав, не більше й не менше. У чудеса відьомські не вірив. У Бога вірив! То чому ж випробовуєш, Господи?! Чому сієш сумніви в серці?! Звідки оці вагання, запитання й навіть упевненість у тому, що правда — з Матильдою: Церква судить, убиває, ненавидить ворогів, противиться злу... Невже Диявол сильніший за Тебе, Боже?! Але ж не було його, не було! Навіщо?

Для чого ці небилиці, коли все у Твоїй владі, Всесильний?! Коли є тільки Ти і все, що від Тебе!

Від запитань у голові гуло й пекло, ніби там варилося розпечене залізо. Ніби алхіміком мав стати абат і витворити найшляхетніший царський метал: золото. І те сяйво золоте мало освітити його заблукалу душу...

Знов ішов до Матильди. Хотів зберегти її життя більше, ніж своє. Був твердо переконаним, що це — найвище його призначення: врятувати, а заодно повернути цю жінку до Бога. До того Бога, яким його бачила Церква.

Говорили багато, про науки й писмена, про народи та звичаї, про дитинство. Сперечалися. Сварилися. Палаючий та пригнічений, ішов від неї. Збуджений і оновлений. Мертвий і неймовірно живий...

Час злітав, Матильда не визнавала провини й Інквізиція вирішила, попри всі

намагання абата, застосувати допити з пристрасстю. Абат цього разу переконав їх, що й ці допити має вести він.

* * *

Якщо хтось хотів би знати, що таке пекло, то йому не треба було б помирати грішником. Йому було б достатньо побувати присутнім на допитах Інквізиції. Ортвін не спав останній тиждень. Не їв. Мучився сам і мучив її. Напівживий снував монастирем після допитів, і напівмертвою, з міцно зціпленими зубами, бачив перед собою Матильду. Не витерпів він, і винесли вирок: спалення.

Вона заснула, а може, просто знепритомніла. І якоїсь миті п'яного забуття, коли вже не відчувалося нічого, побачила себе на зеленому лузі дитинства. Звечоріло і на небо висипали зірки. Вони обидвоє лежали в траві, слухали спів цвіркунів та змагались у рахуванні зірок. Ортвін сказав: "Я нарахував тисячі тисяч зірок...". Вона спитала: "А скільки це?". — "Тисячі тисяч", — знову відповів він і продовжив загадкову оповідку:

"Тисячі тисяч Сонць світяться в безконечному просторі мільярди років. Але ніякі числа не можуть розповісти людині про час і суть їхнього існування. І десь на маленькій планеті, яка крутиться по незмінній орбіті, стоїть маленька людина й кожної ночі поринає очима в зоряне небо. Не може пояснити розумом чому, але серце її рветься туди. Тільки біда: воно не вміє говорити. Не вміє сказати те, що людина знає завжди: найбільше прагнеш повернутися туди, звідки прийшов: додому".

Отямилась, коли її тягнули за руки на гарбу, огорожену залізними прутами. Усміхнулася й почала промовляти: "Тисячі тисяч Сонць... Тисячі тисяч Сонць...".

— Що це вона белькоче? — спитав один із її мучеників.

— Якись відьомські заклинання! Скоріше спускаймо її з рук.

І закинули тіло на долівку гарби. А вона продовжувала загадково посміхатися, бо вже знала, що шлях її тепер лежить додому.

Вони везли її, криваву й напівживу, на майдан, де вже чекав стовп і дрова. Під руки витягли на ешафот і прив'язали до стовпа. Натовп, як навіжений, напоений мерзенною отрутою забобонів, із присмаком смертельного видовища на губах, кричав і ревів: "Відьма! Відьма! Згори у пеклі!..". Абатом трясло, він палав ізсередини, й коли піднесли смолоскип до купи хмизу, почав виштовхуватись із натовпу. А далі він біг, спотикався, падав, підводився й біг далі. За його спиною великі полум'яні язики облизували її немичне, спотворене тіло. Вона навіть не кричала. Натовп, немов чудовисько, вдоволено свистів і ухкав. Ортвіна охопив неймовірний жах, і він закричав. Закричав так, немов його серця торкнулися гарячі язики пекла. Немов йому виривали те серце з грудей живцем. Стало страшно, а він не міг пояснити, чого ж так боїться? Цього смердючого й потворного стовпища? Церкви, яка здогадається про його почуття? Бога, котрий покарає? Чи себе?.. Він не знав. Він усе біг, поки не впав за містом. Пролежав довго, а коли підвівся — пішов у напрямку свого села, несвідомо. Але в село він не зайшов, зупинився на березі їхньої ріки. Довго стояв мовчазний, з порожніми очима й восковим лицем. А потім легко, немов із нього вийшов дух, опустився на землю. Ридав приглушено, наче не хотів, щоб хтось почув його біль.

Абата знайшли монахи на тому ж березі майже непритомного. Тіло його горіло.

Доглядали й лікували абата довго, а він то приходив до тями, то знову його накривала гарячка.

Часто марив. Бачив її біле, мов сніг, пречисте і прекрасне тіло, вкрите де-неде червоними пелюстками. Тих пелюсток було багато навколо неї і ще більше розстелялося лапатим листям з-під її тіла. Вона була у цвіту! Кривавому цвіту... Той цвіт покидав її тіло... Вона підіймалася з мученицького одра вгору, з тіла скрапувала червона роса і злітали пелюстки, пишне, довге золоте волосся розвивалося на вітрі ідесь ген там зливалось з такими ж золотими променями Сонця. Він тягнувся до неї руками, та в його долонях зарухалося щось живе, воно пекло йому пальці... Щось м'яке і вологе... Щось повне й налите стікало соками... Це були її пишні груди.

Він кричав і бився в гарячці, мокрий, страшний у своєму розпачі. Божевільний.

— Хочу бути вільним! Вільним від тебе, Боже! Звільни мене від себе, звільни від мене, звільни від мук! Прекрасна... Яка вона прекрасна... божественна... як зоря! Палахкотить, як вона палахкотить і спалює мене... Я сліпну, Боже!

Від нього сахалися перестрашені монахи, покривали себе хрестами й заковували очі до неба. Цей абат у владі Диявола, не інакше.

Минав час, і абат таки став почуватися краще, навіть вставав із ложа, блукав собі монастирем мовчазною примарою. То сидів у келії й дивився безперестанку у маленьке віконце на річку. Вона вилася блакитною стрічкою посеред зелених пахучих луків. Йому приносили скромну монастирську їжу, але він рідко звертав увагу на неї. В його очах світилася така туга всуміш зі світлою радістю, ніби бачив на тих луках янголів. І він справді бачив: двох маленьких веселих дітей. Замурзаного худого хлопчика в коротких штанцях і золотокосе дівча в довгому полотняному платтячку. Те дівчатко заливалось щасливим сміхом і бігло до ріки, а він гнався за нею. Хлюпала на нього водою, а він тягнув її на глибину. Верещала й відбивалася. Потім бачив двох довготелесих підлітків. Дівчина прикрашала голову щойно сплетеним вінком із польових квітів і позирала на соромливого юнака своїми небесними очима. Все питала: "Ну як? Мені пасує?". Він не відповідав, лише зачудовано кивав головою на знак згоди. Потім вона зняла того вінка з голови й кинула на воду: "Хто зловить, той буде моїм любчиком!"...

Одного ранку абата не знайшли в келії. Не було його і в монастирі. Наступного дня привезли його селяни. Казали, що знайшли тіло у воді біля берега заплутаним у корчах. На губах його застигла тиха, невинна, мов у дитини, усмішка. Так буває з блаженними.

Галактика розпростерлася над їхніми головами розлогими рукавами. З тих пишних рукавів скрапувала небесна роса яскравими зірками. Деякі пролітали зовсім близько, палахтячи, немов земні бенгальські вогні. А деякі непорушно горіли смолоскипами і, здається, шум того вогню торкався їх. Інші, маленькі й далекі, підморгували до них ніжними блискітками. Колись дорога їхня ляже туди. А може, й

ще далі, ген за той тонкий рукав, що губиться закрученим серпом із протилежного боку. Може...

Вони мають час, дуже багато часу. Вони ще не пройшли весь шлях, не зіграли всі ролі, не зібрали ще у свій кошик найкращі плоди.

Вона заплющила очі, вслухаючись у Галактичний гомін. Згадувала, як колись вони вчилися зоряній мові. Вчилися чути небесну музику, не доступну людському вухові. Щоб почути її, потрібно відкрити розум, розкрити серце, дозволити Душі повернутися, хай лише на мить, до свого Дому. Дозволити думці через тонку матерію торкнутися вічного. Вона ніколи не відступиться від того знання...

"Ти незламна, — промовив він. — А от я все дивуюся, як міг дати одурити себе. Як міг заподіяти тобі зло..."

"Ми завжди завдаємо зло тільки собі, ти ж знаєш. Ти все знаєш, хоча там сумніви роздирають..."

"Ще одне коло", — зітхнув він.

"Усе минає швидко", — мовила.

"І що цього разу?"

"Все та ж солодкість пізнання. Ми скуштуємо меду..."

"І вип'ємо полину..."

"Одне без іншого не буває".

"Майже, як ми. Погоджуєшся на мої правила?"

"Знову з мене спитають більше".

"Кому більше дається..."

З

Степ. Безмежний, наче море. Вона ніколи не бачила моря, але знала, що таким воно й має бути: неохопним і синім-синім. Як те небо на далекому горизонті. А степ... Він барвистий. Пахучий. Паморочиться в голові від його солодких ароматів. Вона дихає, дихає глибоко. І глибоко пірнає з головою. Занурюється в золоту купіль сонця над головою, у вітер, який куйовдить коси, у запахи. І аж тремтить уся, так добре їй. Бреде собі поміж високої ковили, гладить рукою шовкові стебла і вслухається у трелі жайворонка.

Степ. Простір і широчінь. Хочеться розвести руки і злетіти. Мчати над його роздоллям, підійматись у синьо-золоту безодню, хмеліти від солодкого трунку свободи, а потім шугнути соколом униз. Упасти, зануритись у квітчастий килим. Розтектися теплою землею.

Іванна присіла у траву, а потім прилягла. Лежала отак горілиць, і здавалося їй, що вона у лісі, густому й загадковому. Ось повзе по стеблині-стовбурі таємничий звір: мураха. Дзижчить і бринить тонкими прозорими крилами над головою екзотична птаха: бджола. А оце затріпотів широкими кольоровими крилами метелик — королівська птиця! І там, десь високо-високо, поза верхівками її лісу, розкинулася безмежна блакить. Вона п'є її. Вона поринає в неї. Дивина! Таки дивина, як ото можна бути в людському тілі й водночас бути усім тим, що оточує.

Вона то заплющує, то розплющує очі. Ледь-ледь дихає, аби не пропустити жодного звуку цього дивовижного, чарівного степового світу. Райського світу.

Довго колихали дівчину степові води-трави, а коли звелася, вирішила нарвати квіток та сплести собі вінка. Вже сонце котилося на захід, як поверталася в дідівський маєток. За нею посилали служницю, та Іванна насварилася на неї й наказала не турбувати більше.

Йшла польовою дорогою назустріч сонцю, яке велично зависло над обрієм. Десь там, удалині, підіймалася догори курява. Хтось гнав коней. Іванна пришвидшила ходу.

Країною трясло, шумні та буйні вітри гасали її степами, впліталися у гриви запінених коней махновців, петлюрівців, більшовиків, повстанців-холоднорців, білогвардійців, врангелівців. Багато різного насіння приймала в себе благодатна, пишна земля. Багато крові всотувала у свої груди. І все — родила.

Найменше дівчині хотілося зустріти на своєму шляху червоних, хоча в цій місцині ними ще не густо родить. Та все ж із тими дикуватими нахабами, вічно п'яними й безцеремонними, краще не зустрічатися ніде. Навіть на порозі свого дому. Тим паче — на порозі свого дому! Вона вже доходила до воріт, як із нею порівнявся загін козаків, вояків УНР.

В лице вдарило густим місивом кінського й людського поту, обвило, мов серпанком, пилюкою. З коня зіскочив високий, статний офіцер із темно— зеленими, як вода у їхньому озерці, очима. Підійшов до дівчини.

— Сотник Вижевський. Чи є в панянки вода для моїх хлопців і коней? — спитав, відкланюючись.

Іванна не поспішала простягати йому руки, але й очей не відвела.

— Прошу до садиби.

Різно розвернулася. Назустріч їм уже прямував стривожений батько з охороною, але, забачивши козацтво, широко розвів руки.

Іванна зійшла високими сходами на розкішний ґанок, та якась сила примусила її озирнутися. Мала відчуття, ніби хтось свердлить поглядом її спину. Намагалась відшукати очима той невідомий погляд у натовпі військових, та марно. Тільки в голові шугнула ластівкою дивна думка: "Це на мене дивиться моя доля".

За кілька годин відпочинку вояки Народної Республіки покинули маєток.

Синів за вікном тихий літній ранок. Радісним щебетом вітали новий день пташки. Іванна зле спала цю ніч, все вертілася з боку на бік. Якась невідома тривога заповонила груди, а розгадати те відчуття не могла. Тому видалася їй ця ніч довжелезною, наче дорога до столиці.

Майже зірвалася з постелі й у самій сорочці вибігла до саду. Нещодавно скошена трава встигла відрости і вже густим, соковитим моріжком пестила ноги. Обережно занурювала ногу у траву, немов боялася розбити дорогоцінні прозорі кришталеві краплі, які застигли на стеблах. Переливалися сріблом, виблискуючи у перших променях сонця. А потім чомусь розсміялась Іванна, закружляла в несамовитому танку й кинулася до джерела, котре тихо дзвеніло в кінці їхнього саду: вмила ноги росю,

вміє тепер личко цілющою водою.

* * *

Загін армії УНР на зорі заступав до Києва, аби приєднатись у столиці до свого куреня. Півсотенний Іван Волянський ледь, було, зімкнув повіки у сідлі, але свіжий вітерець різко дмухнув йому в обличчя. Мов поцілунок тої, про котру думав усю ніч. Усміхнувся. Ясна панна! Ясна, як зоря ота, що зависла над обрієм і ось-ось вручить світло своє сонцю. Так вона має вручити йому своє серце! Мусить! Бо його серце запалало тієї миті, як побачив її, смагляву степову красуню у вінку з польових квітів. Йому забило дух, застиг на коні, мов камінний стовп, і єдине, що міг, — це дивитися на неї без кінця.

Пив воду з криниці на обійсті її діда й гадав, що шлунком розливається мед. Їв шинку з хлібом, якими пригощали їх, та й думав, що смакує заморські марципани. Дихав повітрям пишного саду й розумів, що такими мають бути пахощі в раю.

А вона оглянулася! Так тривожно й лячно кинула очима в їхній бік. Та чи побачила вогонь, що палав у його очах?.. Мабуть, не встигла. Нічого. Він добереться до неї, обов'язково добереться. Вона з батьками в Києві живе, а в маєтку тимчасово. Велика цяцька, щоправда, батько її. Але чи була в чомусь перепона для бажань Івана Волянського? Ні. Перепони він усував. Втім, дотепер тільки пістолем або шаблею. У решті справ свого молодого життя не мав перешкод. Дівки перед ним падали, як доспілі грушки. А цю він сам готовий зірвати, та обережно так, мов кришталеву. Панна ж! Зоря!

Золотоверхе місто уже прокинулось. Робочий люд валив на заводи. Поодинокі автомобілі котилися бруківкою, вицокували копитами в унісон пари коней, запряжені в екіпажі. Відчиняли свої двері крамниці і звідкілясь різко вдарило в ніздрі свіжою випічкою. Аж у голові закрутилося. Козаки — це міцні хлопці, а міць харчами тримається.

Їхня сотня заходила на подвір'я, де розташувався козацький полк імені Богдана Хмельницького.

Після доби відпочинку підрозділ Волянського заступав на нічне патрулювання. Столиця, попри зовнішній відносний спокій і буденні ритми життя, внутрішньо булькала густим в'язким варивом. Вояки виконували функцію жандармерії, позаяк її не існувало після розпаду імперії. Охороняти треба було все: банки, підприємства, урядові установи, самі вулиці. А тими вулицями чигало немало небезпек, особливо ночами. Розвелось чимало бандитського елемента, тож грабунки стали звичайним явищем. Збільшовичена частина населення вороже ставилася до нової влади й лише чекала слушної миті, щоб витягнути з— під поли зброю. Тієї зброї вилучали щонаочі цілими возами.

Івана будь-яка небезпека тільки притягувала. Тому після невдалої для імперії війни, почувши заклик про формування українського війська, з радістю полинув до рідного. Давно пора! Такої нагоди не можна прогавити. Нагоди бути господарем на своїй землі. Але щоб бути господарем, треба спершу стати незалежним, і насамперед — від отого

кількасотлітнього ярма сусідського царського монстра. Стати вільним! А всяка воля, як зрозумів сам Іван за своє ще не довге життя, тримається на кінчику його шаблі. Так вона й трималася завжди отут, на просторах цієї розлогої й багатой країни із синім небом та жовтогарячими полями, і з такими ж гарячими серцями її народу. Народу-воїна.

Трималася інколи відчайдушно, з останніх сил. Губилася у глибоких темних лісах, у широких степах, у ярах, туманами сповитих... Здається, навіть гинула назавжди. Аж допоки раптово, неждано-негадано виринали з тих лісів, степів, ярів вільне духом козацтво. В очах горів пекельний вогонь. Довгі чуби на виголених головах звисали аж до пліч. У міцних руках, твердих, як сталь, зблискували оголені леза й викошували ворогів дотла, бо вміли косити ці сталеві, дужі мужі. Вміли землю орати, вміли жити мирно та любо. Але, як довела їхня тисячолітня історія, миру без меча не буває.

Іван родом був із Чернігівщини, предки його теж козакували. У Війську Запорізькому дослужився до сотника. Іванові батьки, заможні селяни, турбувалися про своїх дітей, тож він навіть ходив до школи. Думали і про семінарію, але його забрали до царського війська. Спершу хотів, було, тікати до лісу, багато чоловіків так робило, проте батько вмовив, бо й то не життя. А так, може, відслужить успішно та зробить військову кар'єру. Не буде гнутися до землі й ходити за волами. Послухався Іван батька й не жалкував: до душі йому була військова справа. Мав неймовірну гордість у грудях від того, що служить тепер уже в українському війську, що докладає і свою частину зусиль до утворення самостійної держави.

Сьогоднішня ніч була успішною на лови. Навезли багато рушниць і набоїв, револьверів німецького зразка й кулеметів. Навіть вилучили десь ящик гранат Мільса. Все це сотник доручив Іванові для реєстру. Вже сонце панувало на всьому небі, як закінчив Іван свою роботу і змучено почвалав до казарми. Заплющив очі й відразу занурився у глибокий молодечий сон. А там зустрічали його палкі її карі очі з чорними бровами.

* * *

Родина Лисенків зібралася за вечірнім столом. На чільному місці, в голові стола, сидів старий суддя, Федір Лисенко. По його праву руку — син із дружиною. По ліву — вірна його дружина. Навпроти — онуки: Іванна та її старший брат Павло. Сьогодні мали запрошену до вечері родину двоюрідного брата. Запахло стравами, які служниці зносили до столу: гречаники з грибами, запечена риба, пампушки з часником, капуста тушкована з реберцями, квашені огірки, оселедці з морквою й цибулею, голубці зі шкварками, шинка та ковбаси, млинці із сиром. А на десерт — вареники з чорниціями, посипані цукром і политі густою сметаною. Кришталеві чарки виблискували у світлі високих срібних підсвічників. Старші взяли чарки, перехилили після тосту, проголошеного суддею, й узялися до закусок.

— Чув я, що на днях вирушаєш до Києва? — звернувся до молодшого Лисенка двоюрідний Кульчицький.

— Так. Справи не чекають. Та й часи такі, що краще бути кожному на своєму посту.

Жіноцтво з Павлом прибуде в кінці літа.

— А як Ви, дядьку Федоре? Залишаєтеся в маєтку? — поцікавився в старого.

— Куди ще мені! Це маєток моїх прадідів, як покину його, то пропаде. За оцим столом не один український гетьман сидів.

— Але ж ненадійно тут, небезпечно...

— Охорона в мене озброєна до зубів. А пістоля ще й сам тримаю, — блиснув очима старий.

— Не хоче слухати мене батько, — обережно промовив Юрій. — У Харкові уже більшовики хазяйнують і поглипують ласо на все решту. Махновці то тут, то там вигулькують...

— Ще б не глипали! — обурено зауважив старий, — віки нашим хлібом живуть, цукром солодяться, вугіллям гріються!

— А льон, коноплі, гречка, фрукти півдня..! — продовжив Кульчицький.

— То чого б не глипати?.. Що царська, що більшовицька, — та країна нам ворожа. Для того й гуртується наше військо, щоб дати їм відсіч. Зграбні, вишколені вояки нещодавно в нас побували, пройшли світову і японську війни на боці імперії, а як тільки зачули клич — уже тут. Отож за мене не хвилюйтеся, — заспокоював їх старий, — свою справу робіть добре, державу створюйте міцну та сильну, бо статки вже маєте.

— Нелегка це справа: створювати державу, коли з усіх боків багнети, — зауважив Юрій.

— Армія і ще раз армія! Вишколена й організована. Без неї не буде нічого. Тож випиймо за нашу міць і тих хлопців, котрі стають до нових, українських, лав! — старий ледь тремтячою рукою підняв келих.

— Павло ваш змужнів, бачу, за літо, — усміхнулася пані Кульчицька, намагаючись змінити політичну тему розмови на приємнішу.

Мати Павла й Іванни, Божена, закоханими очима глянула на сина.

— І учень хороший. Професори не нахваляться, — солодким тоном хвалила сина.

— Мамо! — із докором глянув на матір Павло. Не любив, коли його гладили.

— А що? Чи це не правда?! Г ордисть і продовжувач роду нашого.

— Молода держава потребує вчених людей, котрі знаються на праві. Ось хай довчиться у Києві — і пошлемо до Європи, — усміхнувся задоволено й батько, адвокат.

— А там і весілля нашої Іванни відгуляємо. Чи не запримітила ще якого панича в Києві? — глипнула на неї пані Кульчицька.

Дівчина спалахнула й потягнулася рукою до склянки з водою, аби не відповісти щось різке. Страшенно не терпіла, коли починалися розмови про її заміжжя.

— Я теж вчитися буду спершу. Жінкам тепер не обов'язково до вінця з пелюшок! — не втрималась таки й підвищила обурено тон.

— Ох ця молодь сучасна, — засміявся старий, — норовиста, гаряча, незалежна! Але те, що вчитися хоче, це добре. Нові дні — нові умови.

— Тож за науку! — підняв чарку адвокат, і всі знову повернулися до смачних страв.

Після вечері пані Божена запропонувала чай. До чаю принесли пряники та мед, і

світлицею розповзлися солодкі запахи липи, м'яти й малини.

Вже як усі розійшлися, Іванна вийшла в сад. Ніч стояла місячна, тиха та тепла. Йшла білою стежиною до ставка, який виблискував в очереті. Купав у своїх водах відображення красеня небесного, а той таємничим світлом очей своїх заглядав у дівочу душу. Там останнім часом щось неймовірно творилося, туга з радістю перемішана, що все росла з дня у день, як паляниця на дріжджах. І цієї місячної ночі рвалося з грудей серце, тріпотіло, не давало спокою ні тілу, ні розумові. Пахло м'ятою, жаби виводили свою ритмічну співанку, тремтіли під нечутним подихом вітру довгі стебла очерету. Верба схилилася кучерявим віттям до ставка й замріяно милувалася собою у водяному дзеркалі. З цією вербою росла й Іванна. Десь поміж її густим віттям у дитинстві майстрували з Павликом гніздо, гадали, може, птаха яка оселиться. Та птахи віддали вербу дітям. Поруч — два молодих берести, а поміж них — змайстрована дідом гойдалка. Розганялись нею аж до неба, тяглися носами до хмар, а далі шубовстали з розгону у ставок. Любила й тепер гойдатися, як у дитинстві, линути поміж небом і землею, бо гойдалка — це її крила.

Сьогодні не хотілося літати. Хотілося сидіти тихо під вербою і споглядати це чудо з чудес: замріяну ніч над принишклим ставком.

Наступний день розхлюпував із неба сонце. Розліталися сонячні іскри, пекли усе, на що падали, і промені дзвеніли в повітрі струнами. Павло з Іванною відв'язали човна, запливли на середину ставка й там хлюпалися досхочу. Вода була прохолодною, бо дно, казали, мало підземні ключі. Потім лежали в човні головами в різні боки, губилися очима в розпеченому, аж білому, небі й розповідали одне одному свої мрії. Павло хотів бачити своїх університетських друзів, скучив за неспокійним життям у місті. Там б'ється жила самого життя, все важливе відбувається там. Село, природа та розмірене життя — це для старих. Потреба молодих — неспокій, вир і рух.

Іванна ж не прагнула до міста. Останнім часом чомусь відчувала чи то тривогу, чи жаль, чи смуток, а чи все це разом і не могла знайти причини тому. Таким милим їй було все: дім, сад, ставок і лани довколишні. Та й небо це! Де його побачиш таким у місті, вдень чи вночі?.. Яка була магічна минувла ніч! Якими чарами сипала! Як промовляла до дівочого серця, хоча й не розуміла вона тієї мови. Де ще посидить отак, як учора, під вербою й місячним сяйвом? Де ще так вільно й розкуто побовтається у воді? Де почує цю розпечену тишу, а надвечір — несаможитий спів пташок? Ніде! Звісно, в місті вона зможе здобути освіту й бути корисною новій країні. Їхній країні! Молодій, як вони. Ще юній.

Іванна хоче бути лікаркою. Так-так. А чому це Павло дивується? Вона буде лікувати дітей. Ось як!

Брат вірив їй, але й побавитись хотів, тому все дошкуляв сестрі репліками про дівочий романтизм місячної ночі і як той може ужитися з раціональністю й відданістю справі лікаря. Бо у дівчат, як-не-як, серце на першому місці, тому отой її розум легко може закрутити якийсь шибайголова. Іванна злилася і хлюпала на брата водою, допоки знову не викидала його з човенця в озеро.

Адвокат Лисенко прибув до Києва під вечір. На вулицях столиці рясніло білими агітками, мабуть, більшовицького змісту. В одному зі скверів зібрався натовп, час від часу агресивно порикуючи. Хтось на всю силу вже дуже захриплим голосом викрикував привабливі для маси, але пустопорожні за суттю гасла: "...Все наше... Бий буржуя й хапай добро! Вся влада — народу!...". Це справило не найкраще враження на адвоката, бо, певно, замало має впливу сьогоднішня українська влада, замало й охоронців порядку, якщо таке твориться в місті. Все це виглядало досить загрозливо, бо дика неосвічена маса, котра прагне влади, у своїй некерованості — небезпечна. Ця маса хоче влади, але що вона розуміє про державотворення? Що може запропонувати, крім насилля й розрухи? Бо для творення замало одного бажання та поділу землі між селянами, а заводів між робітниками. Для творення потрібен розум, який дає освіта. На що здатний темний, неосвічений натовп, пан Юрій добре розумів. Як і розумів те, чому цей натовп так легко ведеться на ці більшовицько-анархічні гасла. Таки добре каже батько: армія і ще раз міцна армія. А на рівні творення армії — й утворення органів внутрішньої безпеки для охорони громадського порядку. Без організованости, дисципліни, правильної кадрової політики, високого фахового рівня в самих органах влади, а також розуміння важливости національних інтересів країни держави не утворити. А за усім цим має стояти освіта, на всіх рівнях. Важливо створювати українські школи по селах, давати можливості для розвитку. Темнота — це небезпека не тільки тому, хто поза нею, а й тому, хто в ній перебуває.

Скромно повечеряв удома й відразу пішов до спочинку. Завтра має підготуватися до важливої зустрічі, запланованої на післязавтра. Ця зустріч — із одним з керівників сьогоднішньої влади. Мають обговорювати правові питання.

* * *

Іван Волянський повертався у свою сотню, для якої від сьогодні став отаманом. Любив своїх хлопців, деякі з них навіть знали про майбутні кадрові зміни. Звідусіль посипалися привітання й теплі потиски рук, бо Іван гідний свого чину.

Сотня, як і весь полк, складалася з людей, котрі щиро прагнули служити в українському війську. Ніякою силою їх не можна було примусити йти на фронт в інших частинах чи формуваннях. Спершу, стікаючись до столиці потоками, жили просто неба, на вулицях, бо на всіх не вистачало етапно-розподільних пунктів.

Їх підтримували продовольством і побутовим забезпеченням військовий організаційний комітет та офіцери. Проте все одно не вистачало ні харчів, ані білизни, ні сорочок. Нова: українська — влада все ніяк не могла визначитись, потрібна їй армія чи не потрібна. А деякі її представники й відверто висловлювались проти. Для них армія — це зайва турбота і головний біль, бо ніякого мілітаризму українського нема й бути не може, тому постійну армію потрібно не створювати, а знищувати. Відрадно, що не всі дотримувалися такого абсурду.

Наступного дня, зранку, Іван з іншими сотниками та представниками воїнства йшов до Троїцького народного дому, де розташувався клуб імені Полуботка, на нараду. Кишіло військовим людом. Серед нього було немало цивільних, представників різних

партій, юристів та лікарів.

У великій залі давило духотою, попри відчинені вікна. Перед Івановими очима промайнуло знайоме обличчя. Серце забилося навіжено. Невже повернулися? Чи він помилився і йому вже ввижається якщо не та, про котру думає, то її близькі. Але коли розпочалося засідання, переконався, що йому не ввижається: на трибуну з доповіддю покликали Юрія Лисенка.

Після засідання офіцери й цивільні не квапилися розійтися, збивалися купками й емоційно обговорювали все почуте. Хтось викрикував, що з соціал— демократами далеко не зайдуть, інший намагався захищати нову владу, посиляючись на її недосвідченість у справах державних. Серед голосів Іван зачув знайомий Лисенків баритон і почав протискатися ближче до його джерела. Адвокат переконував окремих недалекоглядних у важливості створення потужної армії й наведення ладу в Києві, бо більшовики все нахабніше підіймають свої голови, а грабунки й розбій ночами — вже звичайне явище. Челядь не здатна до управління, наголошував, і де поділася українська інтелігенція, бодай та, котра ще не змосковщена! Хтось обзивав його буржуєм і монархічним прихвоснем. Мало не бралися за барки, так розійшлася кров. На цю сцену й підоспів Іван, закликаючи усіх до дисципліни та стримування своїх емоцій, вони все ж не на базарі.

— Військо — основа існування й безпеки держави. Це відомо кожному офіцерові, та й простому козакові, котрі пройшли горнило війни і відстоюють своїми багнетами інтереси цих держав, — промовив він стримано й відрекомендувався.

— Дуже приємно, пане Волянський! — усміхнувся Юрій. — У мене, адвоката, з'явився свій адвокат, — простягнув руку для привітання.

— Справа не у Вашому захисті, пане Лисенку, а в захисті здорового глузду, — відповів Іван, потискуючи руку адвоката.

— А я Вас десь бачив? — пильно придивляючись до нього, спитав Лисенко.

— Так. Наша сотня перебувала у вас кілька тижнів тому.

— Але Ви не були тоді сотником, якщо не помиляюсь?

— Ні. Мене щойно призначено.

— Тоді прийміть мої привітання! — адвокат ще раз приязно потиснув Іванову руку.

Йшов Іван вулицями міста й усміхався у вуса: удача, неймовірна удача — таке близьке знайомство з батьком дівчини його мрії!

* * *

Терпко пахли грушки у садку. Іванна сиділа на лавці, очі бігали сторінками книжки, а вуха насолоджувались материною грою на фортепіано, яка линула з відчиненого вікна. Біля неї мерехтів крилами великий прегарний метелик і нарешті присів на краєчок аркуша. Мелодія Шопена закутувала ніжною пеленою, підносила в повітрі, кружляла разом з опалим листям. Іванна заплющила очі — і світ навколо став мелодією осені, солодким запахом грушок і ще чимсь таким до болю рідним, але зараз іще не звіданим. Світ бринів звуками, розливався пахощами, обережно торкався її руки лапками метелика. Світ навколо неї був красою. Ось чому так не хочеться їхати звідси!

Тепер вона знає! Це так прекрасно й неймовірно, що відповіді іноді можуть приходити отак просто, з простору! Якраз тоді, коли їх не чекаєш. Недарма бабуся каже, що відповіді на все уже давно є. Їх не має знати людина, бо повинна перебувати в пошуку. Але трапляються і такі дива з окремими людьми, коли відповідь виринає в голові як спалах блискавки. Ти ще не маєш тому підтвердження, зате маєш тверду певність, що так воно і є...

Доріжкою до неї розважно прямували дід з Павлом, про щось розмовляючи. Їхні голоси увірвалися в її прекрасний світ і були в ньому найдорожчими звуками.

— Що, князівно моя, замріялась? — звернувся до неї дідусь.

— Так добре тут, як у раю, — зітхнула дівчина.

Дід з онуком сіли обіруч Іванни.

— Їдьмо з нами до Києва, дідусю! — зненацька випалила Іванна, сама не знаючи, чому.

— А рай на кого покину? — усміхнувся старий.

— Але мені буде сумно там без Вас, — пригорнулася до діда.

— Тоді скоріше знову прибудеш. Хоча, гадаю, не буде в тебе часу на смуток. Маєш сидіти над книжками, чи не так? Хто в нас там майбутній лікар? — жартував старий, погладжуючи Іванну по голові.

— Та й часи неспокійні тепер, дідусю, — продовжувала несміливо дівчина, бо повторювала вже не раз почуте.

— Ех, квітко моя, а коли вони спокійними були? Я коли починаю гортати сторінки життя свого, як ти оцю книжку, то все неспокій та турботу там читаю.

— Хіба не було чогось приємного і світлого? — розчаровано питала Іванна.

— Та чому ж, було! Кохання до твоєї бабусі, пишної й гордовитої галицької кралі! Коли кохаєш, то який би світ навколо не був, ти бачиш у ньому тільки прекрасне...

"Як оце я тепер, — подумала Іванна. — Але ж я не закохана?!".

— ...а потім приємні хвилини усвідомлення того, що ти вже батько, а далі й дідусь отаких розумних і красивих нащадків, як ви, — продовжував старий. — Але спокою... спокою там не пам'ятаю.

Дідусь загадково усміхався, а очі його по-особливому блищали, ніби там народилися враз дві зорі. Дивився на онуків своїх — і неждана вода тремтіла прозорими краплями в кутиках очей.

За кілька днів вони разом із подругою свого життя будуть проводити екіпаж, який зробиться в їхніх очах манюнькою цяткою на довгій степовій дорозі. * * *

Іванна розгорнула підручник з біології. Невдовзі мав прийти вчитель. Тепла осінь рвалася з вулиці до кімнати, й дівчина впустила її, відчиняючи вікно. Багрянцем причепурені дерева щедро стелили золотом землю. Вдихаючи на повні груди приторно-солодкаві запахи, дівчина на мить завмерла і з насолодою приймала шовкові цілунки сонця на своєму обличчі. Потягнуло з неймовірною силою туди, до простору. "Мабуть, завтра треба вийти на прогулянку в парк, а то проґавлю усю цю красу", — подумала.

В Купецькому саду грав симфонічний оркестр, гарно вбрані люди проходжувалися

охайними алеями, щедро вкритими жовто-червоним листям. Сонце виблискувало низько над темно-синіми водами Дніпра. Аж надто білі хмаринки купчилися сніговими кучугурами на чистій блакиті неба, а густі сади з пагорбів понад рікою скрапували золотом у воду. Здається, сонце, перед тим як дозволити запанувати холодам і сірості, вирішило віддати землі всю свою радість і щедроти.

Іванна ніби вперше бачила таку осінь у столиці. Сонячне щастя сиділо глибоко і в її грудях. Зупинилися біля концертного майданчика, там скрипки натхненно та палко озвучували відповідну пору року нотами Вівальді. Дівчина заплющила очі й знову, як у дідовому садку, поринула в інший світ. Принишкла, як пташеня на гілці, відчуючи тільки тепло материнської руки. Ще не прозвучали останні акорди, як вона почала вловлювати збудливі хвилі, які йшли зовсім не від музики. Це вивело її з рівноваги, змусило серце битися гучніше й розплющити очі. Геть не розуміючи чому, почала озиратися навколо.

У натовпі, зовсім поруч, по праве плече, нашттовхнулася поглядом на великі сині очі й утопилася. Закрутилося в голові, загупало у вухах так, ніби мало розірватися там від шаленого тиску. "Це він...", — нізвідки прийшло і в нікуди полинуло.

— Що з тобою? — почула схвильований голос матері.

— На мить закрутилося в голові, — прошепотіла. — Вже все добре.

— Ти впевнена? — кинувся до неї Павло.

— Так-так, не хвилюйтесь, — лепетала губами, блукаючи очима в натовпі й відчайдушно шукаючи ті очі. А чи їй ввижалося?

— Здрастуйте, пане Лисенку! — почула приємний баритон і заціпеніла.

Перед ними стояв високий і широкоплечий красень у військовій формі. Над високим чолом гладко зачесане русяве волосся. Прямий ніс і тверді риси широких вуст із ледь піднятими кутиками надавали строгому обличчю іронічності й зухвалости. Очі великі та глибокі, з чіткими темними бровами, які нависли над ними розлогими крилами.

Іванна дивилася на нього, не кліпаючи, й не ясно було, чи то від жаху, чи від зачарування.

— Дозвольте представити вам пана Івана Волянського, сотника УНР, — звернувся до матері й сестри Павло.

Сотник галантно привітався з пані Воженою й подав руку Іванні. Вона вже опанувала собою й, усміхаючись, простягнула руку для привітання.

Далі вони разом прогулювалися парком. Сотник із Павлом натхненно розмовляли про політику, віддаляючись від жінок, то знову поверталися до них, вибачаючись.

— Ви молоді й завзяті! У вас свої інтереси, тож не вибачайтесь, — заспокоювала їх пані Вожена.

— І тому, що молоді, мають знати, що сьогодні й жінки розуміються у багатьох питаннях, — докірливо кинула Іванна.

— Ми не мали в цьому найменшого сумніву. Та, мабуть, не хотіли псувати прекрасну вашу прогулянку різними воєнними та політичними темами, —

виправдовувався Іван.

— Тоді можу Вам вибачити, позаяк у військових питаннях таки не тямлю, — стрільнула Іванна чорними очима на сотника.

Вони уже прямували доріжкою поруч.

— Жінці це, звісно, ні до чого, військова справа, — продовжував Іван, — але якщо пані цікавиться, то можу дещо пояснити. До речі, я погано розуміюся на мистецтві, а наступного тижня — опера, тож чи не склали б Ви мені товариство?

— Ви запрошуєте мене на оперу?

— Я запрошую Вас, — галантно вклонився сотник.

— Тоді про своє рішення повідомлю Вам до кінця тижня, — легка усмішка ковзнула її суворими губами.

Уночі Іванна довго не могла заснути. Все чула його голос, він бринів наймилішими нотами в її вухах. У голові туман, серце б'ється, мов навіжене... Хочеться то плакати, то сміятися. Поверталася знову й знов у ту мить, коли побачила в натовпі його очі, котрі свердлили... Його очі — її відчуття... Отам, на дідовому ґанку, вона відчула те саме збентеження! Тоді те саме хвилювання огорнуло її. Павло сказав, що познайомилися вони на їхньому подвір'ї тоді... Але у своїй розгубленості, у своєму вогні, яким горіла в парку, не надала тим словам ваги. Отже, це він дивився на неї — тоді! Він... І оця її закоханість у *ніщо*... Оця її ейфорія й напруга почергово... Все це, виявляється, — *Він!*

Під ранок, щаслива й майже невагома, Іванна таки заснула.

Оперу "Запорожець за Дунаєм" ставили у Троїцькому народному домі. Зала була наповнена вщерть. Іван уперше переживав щось подібне, й усе тут здавалося йому неймовірно святковим, особливим. Нові враження, нове життя у новій країні. Він дотичний до цього нового і дуже пишається цим.

Вистава поглинула його. Оркестрова музика, чисті, прекрасні голоси. Іванові здавалося, що він — у такому ж чарівному, чистому, чутливому світі. Завмер. Іванна поглипувала на нього крадькома й помітила якоїсь миті вологість у його очах.

Уже в антракті спитала його про перші враження.

— Приголомшливо! Зізнаюся із соромом, що такий досвід маю вперше. Досі я пізнавав війну, а не мистецтво...

— Війна — це теж своєрідне мистецтво, адже там потрібно вміти перемагати. Чи ні?

— Так. Але війна — це мистецтво обману, де кожна перемога зрошена кров'ю. Там присутня потворність і руйнація. У мистецтві ж — краса.

— Тоді навіщо людям війни?

— Хороше запитання, — усміхнувся. — З того, що зрозумів я, то війна — це передусім амбіції керівних класів. Людина — ненаситна й жадібна, їй хочеться завжди чогось більшого: влади, володінь, грошей. Але простому чоловікові війна ні до чого. Простій людині потрібен мир, аби працювати й мати приємні хвилини, як оця...

— Проте війни супроводжують людство на всіх його етапах, — зауважила.

— Значить, попри еволюцію, людина все-таки залишається незмінною у своїх пристрастях: кохати й воювати, — усміхнувся.

— Отже, війна — це пристрасть, як і кохання?

— Це сторони однієї медалі. Протилежності завжди приводять до конфлікту або ж об'єднання.

— Вічна боротьба...

— Так. І в обох випадках супротивник повинен здатися, впасти, бути підкореним, завойованим. Їх об'єднує битва. Тільки результати цієї баталії — різні.

— В одному випадку — життя, в іншому — смерть.

— І обоє зацікавлені в перемозі...

— Тобто кохати, по-Вашому, — це перемогти іншого?

— Не конче так. Бо іноді кохати — це й втратити, згубити себе. Перемагає кохання тоді, коли воно взаємне, бо виграють обоє. Цього не буває у війні: там — один переможець. Кохання доповнює і збагачує обох, війна ж мусить у когось щось відібрати.

— Я так розумію, що не тільки на військовій справі Ви знаєтесь, — зауважила Іванна.

— Але не розбираюсь у мистецтві, — змахнули крила брів на його високому чолі. Дівчина все пильніше заглядала в його очі.

— А чому віддаєте перевагу Ви як людина військова?

— Мирові. Так, мирові, — відповів не думаючи.

— Дивно... А навіщо тоді армія будь-якій країні, якщо вона не збирається когось загарбувати?

— Армія потрібна для захисту.

— Позаяк світ і люди незмінні у своїх пристрастях...

— Абсолютно правильно. Армія для держави — це насамперед гарантія її міцності, а далі й процвітання. Хто захоче нападати на країну, яка має сильну армію?

— Ніхто! — погодилась Іванна. В її очах горів неймовірний вогонь. Вона пишалася цим сотником, бо її коханий не лише красень.

Після опери Іван попрощався з Лисенками біля їхнього екіпажу й був запрошений Павлом на чай до родини наступної неділі. Павло виконував бажання і прохання своєї сестри.

Уже налітав перший сніг. Природа втратила свої барви, тож дедалі більше панували чорно-білі тони, а поміж них — в'язка сірість. Але Іванну це не засмучувало. Вона була заповнена по вінця кольорами, світлом та коханням. Тож світ навколо в усіх своїх проявах поставав дивом.

Столиця теж вирувала різноманітністю настроїв та емоцій. У Петербурзі відбулася революція, більшовики взяли владу. Київ заповнило хвилею біженців.

Настрої української влади бажали кращого, на думку адвоката Лисенка, як і стан молодій держави. Багато хто чекав війни з боку більшовиків. Вони захопили Харків, і було питанням часу, коли вирушать на Київ. Відбувалися постійні наради й зібрання, формування загонів вільного козацтва. Незадовго до Нового року навіть пройшов парад військ на Софіївському майдані. Попи з хоругвами, молебні, вище керівництво уряду,

місцева інтелігенція й заможні гості-вигнанці із сусідньої країни. Курені йшли в національних строях, попереду сотники, а за ними прапори. Іванна проштовхувалась у натовпі, аби побачити красеня Волянського. Останнім часом бачились мало, адже військові обов'язки сотника не залишали йому вільного часу. Не було сказано ще й слова про їхні почуття, але та атмосфера, те повітря, що оповивало їх, коли вони зустрічалися, говорило само за себе.

Столиця готувалась до святкування Нового року натхненно, ніби й не існувало ніяких зовнішніх загроз. Уряд скасував сухий закон, і у продажі з'явилося вино. Театральні вистави йшли в усіх театрах міста, музичні феєрії оркестрів та хорів не припинялися. Новорічні колядки й постановки для дітей, цирк та сінематограф...

Родина Лисенків прибула на святкування до "Українського клубу", їх уже чекали Павло з Іваном. Після не зовсім оптимістичних промов та побажань урядовців відкоркували вина. Запахло печеною гусятиною. Хоча й мала реальність вигляд темної хмари, яка розповзалася усім небом і ось-ось мала розірватися грозою, люди все-таки усміхалися, обмінювалися світлими побажаннями й подарунками.

Іванна приготувала дарунок і для Івана: книжку історії мистецтв.

Сотник був приємно здивованим і дещо розгубленим, він не мав дарунка для Іванни. Розгорнув, дякуючи, й натрапив очима на гарний дівочий почерк: *"Справжнє мистецтво — те, що народжене любов'ю"*.

— Справді, — звів очі на дівчину, — любов породжує красу, а ненависть — потвор. Ви красуня, пані Іванно, — продовжував чомусь тремтячим голосом, — але ще більша краса живе всередині Вас, тому так пишно цвіте зовнішня. Я дуже щасливий і дуже удачливий, що зустрів Вас... Зрозумів це ще тоді... на тому подвір'ї...

— Я знаю, — часто дихаючи, з палким поглядом промовила Іванна.

Сотник здивовано дивився на неї і збирався щось відповісти, але заграв оркестр, тож Іванна випредила його:

— Не треба слів... Слухайте, яка музика.

— Знаю тільки, що це прекрасний вальс... І знаю, що хочу танцювати його з Вами.

Вони крутилися під звуки Шуберта і крутився увесь світ навколо. Вони стали його центром, його віссю. Бачили тільки очі одне одного, де два різні світи зливалися в один. Відчували дихання тіл, порухи кожного м'яза, забарвлення кожної думки. Вони мали одну думку на двох і вже знали про це. Танець став їхнім світом. Став освідченням у чомусь глибокому й вічному... Став перемогою.

* * *

Після Нового року з'явилася у новій державі й нова національна валюта.

Ще з грудня минулого року УНР почали визнавати іноземні держави. А вже проголошення незалежності 22 січня 1918 року дало можливість народній республіці стати повноправним суб'єктом міжнародного права. Це неабияке досягнення. Держава намагалася жити й розвиватись, попри те, що її, молоду білу голубку, обступали з усіх боків чорні ворони. Антанта сиділа в Одесі й ласо поглядала на решту, поляки облизувались на її західні землі, на ласий шматок вичікували румуни, а з південного

сходу нависла розкаряченим орлом московинська добровольча армія. Та найстрашнішими все ж були більшовики.

Вдома у Лисенків велися постійні зібрання й бесіди. Павло вступив до одного зі сформованих студентством загонів. Мати Божена слухала чоловічі розмови, мовчала й смутніла. Іванна і переймалася її тривогою, і боялася за обох: за брата й за коханого.

Іван таки освідчився їй у ту магічну Новорічну ніч. Серце його і думки завжди поруч неї. Він хоче вчитися й будувати військову кар'єру, щоб бути гідним її. Тоді й буде просити у її родичів руки коханої.

Червона армія захопила Полтаву, й українські полки активно готувалися до оборони Києва. (19 січня)

Ще не завершився перший місяць року, як Київ був в облозі. Столичні більшовики підняли повстання всередині міста, точилися бої на вулицях. Іван у своїх письмових посланнях просив Іванну не виходити з дому, а ще краще й зовсім покинути Київ. Добре, якби в західному напрямку, якщо є така можливість. Павло брав пряму участь в обороні міста. Їхню сотню Студентського куреню було кинуте разом з іншими загонами вільного козацтва в напрямку Ніжина.

Коли великими зусиллями повстання в Києві було придушено, прийшла звістка ще й з-під Крут, де відбувся бій із червоними. Майже всі курсанти загинули, а взятих у полон після катувань було страчено. Своєю смертю вони призупинили навалу, яка сунула на місто. Та ненадовго...

Вожена, бліда, з чорними колами попід очима, сиділа вже декілька днів у кріслі нерухомо. Вона не їла й не спала. Тільки один раз скрикнула, мов божевільна, коли у своєму кабінеті їй та Іванні Юрій повідомив про смерть Павла під Крутами. В обох підкосилися ноги. Отямившись, Вожена уже не плакала, не розмовляла. Сиділа собі в кріслі й дивилася в нікуди. Іванна, зібравши усі свої сили, намагалася вивести матір з небуття, проте всі зусилля були марними. Мовчав і батько, чорний, мов хмара. Все навколо стало чорним, а Київ усе щільніше вкривало білою пеленою снігу.

Одного пізнього вечора до них навідався Іван Волянський. Іванна кинулася, не стримуючи сліз, йому в обійми. Гладив її по голові й тільки примовляв: "Плач, люба, плач". Як витекли сльози, звела на нього очі й побачила змарніле та загострене обличчя, тьмяність в очах, чітку, пряму лінію губ. Він змінився за останні дні. Навіть війна не залишила на його обличчі таких слідів, як оці останні події. Іван втрачав надію.

Привітався з Воженою, а вона тільки на мить звела свої очі до нього і знову повернулася в забуття.

З кабінету вийшов неголений, понурий адвокат.

— Мої співчуття, — глухим голосом промовив Іван. Адвокат кивнув головою й запропонував сотникові сісти. Розмова не йшла, обидва розуміли те, що боялися озвучити: вони втрачають країну. Країну їхніх мрій.

Невдовзі Юрій попрощався з Іваном і повів Вожену на спочинок.

Молоді залишилися наодинці.

— А тепер слухай уважно, Іванно, — звернувся до неї сотник. — Збери найнеобхідніші речі, свої й материні, уже сьогодні. Вудь готова, що я прийду забрати вас. Червоні банди сунуть на Київ.

— Куди? — тільки й спромоглася спитати.

— Вирішувати буду на місці. Все залежатиме від можливих незахоплених напрямків...

— А армія? — з відчаєм спитала дівчина.

— Армії як такої давно нема. Тільки ми не говорили про це вголос, принаймні в цих стінах. Дезертирство досягло апогею, та й більшовицька агітація голодних мас зробила свою справу. Ми безсилі. Є лише кілька полків, вірних українській ідеї.

Сотник понуро опустив голову.

Іванні було страшенно шкода його. Розуміла, що всі надії молодого козака втрачали право на життя. Та сам він ще живий... А Павло? Її Павлик?! Де він і його мрії?!... Чому?! За що?! І вона знову зайшлася гірким плачем, упавши в міцні чоловічі обійми.

— Що буде з батьком? — спитала згодом.

— Це буде вирішувати він, — відповів Іван.

Пішов невдовзі у ніч, хоч як Іванна не просила залишитись.

Біда не ходить сама. Юрій Лисенко вже декілька днів тому послав гінця до батька. У своєму листі просив його негайно покинути садибу й вирушати до родичів у Кам'янець. Гонець повернувся того ранку, що настав після Іванового візиту. Вісті були невтішними: садиба спалена, а про долю батьків нічого не відомо. Юрій цілий день залишався закритим у кабінеті й навіть не впустив туди Іванну, коли та принесла йому обід, а пізніше й вечерю.

Іноді виходив з дому у справах, як казав. Повертався ще понурішим. Київ помалу здавав позиції, на околицях точилися бої, червоні бандити займали залізничні вузли, мости, гатили гарматами по Хрещатику.

Адвокат постарів за декілька днів, згорблений і давно не митий вийшов одного ранку з кабінету і просто обійняв Іванну.

— Хочу, щоб ти жила. Будь-якою ціною. Я уже нічим не зможу нікому зарадити. А ти живи, чуєш? Сьогодні ввечері вирушаєш із матір'ю.

— Батьку, але Іван просив мене чекати!

— Якщо він буде увечері живим, то поїдете в його супроводі. Якщо ні, то самі. Це його прохання. Ось записка.

Іванна впізнала вже знайомий, дорогий почерк.

— А Ви, тату?

— Я спробую переховатися в домі нашої кухарки. Можливо, союзники зможуть нам допомогти. Нехай це остання надія, але я використаю її. Твій брат не міг загинути даремно.

Іванна склала речі біля входу й сама наготові сіла на валізах, як тільки стемніло. Уже доволі виразно було чути гукання від розривних снарядів.

Коли загупали у двері, нею підкинуло. На щастя, це був Іван. На його грудях висіла

забинтована рука.

— Готові? — тільки й спитав.

Підняв валізу й наказав виходити. У дверях Іванна прощалася з батьком, у неї вже не було сліз. Мати наче сонна, мов мала дитина, йшла туди, куди вели її за руку.

— Удачі, дочко! — промовив адвокат і обійняв її. — Як дасть Бог, ще побачимось.

Стояв у дверях, допоки екіпаж не зник удалині.

Уже дорогою Іван розповів дівчині, що на завтрашній ранок є розпорядження покинути Київ. Уряд УНР (Центральна Рада) і залишки українського війська відходять Житомирським шосе. В тому напрямку їдуть і вони. (8 лютого)

Іванна холодним і твердим поглядом оглядала міські вулиці. Руйнація життя і міста розписалися в її серці чіткими знаками. Вона вже ніколи не буде тією безтурботною й життєрадісною, самовпевненою дівчиною, в жилах котрої об'єдналися свобода й лагідність степу та гірська, пристрасна, сильна, трохи навіть жорстка, але промениста вдача. Вона стане обережною. Заховає глибоко в собі свою ж природу, щоб вижити. Та ніколи не сприйме одного: перетворення людини у монстра. Хоча постане перед нею як одкровення одна істина: з людини можна зліпити що завгодно, якщо заволодіти її розумом і позбавити серця. Помалу вся суть більшовицької агітації постане перед нею ясною картиною.

Тієї ж ночі Юрій Лисенко покинув родинний будинок. А наступного дня уже до вечора більшовики захопили Київ. Потім навіть ті, хто був нейтральним та байдужим, навіть ті, хто підтримував прихід червоних, вжахнулися.

Банди більшовицьких дикунів, п'яні й розхристані, хазяйнували в місті. Грабували, палили, вбивали. Їм були винні церкви, чудова архітектура будинків багатих районів, білі руки аристократів, гарні личка панянок, здивований погляд пари чийхось очей. Вбивали іноді просто так, задля розваги, щоб із жертви здерти годинника або добротні чоботи чи пальто. Впивалися кров'ю, як вурдалаки.

Насилля, ненависть і кров. Криві, запінені губи в передсмаку гвалтування. Хижий, навіжений блиск в очах у спогляданні жертви, котра біла від страху тремтить перед вбивцею. Перекошені обличчя від всеохопного передчуття смерті. Столицею гуляв Князь жаху. Накинув свого сірого плаща на живе, світле місто — й воно спорожніло. Осквернив свіжість його своїм гнилим подихом. Брудом чобіт своїх затоптав чисте тіло його. Князь жаху і смерті прийшов у древню столицю, щоб закріпити свою владу над тими, хто любив свободу й життя.

Київ огорнув середньовічний морок.

* * *

Втікачі все-таки звернули зі свого напрямку й на короткий час зупинилися в Білій Церкві. У місті перебувало багато представників вільного козацтва. Тут Іван уперше зустрівся з холодноярівцями й вирішив, що пристане до них, але спершу має залишити в безпеці свою наречену та її матір. Шлях продовжили до Кам'янця, до близьких родичів Іванни.

Збігав останній місяць зими, та холодна Царівна не збиралася відступати. Навпаки,

розійшлася не на жарт, лютуючи морозами і щедро сиплячи снігом. Іноді мело так, що поза дверима й вікнами за ніч вимуровувало високу білу стіну.

Родичі Лисенків, заможні міщани, мали величеський будинок і просторий двір. А за будинком — сад і ставок, майже як у дідуса Федора. Що з ним і з бабусею? Батько ніколи не відповів Іванні на це запитання, й серце її щоразу при згадці про всіх і все, що зовсім нещодавно було поруч, таке рідне й миле, вкривалося кригою. Не раз дивлячись на хуртовину за вікном, думала, що це так лютує її серце. Так завиває її душа. А сама вона мовчить. Сама вона мусить бути сильною. Має доглядати матір, котра так і не отямилась. Єдина її розрада, яка зігрівала оте завмерле серце й розпалювала тіло, — це Іван. Добрий, турботливий, ніжний, палкий. Він розтоплював її кригу — й текла вона тоді потоками, гарячими та солодкими. Ці їхні любові серед зими цвіли червоними квітами, розливалися у просторі п'янкими пахощами, кликали обох до життя, до його буяння, яке ось— ось відгукнеться й у Природі.

Іванна чекала весни, з надією, що разом із нею все повернеться на своє місце. Лаяла себе за цю самооману, за впертість пам'яті, яка тримала її, коли в дідовому садку місячної ночі, коли на човнику з її Павликом, а коли — на золотих пагорбах осіннього Києва. Плакала ночами на плечі Івана, а він усе гладив та цілував її волосся, вуста, руки, тіло. Й вона забувалася, переносилася у новий для себе, шалений і паморочливий світ кохання. Тільки цей світ має значення і тільки ці доторки, котрі змушують щемко тремтіти її тіло. Щось відходить і щось нове приходить, а на переходах завжди найважче.

Як тільки скресла крига на Смотричі й випнулися перші бруньки на деревах, пагорби почали застелятися зеленим покривалом, повітря запахло живими водами і промоклим тілом земним, а сонце всіяло луги першими дітьми своїми: дрібними ромашками, — тоді обвінчалися й Іван з Іванною.

Невдовзі після вінчання проводжала свого судженого в далеку дорогу. Стояли на шляху за містом, обійнявшись і зливаючись в одне тіло. Тільки тепер розуміла Іванна, що залишається тут сиротою, що Іван — це її неймовірне багатство, яке виринуло на руїнах. Виринуло, щоб дати їй силу рухатися далі життям. Боялася втратити це надбання, цю радість свою й опору, тому вчепилася в нього цупко, впиваючись нігтями у плечі, мов пташина. Він цілував її мокрі очі і все гладив, гладив, як маленьку дитину.

Досить. Вона міцна, сильна. Вона все розуміє, а отже, має дати силу йому, тому, хто повертається у стрій, щоб відвойовувати хоч щось із втраченого. Нарешті відірвалася від Івана й, усміхаючись, глянула в його очі. Такими рідними й теплими були! Такими глибокими! Цілий світ, її світ, захований у них.

— Щасливо, серце моє. Бережи себе!

— Й ти бережи себе, любове. Знай, що єдиний мій скраб у цьому житті — це ти і наше кохання.

— Знаю. Тепло цього кохання завжди буде поруч із тобою. З богом!

Кінь загарцював під Іваном. Він ще покружляв недовго на місці, поки не побачив, що Іванна увійшла до міста, а далі пустив вороного галопом. Дорога його лежала на

Умань, а там — до Холодного Яру.

* * *

Ліс тягнувся темною смугою довгими ярами. Здається, не було йому кінця. Клаптями туману оповило дерева, які густою стіною зустрічали кінний загін бійців. Хлопці поверталися після виснажливої зими до темного свого товариша.

А той приглушено шумів, і гудів, і таємничою піснею тією вабив до себе вояків.

Пірнули в чорноту. Десь до обіду заїхали до місця призначення: Мотронинського монастиря.

Тут збиралися всі ті, хто був прихильником української державности, хто сам хотів порядкувати на своїй землі й у своєму краї. Бо надто довго тягнеться оця ганебна належність комусь: то Московській імперії, то Польщі, то ще якимсь далеким зайдам. І в оці буремні часи, коли народи перемішалися у світовій бойні, може, й буде в них, вільнолюбних українців, можливість і нагода створити свою державу.

"Воля України або смерть!" — гасло тих, кому нема дороги назад.

У селах навколо Чигирини люди спали і прокидалися зі зброєю. Стала вона невід'ємним атрибутом буденности.

А в нові-старі обов'язки Івана увійшла організація та навчання армійській справі новоприбулих селян. Ось і знову він у строю.

* * *

Разом з весною поверталася до Києва й українська влада, та вже нова. Несли її на своїх багнетах німецькі та австро-угорські війська. Білшовики відступили знову до Харкова, а новий устрій звався Гетьманатом. Усе, вкотре за короткий час, змінювалося.

Адвокат Юрій Лисенко стояв серед натовпу на Софіївській площі, де провадився урочистий молебень і миропомазання гетьмана. Далі — парад військ, як українських, так і союзних, процесії з хоругвами, славні, і все те саме, що зовсім недавно пробігало перед очима Юрія, але в тому, минулому, кадрі був живим його син і здоровою та усміхненою дружина. Тоді був поряд живий подих батьків.

Виходить, думав Юрій, Україні допомогли німці, котрі будуть мати з цього свій зиск. Але хто знищує свою армію, той дорого платить за все решту. Хто довіряє московинам і боїться навіть слів "незалежність" і "самостійність", той буде вічним рабом комусь іншому. Всі вони, оті соціалісти, що загравали з московським "братом", повтікали до Європи. А заплатили життями триста юнаків під Крутами, які ледве вміли стріляти. Заплатили три тисячі вояків, котрі залишилися обороняти Київ. І це тоді, коли уряд мав змогу створити мільйонну українську армію, з усіх тих майже чотирьох мільйонів українців, котрі служили в імперській армії й радісно покидали її, переходячи в українські полки.

Заплатили, зрештою, його батько й мати, а ще — тисячі тисяч простих українців. І все тому, що імперія успішно змосковщила українську інтелігенцію, зробила її своїми яничарами, слугами й будівничими. І та, боячись усього національного, самобутнього, врешті знищила сама себе, водночас зраджуючи свій народ. І так — від Переяслава...

Він розвернувся й пішов до свого порожнього й холодного дому. Треба наводити

там лад, скоро прибуде Іванна з Боженою, він уже відіслав їм листа.

Весело й буйно зеленіли пагорби навколо Смотрича, дихала земля на повні груди, раділа циклічному заплідненню. Цвіли вишневі садки, й та невинна, чиста білизна сповнювала серце надією на краще, несла умиротворення, бо ось воно, життя! Знову — його перемога.

Подвір'ям забігали курчата, у ставку хлюпалися каченята й гусенята, а в хліві з'явилося на світ жваве, чорненьке з білою плямою на чолі, з великими добрими оченятами телятко, тонко захрюкали рожеві поросятка.

Іванна ніколи раніше не звертала уваги на цих дрібних створінь, хоча в дідусевому господарстві було такого добра вдосталь. А тепер вона спостерігала за маленькою живністю з особливим трепетом. Немов одкровення, поставали перед її очима ці крихітні, ніжні, повні одночасно страху та довіри створіння, котрі горнулися до Іванни, коли відчували її любов. Усе живе потребує любови, тільки нею і на ній тримається життя та рухається вперед. Нове життя зароджувалось і в ній. Вона понесла його від свого коханого. Обходила господарство родичів і прощалася зі своїми новими друзями, котрі невдовзі, виростаючи, геть зміняться. Завтра вони з матір'ю збираються в дорогу: прийшло повідомлення від батька. Він живий і, хвалити бога, здоровий!

Вулиці Києва кишіли військовими. Мундири, кітелі, кашкети, мушкети, шаблі, пістолі, револьвери... Посеред цієї екзотичної зграї цивільні перехожі виглядали сірими пташинами, які відчайдушно намагалися створити місту атмосферу затишного гнізда. У це гніздо зайда-зозуля вперто відкладала свої яйця. Юрій виглядав своїх жінок у вікно, а як тільки зупинився екіпаж, прожогом вибіг на вулицю...

* * *

...Захекана Катерина залетіла в будинок і кинулася до відра з водою. Ставна, висока, розпашіла, із синіми батьковими очима й маминою темною косою. Іванна замилювалася донькою. Недавно вона такою була. Якихось двадцять років тому. Збігли. Життя збігло. І тепер Катерина стала студенткою медичного, мовби втілювала чи продовжувала не здійснене колись бажання матері. Вона й сама того хотіла. Завжди любила вчитися й лікувати, ще маленькою тягнула до хати поранених і хворих кошенят, цуценят, пташок. Виходжувала й відпускала. Чимало тієї живності так і не покидали їхнього порогу або трималися неподалік їхнього житла. Невдовзі Катерина буде лікувати людей.

Мати запримітила й певну тривогу в очах доньки, як тільки та влетіла до хати. Коли Катерина допила другу кварту води, спитала:

— Ти чимось схвильована, доню, чи мені здається?

— Ні, не здається. А ти нічого не знаєш?

— Що маю знати?

— В Європі почалася війна. Гітлер напав на Польщу.

Іванна вмить похолола, а потім її кинуло в жар. Війна! Знову війна! Невже на долю її дитини випаде пережити те страшне, що довелося пережити їй?! А Катерина ж — майбутній лікар! У разі чого, буде безпосередньо у вирі. Очі Іванни наповнилися

сльзьми.

Сіла на лаву й застигла, як воскова.

— Мамо, випий! Обережно, — підносила воду до рота матері. Випила ковток. Ще один. І зайшлася плачем. Все, що тримала під замком стільки років у грудях, виривалося на волю. Все, що здавалося давнім сном, вигулькнуло перед очима: рідні лица, втрачені назавжди, почуття, що їм обрізано крила, слова, так і не сказані. Та чи можна повністю висловити те, що не має кінця?..

Майже двадцять років Іванна жила відносно спокійно, без особливих негараздів. Виховувала доньку — все, що залишилося від Івана і від усього минулого, столичного, життя. Її невеличкий будиночок на околицях Львова був стареньким, але досить пристойним. Цей будиночок придбав через свого знайомого її тато. Придбав, коли німецькі війська тільки увійшли до Києва. Ніби відчував, що нікому не вдасться втримати українську владу й ніхто не зможе протистояти дикій навалі зі сходу. Її мати пережила те літо їхнього повернення, а на осінь згасла. Згасла, згоріла, мов свічка.

Ох, те літо... Тривожне літо, сповнене сподівань і надій. І безкінечних очікувань: то листів від Івана, то його самого. Це було її останнім очікуванням дива. Та чудес не буває. Вона ніколи більше не побачила Івана, ніколи не одержала від нього звісточки на свій осінній, останній, лист.

А потім диво все-таки відбулося, і в цього дива були такі ж сині, як у її кохання, очі. Це створіння, прийшовши у світ, дало їй силу жити. Після смерти матері, після втрати через десять років батька донечка була сенсом її життя.

Іванна давала уроки музики й літератури, а також польської та французької мов. Батько залишив їй певні заощадження, тож їм вистачало, та й жили скромно. Іванна все відкладала копійку на доньчину науку. І ось торік той час настав. Катерина уже на другому курсі, розцвіла пишною квіткою, енергія і жвавість били з неї ключем. Жити б і радіти... Але світ незмінний у своїх пристрастях, спалахнуло блискавкою в голові, сплигло марою перед очима...

Війна. Знову. А кохання в Іванни більше не було. Залицяльників, щоправда, вистачало, навіть відважилась якось, уже після смерти батька, на стосунки. Хотіла перебороти себе, а може, випробувати. Хтозна. Та вогонь так і не запалав, а що варте без того вогню? В холоді вона не змогла б жити з іншою людиною, краще вже одна. А бути коханкою котрогось пихатого львівського панка їй, вродженій аристократці, ніяк не пасувало. Та й що таке бути коханкою, без найнеобхіднішого: кохання?..

Через два тижні німецькі війська бомбили Львів, передусім важливі вузли зв'язку. Будинком трясло, гойдалися старі люстри й сипалася зі стелі стара штукатурка. Іванна тихо молилася майже безсонними ночами. А невдовзі у Львів вступила Червона армія й вона перестала молитись.

Щодня Катерина поверталася з університету все похмурішою, розповідала матері невтішні новини. Ті люди, звідти, жахливі! Вони п'ють і грабують, вживають соромітницькі слова, та ще й такі, яких тут ніколи не чули! Забирають найкращі львівські квартири, а мешканців викидають надвір або заштовхують у вагони на станції

й кудись везуть! Сьогодні арештували кількох викладачів і не будь-яких, а найповажніших професорів! Що відбувається? — обурювалась Катерина. Іванна вислуховувала її мовчки й нарешті одного дня обізвалась:

— Виходить, нічого не змінюється, доню. Вони такі, як були і двадцять років тому, коли захопили Київ...

— Ти була там? — дивувалася Катерина.

— Ні. Мене твій дідусь разом з моєю мамою відправив із Києва...

Замовкла. Вона ніколи не розповідала Катерині про минуле, так вони домовилися з батьком. Краще, коли ніхто не буде знати, ні хто вони, ні звідки. Навіть їхня мала. Але мала виросла й має право на правду. Іванна зітхнула, а донька продовжила.

— Знаю, що дещо замовчується в історії нашої родини, відчуваю це. Мій батько помер чи загинув, але як і чому — ні ти, ні дідусь ніколи не хотіли відверто розповісти.

— Так. Насамперед ми не хотіли повертатися в усе те болюче, що довелося пережити. Ну а по-друге... Добре, коли менше людей знає про те, хто ми і звідки... Часи непевні й люди непевні... Ми отримали велику порцію страху, особливо від оцих, що захопили сьогодні Львів. Думала, що більше не переживу такого жаху, але доля знає більше за мене...

Іванна знову замовкла, а Катерина уважно дивилася на неї, даючи матері час зібратися з силами і продовжити.

Іванна усміхнулася: перед її очима постали дідусь і бабуса, їхній маєток і сад, гра її матері на фортепіано, дошкульні Павлові жарти... Й вона розпочала свою розповідь.

Уже стемніло надворі, а вони не запалювали світла, сиділи в сутінках і все говорили. Іванна відчувала навіть у темряві, як спрагло ловить Катерина кожне її слово. Як всотує історію всіх своїх, уперше справедливо згаданих, предків.

— Чому ти впевнена, що батько загинув? — спитала.

— Якби він був живий, то знайшов би мене...

— Але як? Як, коли ви покинули Київ, не залишивши ніякої звістки родичам у Кам'янці? Можливо, він досі шукає тебе... Нас...

— Ой доню. Як би мені хотілося, щоб він жив, але стільки смертей приніс той час, що не залишилося в мене надії. І ось знову... Казав твій батько, що кохання й війна — вічні супутники людини, бо не вміє жити вона без пристрастей.

— Я схожа на нього, матусю?

— Дуже, — усміхнулася Іванна, від мене маєш тільки розкішне своє волосся, та й те розбавлене пшеничними батьковими пасмами.

— Ненавиджу їх...

— Кого? — не зрозуміла мати.

— Більшовиків.

Обоє замовкли. Вслухалися в себе й у світ навколо, який став тепер ворожим і небезпечним. Будь-якої хвилини брутальна сила могла вдертися у їхній уявний прихисток цих стін і зробити з ними що завгодно.

— Чому люди стають такими? — тихо спитала донька.

— Від болю якогось, доню. Від образ і невдоволення, приниження, що так довго тримали в собі, аж воно заповонило їхню сутність. І тоді вони почали ненавидіти, стали злими. Злими на весь світ, а до того, ще й лицемірними, насамперед перед самими собою. Бо не можна збудувати щось світле і справедливе, як вони кричать у своїх гаслах, насиллям, ненавистю, кров'ю. Так примножуєш тільки зло. Все добре будується любов'ю. Тому не переймайся ненавистю до них, щоб не поглинуло тебе це почуття.

— Але це огидно!

— Тоді обмежся, якщо зможеш, лише відчуттям огиди. Як до тарганів. Відчуття огиди змусить тебе очищувати свою свідомість і простір від паскудства, а почуття ненависти тільки приведе рано чи пізно до агресії й розрухи.

— Ти в мене розумна, матусю.

Іванна гірко посміхнулася.

— Ніщо не вчить так, як життя.

Довгих, хоч і не повних, два роки довелося жити з огидою, але й зі страхом. Гарна і свіжа Катерина не змогла уникнути уваги молодого радянського офіцера. Все проводжав її з університету та розповідав про Країну Рад, яка вона могутня та прекрасна і якою стане ще! Все носив їй брошурки та літературу в комуністичному дусі, а Катерина навіть почитувала, бо мусила підтримувати розмови й показувати свою обізнаність і прихильність до світлих ідей комунізму. Водила його за ніс управно й майстерно, як досвічена жінка, а той млів і зітхав, готовий був за один її погляд прихилити світ. Виходить, що вміють чисто й сильно закохуватись навіть більшовики. Так і вижили.

Полегшено зітхнула Катерина, а з нею й Іванна, коли німці увійшли знову до Львова й погнали більшовиків туди, звідки ті прийшли. Деякі люди кинулися до них як до визволителів, бо здавалося, що нічого гіршого за пережите ті принести не можуть. Десятки тисяч депортованих, розстріляних більшовиками... Грабунки населення вічно голодними і брудними солдатами. Голод, тупа пропаганда прекрасного життя, яке таким залишалося тільки на словах, налаштували людей проти радянської влади. Німецькі війська мали принести світло й цивілізацію. Їх зустрічали квітами й радісними вітаннями, тим паче, що першим вступив у місто батальйон "Нахтігаль", сформований з українських націоналістів, які колись вимушено покинули країну.

Але радість слабшого й немічного, яку він виявляє сильному загарбникові, яким би він світлим не здавався, — це завжди ілюзія. І скоро, дуже скоро обертається гіркими слізьми.

* * *

Іванна очікувала доньку біля пам'ятника Міцкевичу: домовились повертатися додому разом. Зробила трохи закупок найнеобхіднішого, з харчами останніми роками було важко. Німці ж увели харчові картки. Протягом радянської окупації Іванна втратила свої заробітки. Заможних громадян міста було знищено або вивезено в невідомість. Знову виживали за рахунок збережень, а недавно Катерина влаштувалася помічницею у друкарню.

Місто уже встигло здерти із себе клапті радянщини, різні плакати з вождями й гаслами, розтрошити пам'ятники, встановлені лідерам комунізму. Але не встигло оговтатись від масових розстрілів у в'язницях, вчинених енкаведистами.

Катерину побачила здалеку, коли та переходила вулицю в напрямку до неї.

— Ну що, пішли? Ти не засмажилася тут, мене чекаючи?

— Та ні, вітерець сьогодні свіжий.

Жінки прямували в бік Міського театру. Там скупчився чималий натовп, який гудів, наче вулик. Підходячи ближче, вони побачили декілька десятків євреїв, котрі колінкували під театром, вичищаючи плитку. З натовпу падали на них, мов каміння, образливі фрази, насмішки й навіть прокльони. Іванна різко потягнула доньку за рукав.

— Не місце нам тут, — тільки й вимовила. Тугий клубок здавив горло.

— Це ще нічого, — відповіла Катерина, — позавчора, повертаючись додому, я побачила картину, котра не дає мені спати. Роздягнена, в одній білизні, єврейка з кривавим лицем неслася вулицею, а за нею гнався гурт підлітків з палицями. Люди озвіріли. Я не впізнаю їх, ніби чимось паскудним їх напоїли й вони втратили людську подобу...

— Червоні полювали за ідейними й багатими, а ці — за ідейними і євреями.

— Останніх звинувачують у співпраці з комуністами, а ще в тому страшному злочині, скоєному у в'язницях.

— Так. Може, все це й так, і вони винні, але це не виправдовує самосуд над будь-ким. Це не виправдовує насилля над слабшим і беззахисним тільки тому, що ця людина якоїсь іншої національності або має інші погляди на життя. Слабшого легше бити, але сильним і справедливим це нікого не робить.

— Мене вже нудить від насилля. Тобі легше, ти рідко виходиш з дому... Не бачу суттєвої різниці поміж визволителями.

— Гадаю, що її й не може бути. Допоки сам себе не визволиш, вільним не станеш.

— Для цього потрібна сила. Після спроби відновлення державности будь-яка політична діяльність заборонена. Знову арешти й заслання, тільки в іншому напрямі. А за українську державність боровся й батько...

— Так. Твій дід і прадід прагнули того ж, але провидіння уже давно не з нами. А, крім провидіння, відступає глузд і людяність від багатьох. І найгірше — мовчать серця.

* * *

Ще трохи — й літо збереться до вирію. Полетить у краї, де тихо й мирно, де менше сліз, болю, розрухи. Мати б крила... Стати б птахом... Мандрувати б вільно туди, де тільки тепло сонця й тепло серця. Птах — це воля. А людина — неволя. Тому птах завжди буде шукати простору, а людина — кабали...

На Спаса народ сунув до церкви, кожен молився і благав про щось своє. А поза церквами й молитвами, поза милосердям християнським залишалися ті, кого почали загонити в гетто.

Всіх решту ставили на суворий облік для обов'язкового працевлаштування. Заборонялося пересування або ж переїзд будь-куди. А невдовзі такий переїзд можна

було зробити виключно до Німеччини, на примусові роботи. Найбільше потерпала від того молодь, здорові хлопці й дівчата. Перші почали тікати до лісу, де вже організувалися загони ОУН. Другі змушені переховуватись, хоча це мало допомагало.

Помалу все в місті підлаштовувалося під німців: ресторани, кав'ярні, готелі, навіть трамваї. Перейменовували вулиці та майдани, а на стінах установ висіли портрети чорнявого запишеного вождя.

Іванна працювала уже в початковій школі, іноді її кликали до міської управи грати на роялі. Життя продовжувалось, попри жахіття і страждання, заборони й розстріли. Працював театр, грали симфонічні оркестри, ставились вистави, опери, балети й оперети. Та все ж найгеніальніші комедії і найжорстокіші драми розігрувались поза межами театру. Ніякий актор не здатен був відтворити того у своїй грі. Ніякий драматург не здогадався б написати таку п'єсу.

Збігла зима, й після сірого та сирого міжсезоння дмухнув тепліше вітерець, зацвірінькали веселіше птахи, запроменіло лагідністю сонце, смарагдовим вогнем запалало довкілля. Природа слідувала своїм правилам і не було їй діла до немудрих істот, котрі створили своє власне царство.

— Мамо! — вигукнула Катерина, влітаючи до хати. — Маю тобі сюрприз!..

Іванна задивилася на неї своїми теплими, але сумними очима, повними здивування. Зітхнула. Молодість таки бере своє, горять ці оченята блакитними вогниками, переливаються, радіти життю хочуть. Що ж у цьому дивного?..

— Ну, і що ж це таке має бути? — спитала нарешті.

Дівчина змахнула якимись папірцями перед її очима.

— Два квитки до театру!

Ще раз зітхнула мати.

— Розумію тебе, дитино, але чи час на розваги?..

— А якщо це затягнеться назавжди, мамо?! То що, нам тепер і не жити? Але ж ми живі, — донька розгубилася, стоячи перед Іванною з опущеними руками.

Справді, а якщо це назавжди? Іванна своє життя прожила, мала в тому житті єдину радість: Катерину. Яку ж радість має її дитина? Серце стиснулося, аж дихати не дало.

— Так, доню, ми живі... Дякую за приємну несподіванку. То коли до театру?

— В неділю, — знову зацвіло обличчя доньки.

Театр був заповненим ущерть. Інший світ. Інша реальність. Пишна, святкова, врочиста, таємнича. Все, що відбувалося у цьому величному закладі, всі сльози, болі, зради, кохання, підлість і гідність, втрати й здобутки — було грою. Інколи актори настільки майстерно відображали реальність, що сльози глядачів текли правдивими струмками й вигуки їхнього захоплення йшли від серця. Гра повинна заповнити того, хто спостерігає за нею, заповнити його, змусити повірити. Тоді на короткий час глядач стає невідьником. Він у владі того, хто на сцені, у владі своїх емоцій, його розум віддається ілюзії. Він уже плаче й сміється, готовий повірити в будь-що, навіть не задумуючись, що все це імітація. Сон. Облуда.

Закінчилася перша частина вистави, сцену заслонила славнозвісний "Парнас", і всі

помалу почали виходити у фойє на перерву. Поважно текло людське русло Дзеркальною залю, і в той потік увійшли дві жінки. Їм зустрічалися знайомі обличчя української й польської інтелігенції міста, поміж них вигулькували постаті в німецькій формі, хоча вистави для німців ставили окремо. Катерина комусь привітно махнула головою й попросила матір зачекати її хвилику, відлучаючись до вбиральні. Іванна зупинилась осторонь дзеркал. Зупинилася й завмерла, задивляючись у відображення навпроти. Там мінливими картинками, вирваними фрагментами вигулькували перед очима постаті та обличчя. Там теж панувало життя. І в тому задзеркаллі було тільки те, що у цій пишній залі: краса, витонченість і вишуканість. Нічого більше, нічого зайвого. Жінка поринала очима у дзеркало. Здавалося, зробить крок — і увійде в той прекрасний світ назавжди. Там знайде себе, загублену в хуртовині часів, поверне все те, чому нема отут вороття. Закрутиться в білому вальсі з Іваном.

І вона вже чула ноти того вальсу, вже відчувала його руки, бачила очі... Мара! Якою прекрасно буває іноді мара! Необхідною. Бажаною. І ця мара спливає перед її очима його образом. Чи майже його. Такі ж вуста, такі ж очі, такі ж розлогі крила брів на високому чолі... Тільки все це припорошено пилом часу. Тільки все це там, у задзеркаллі, трішки не таке. Заплющила очі й зітхнула. Розплющила. "Я божеволію", — подумала. Бо він все ще стояв, той німецький офіцер, із білявим чубом та очима, як у...

"Цього не може бути. Це гра уяви. Примара. Я надто глибоко занурилася у брехливий світ! Я надто перейнялася минулим!"

Перелякана Іванна зусиллям відвела погляд від чоловіка навпроти й розгублено почала шукати очима Катерину. Де ж та забарилася?

Тіло її залило чимось важким і гнітючим, відчувала себе однією зі скульптур зали, тільки не розуміла, що має символізувати: подив, страх, заперечення, божевілля?

До неї таки прямувала донька. Їй поворухнулась постать офіцера. Вони майже разом зупинилися перед нею. Холод, який зціпив її, перетворився на вогонь. Пекельні язики облизували груди, шию, обличчя. Очі бачили, серце знало, а в голові панував безлад. Як близько знаходяться рай і пекло!.. Поруч. На відстані руки.

— Дозвольте відрекомендуватись, оберфельдфебель Іво Веллер! — ледь колихнув головою чоловік, різко, але галантно.

Іванна якби й хотіла, то не могла видавити із себе звуку. В горлі завис клубок чогось тягучого, язик затерп. Катерина, в очах котрої миготіли здивування і збентеження водночас, глипала то на матір, то на офіцера. Вона відповіла першою. Чоловік дивився на дівчину — і в його очах розквітали такі ж блакитні вогники, як у неї тоді, коли чомусь раділа. Час здається, зупинився...

У вухах Іванни все ще бриніли відлунням звуку голосу цього чоловіка, невидимими хвилями нарешті пробиваючись до свідомості. Втягнула повітря і проковтнула тугий клубок.

— Іванна Волянська.

Пролунав дзвінок. Розпочиналася друга частина, а вони все ще стояли, і якісь уривки дивних фраз вилітали з їхніх уст. Здивованою була вже Катерина...

Тієї ночі Іванна не зімкнула повік. Він проводжав їх додому після театру. Стояли одне навпроти одного в темряві й говорили, говорили. Вона плакала на його грудях, а він обережно й лагідно гладив її плечі. Вона питала, а він відповідав і навпаки. Засивів обрій, зависла над краєм неба чарівниця зоря, вичікуючи перші промені сонця, а Іванна сиділа під хатою й дивилася, як білим полум'ям спалахують вишні, зустрічаючи новий весняний день.

Катерина теж спала уривками. Дивні краї снилися їй, дивні події. Прокидалася, а перед очима спливав образ чоловіка в театрі й усе, що відбулося потім. Бентежилося в грудях серце у передчутті чогось незвичайного. Знов засинала, знаючи, що вранці все проясниться.

Не встигла добре відступити ніч, як сон остаточно покинув Катерину й вона вислизнула з-під ковдри. Матері в оселі не було. На мить злякалася і стрімко вилетіла на подвір'я. Іванна сиділа на лавці, і в її замріяних очах повинню пливли спогади. Донька обережно підійшла й сіла поряд. Тривалий час сиділи мовчки. Нарешті Іванна повернула до неї своє обличчя, торкнулася її руки і промовила:

— Ти готова, доню, почути ще одну історію? — стиснула міцніше доньчину руку.

Та тільки мовчки кивнула головою.

Іван... Кохання єдине... Частинка, якої бракувало завжди... Радість і біль серця... Батько її дитини, Іван, — живий.

...Того грудня, коли народилася Катерина, Іван мав намір пробратися до Києва. Йому завадив жорстокий бій із більшовиками й тяжке поранення. Його, напівживого, підібрали махновці. Він таки писав їм листа і навіть відправив. Та в Києві родини Лисенків уже не було, а обірваний зв'язок з кухаркою, яка загинула під час обстрілів у місті, обірвав усі решту ниток.

Після довгих місяців боротьби за життя Іван звівся на ноги й уже не покидав махновців, не тому, що це був його вибір, а тому, що вибору не було. До Холодного Яру перекрилися всі шляхи. Київ знову потрапив у руки більшовиків. Та й махновці втрачали сили, ведучи бої як з денікінцями і Врангелем, так і з більшовиками. На той час останні стали їхніми непримиренними ворогами. Того доленосного українського літа (1921) з багатотисячної армії Махна залишилося декілька сотень. Тільки неповна сотня з них, переправляючись через Дністер, дісталася берегів Румунії, назавжди полишаючи Україну. Відтоді почалося Іванове емігрантське життя, табори для інтернованих, поневіряння чужиною, де ти нікому не потрібен і ніхто не має до тебе довіри. Мінялися місця. Змінювались країни. Після Румунії була Австрія, а далі Франція. Звідти невдовзі — знову Відень, де Іван мав неймовірну удачу зробити німецькі документи й потім переїхати до Мюнхену. В еміграції налагодив зв'язок з українською офіцерською елітою. Він уже добре знав мову й мав залишатися німцем, щоб надалі будь-яким чином стати корисним своїм.

Іванна на мить замовкла. Перевела подих і продовжила:

— Тепер у нього двійко дітей семи і п'яти років. Отже, ти, Катерино, маєш брата й сестру. Маєш втраченого батька. А мені залишається спомин.

Далі вона довго схлипувала в обіймах Катерини, а та, приголомшена, розгублена, обіймала свою матір, як малу дитину.

Наступного дня оберфельдфебель Веллер сам приїхав до них. Привіз шоколаду, печива, кави, консерв, ковбаси і свіжого хліба. Забезпечення німецької армії було на високому рівні. Катерина розглядала його ще уважніше, ніж у театрі, пильнувала кожен жест, вслухалася в кожне слово. Відкривала свою неймовірну схожість із ним. Мати навіть розцвіла, немов напоїли її молодильною водою. А коли він пішов, знову гірко плакала. Відтепер і надалі Іво Веллер буде часто з'являтися в їхньому домі.

Літо дозрівало золотими пшеницями, розливалось у просторі ароматом запашних яблук, бриніло бджолами над різнобарв'ям квіток. Катерина звикала до присутності в її житті батька, а Іванна жила з відчуттям подвійної реальності.

У поглядах сусідів була помітна їхня обізнаність про відвідини німецького офіцера, тільки вагалися поміж тим, хто його пасія: мати чи донька. Та обом жінкам до того було байдуже.

Сиділи втрюх за столом пізнього вечора. Іван дивився то на одну, то на другу. В його погляді був смуток і те почуття, що більше навіть за любов: почуття спорідненості. З дня на день усе більше розумів, як важко буде йти звідси. Іти... Знову. Втратити те. Ні, відмовитись від того, що уже й не сподівався знайти. Чому? Хто так майстерно зіграв із ними цю жорстоку гру й навіщо? В його голові крутилося багато запитань, на які ніколи не буде відповідей. А ще там визрівало дещо інше. А поки що він мав намір звернутися за допомогою до цих, рідних йому, жінок.

— Маю прохання, — пильно обвів поглядом обох, — це стосується інформації, яка повинна потрапити до певних людей. Не можу зробити цього особисто, як розумієте. Багато наших, українських, хлопців тепер у лісах і проти них готується операція. Потрібна надійна людина, котра не впадатиме в очі.

— Що треба зробити? — обізвалася Іванна.

— Маєш знайти чоловіка з цим ім'ям, передати йому сказану мною дату й оце речення, — вийняв із кишені аркуша й поклав перед Іванною. — Завчи те, що написано, і спали папір.

— Бачу, ти не відмовився від своїх ідей не лише на словах, — промовила Іванна.

— Скільки нам це коштувало!

— Ціна виживання завжди висока. Тим паче — самоствердження.

— Таке враження, — обізвалася Катерина, — що дорога цього самоствердження надто довга й болюча.

— Така дорога не тільки у нас. Але зараз ми бачимо свою. І продовжуємо йти.

— Страшно... Як усе повторюється! Немов жахливий сон. Двадцять років тому ми мали їх нагодувати зерном і м'ясом, а тепер вивозять усе поспіль: худобу, зерно, саму землю, навіть викорчуюють плодові дерева. Та що дерева — молодь! Вивозять молодих і сильних, аби працювали на них. Чудом ще не чіплялися до Катерини.

— Я потурбуюся про неї.

— Ми маємо тебе як подарунок долі! А інші?

— Інші тому й тікають до лісу, щоб покладатися, врешті, на самих себе. Не маючи вибору, довірилися сильнішому, створюючи українські батальйони. Але сильніший — не означає справедливий. Кожен з них використовує нашу землю, ресурси, людей, тільки по-своєму. Кожен у будь-який спосіб стиратиме з лиця землі нашу самобутність, наше обличчя. Комуна прагнула всіх зрівняти, а отже, знищити індивідуальність. Ці прагнуть домінації великої арійської нації, а всіх решту — в резервації, в ґетто. Але вони ідентичні, це дві сторони однієї монети. У двох — однакові кумири, вожді-боги!

— Більшовики, відмовляючись від релігії, створили свою.

— Отож.

— Тепер краще розумію твою функцію.

— Я з ними не тому, що маю ілюзії: вони розтанули ще двадцять років тому. Деякі організми краще долаються зсередини.

— Я вивчала біологію, — гірко усміхнулася Іванна.

— Думаю, ви обоє розумієте, що жодного зайвого слова не повинно бути вимовлено поза стінами цього дому. Надалі з'являтимусь у вас рідко й переважно пізно ввечері. Якщо, звісно, не відмовите мені у цьому.

Двоє жінок прикипіли поглядами до його обличчя. Очі однієї були заповнені зачудованням, очі другої — приреченістю. Відмови не було написано у тих очах.

Іванна зле спала тої ночі. Прокинулася вдосвіта від його голосу.

Сиділа вона на м'якій траві на березі ріки. Чужої, незнаній Вздовж берегів цвіли дивовижні дерева-кущі. Кожна вітка була вкрита дрібним цвітом, як бісером: десь рожевим, десь білим, а то й бузковим і сріблястим... Було тихотихо, та зненацька зарухалась ближня гілка — і з-поміж прекрасного цвіту почала виповзати змія. Іванна хотіла скрикнути, але щось заціпило вуста. Змія сповзла з гілки, торкнулася землі й почала рухатися до неї. Страх заповзав у нутро, поривалася бігти, та ноги мов залило свинцем. Нарешті змія зупинилася біля її ніг і підняла голову. Це була кобра. Повільно підіймалася усім своїм тілом, і коли сперлася на самий кінчик хвоста, — досягла її обличчя. Дивилася в її очі своїми непорушними й холодними, ледь похитуючись. Іванна відчула, як затерпає й холоне тіло, немов змія поглядом вливала у неї отруту. Зненацька почула голос: "Життя і смерть — на кінчику її язика...". Це був надто знайомий голос... І тоді Іванна скрикнула.

Прокинулась. Лежала вся мокра, із задерев'янілими руками й ногами. Сон. Господи, що за дурний сон!.. І його, Іванів, голос...

* * *

Хижим птахом пролетіли над Львовом ще два окупаційних роки. Іванна виконувала роль зв'язкової УПА, тримала відкритими очі й вуха. Її життя отримало новий сенс, нові, не відомі раніше, кольори. Ризик, настороженість, небезпека, неспокій та обережність — усе це не покидало ні вдень, ані вночі. І все це давало наснагу жити. Вона вчилася чомусь новому, грала дивну роль, а може, й цілу низку ролей, і всі ці ролі звучали в ній на диво гармонійними голосами.

Уже було видно перші результати цієї довгої війни. Совети брали верх, поклавши

попередньо на полях боїв гори трупів.

В одній із розмов про майбутній перебіг подій Іван зробив їй неочікувану пропозицію: виїхати до Європи, де він зможе влаштувати їх обох із донькою. Бо наступний прихід більшовиків буде надовго. Українських сил недостатньо, щоб втримати навалу й заснувати державу. Світ знову і вкотре буде поділено.

Іванна пообіцяла подумати.

Цвіли кущі багряних та рожевих півоній на подвір'ї, вітаючи літо. Пахли конвалії попід вікнами, співаючи пісню чистоти, краси й невинности цього світу, який не належав людям.

Пізно увечері, після довгої відсутности, у них з'явився Іван. На його обличчі прочитувалася стурбованість і рішучість. Жінки ніби чекали його сьогодні, не домовляючись про те, бо навіть не вечеряли. Катерина занепокоєно все виглядала у вікно. Вона звиклася з думкою про те, що у неї є батько. Є опора чоловічого плеча. І тривога та невизначеність, котрі наростали останніми днями, пов'язані з ходом війни, виливалися неспокоєм.

Побачили його авто під хвірткою — й від серця відлягло.

Сіли разом вечеряти. Іван знову прискіпливо розглядав обох, звертаючись до Іванни:

— То що ти вирішила? Я про виїзд. Радянські війська невпинно сунуть у західному напрямку. Німці покинуть Львів. Швидше за все, місто залишиться на армію Крайову. Але не думаю, що вона зможе зупинити червону військову машину. Хоч і вони нам не друзі, та якщо вже вибирати з двох зол, то краще ці...

— Вічно поміж двох зол, — задумливо мовила Іванна.

— Така історична ситуація, — зітхнув Іван.

— Тому я обираю добро. Обираю те, що моє.

— Не розумію...

— Як ти знаєш, моя присутність тут була на користь нашим хлопцям і нашій справі. Думаю, що й надалі буду необхідною їм.

— Мамо! — втрутилася схвильована Катерина. — Це небезпечно більше, ніж будь-коли! І, врешті, чим ти зарадиш? Невже не розумієш, що їхній прихід надовго! Вичерпалися ті сили, які могли їм протистояти, навіть нацисти втратили. Єдина можливість неприходу більшовиків — це їхня домовленість із Польщею. Але те, що я зрозуміла після довгих розмов із батьком і перечитаних за ці роки книжок, — у війні немає правил. Хтось знову обдурить, зіграє нечесно. Все ж повторюється, мамо!

— Так, доню, — гірко всміхнулася Іванна, — у війні, як і в коханні, не грають за правилами. Ціле життя я тікаю від чогось і від когось. Навіть намагалася втекти від себе, проте ця втеча ніколи не вдається. Мені нічого шукати в чужому світі: ні кохання, ні насолод життя, ані спокою, ні добра. У цій землі — всі мої предки, всі ті, хто так прагнув бачити її своєю — ні під чийм каблуком, ні під чиею владою. Я ніколи вам не зізнавалася, та мені було дуже страшно, коли я приймала рішення передати оте, перше, повідомлення. Та з дня у день у мені росла не відома раніше сила й відвага, не

відоме досі натхнення, навіть радість. У всій цій вакханалії війни, у цій абсолютній втраті здорового глузду, в божевільні, на яку перетворився світ, у цьому задушливому страху, з яким доводилося жити, я вперше відчула себе вільною. Вільною, чуєте? Тут кожен намагався відстояти якусь свою правду, в ім'я котрої виливав ріки крові. І вперше у житті я знайшла свою правду, не в теорії, а на ділі. Я не хочу крові заради цієї правди, бо в насиллі нема правди. Не хочу і не можу більше тікати й вибирати поміж злом. Якщо не виберемо добро, то й не виберемо ніколи правди. Я залишаюся.

Запанувала гнітюча мовчанка. Іванна продовжила:

— А ти, доню, їдь! Вибирай життя, бо тут життя не буде! Правда — в житті, а не в животінні й рабстві. А тут буде рабство. Ти маєш право жити, вчитися, чогось досягати, кохати! Доню, кохати й народити мені онучат, навіть якщо я їх ніколи не побачу. Я ж майже все в житті виконала і маю право на свою правду.

Катерина з блідим обличчям сиділа за столом, а блискучі краплі сліз нечутно котилися з очей. Іван мовчав. Відчував себе немичним, безпорадним. Розумів, що нема ні сили, ні права переконувати її. Їхні дороги розвела дивна доля, вона ж знову докупи звела. Та все це — на мить. Спалахнула миттєвість — і погасла.

А далі — манівці, у кожного свої.

— Ти сильна, Іванно, — торкнувся її руки, заглядаючи в очі. І в тій темній, густій безодні її погляду побачив стільки світла, скільки не бачив ніде й ніколи. Відчув і зрозумів, як вона любить і любила його всі ці роки. Як боляче їй тепер. Як добре і ясно розуміє свій вибір.

Руки їхні впивалися пальцями в долоні, зливалися в болісних обіймах. Там вони були обоє, в тих руках, долонях, пальцях. Без єдиного поруху, без єдиного звуку, одними чуттями сказали все, що хотіли. Вона накрила той відчайдушний кулак доленою іншої руки.

— Бережи нашу квітку.

— Берегтиму. Більше, ніж своє життя. Будь певна.

Ще за тиждень Іванна збирала Катерину в далеку й невідому дорогу. Після півночі прибув Іван. Не хотіли довгого прощання. Вийшла за ними на дорогу, обняла обох почергово.

— Пообіцяй мені, що будеш щасливою, — звернулася до Катерини.

— У мене нема вибору.

Сліз уже не було. Давно не було. Виплакались.

Іванна повернулася в порожню хату й просиділа за столом до ранку. Перший промінь сонця поцілував її у високе чоло й погладив майже повністю сиву голову. Кольори покинули її.

* * *

Наприкінці липня танки радянської армії в'їхали до міста. На вулицях стояв туман від пилюки, яка густим шлейфом осідала на порожню бруківку. Старих господарів майже ніхто не зустрічав.

Із перших днів почалися арешти керівників армії Крайової і злетіли з будівель

польські прапори. А за прапорами почали підійматися на центральні будівлі величезні портрети советських вождів. Місце одного вусатого й пихатого зайняв інший. Окрім пихатости, на його обличчі мерехтіла зверхня й підступна посмішка. Час Князя Темряви не минув — змінився тільки образ.

Зі старими господарями повернулися старі правила та нові репресії. Колесами заторохтіли залізницею товарні вагони, набиті людьми, до далеких і холодних сибірських просторів. Камери поповнювалися свіжими в'язнями в тюрмі на Лонцького. У найкращі квартири міста вселяли урядовців, вищі військові ранги, працівників управління НКДБ, переселенців зі східних областей України: вчителів, лікарів, усіх, хто вирішив жити у Львові і працювати "на благо Радянської України".

У перший тиждень радянської окупації Іванна покинула свій будинок. Надто багато сусідів знали про німецького офіцера... Побратими підшукали їй нове житло. Але не тільки житло змінювала Іванна, а й місто. Шлях її лягав до Станіслава. Працювати в тилу задля забезпечення Повстанської армії, а також для проведення, у міру можливостей, пропагандистської діяльності вона могла будь-де на території Західної України. Звалася вона тепер Наталею, на прізвище Бойко, а для підпільної мережі — "Бджілкою".

Брала на себе найризикованіші завдання, тримала в будинку, де проживала, підпільну друкарню. Провід намагався інформувати селян щодо справжнього обличчя советів, залучати молодь у свої лави, надихати на боротьбу.

У лісах хлопці готувалися до довгої й важкої зими, а в містах і селах ішла заготівля відповідного спорядження, харчів, теплого одягу.

Іванна не раз вирушала до призначених місць, аби залишити послання, — чи то в дуплі дерева, чи в якійсь закинутій старій клуні або в порожній хаті.

Наприкінці листопада вона вирушила до Заболотова, везла очільникам Опору усні інструкції й рекомендації. Поза Прутом розправляли свої крила перші сині хребти Карпат, укриті густими лісами. В тих лісах збиралися хлопці з тутешніх сіл, збиралися ті, в кого не було ілюзій щодо влади Рад, а серце горіло свободою. Ліс — їхній останній прихисток, вірний друг.

У Заболотові на неї чекали побратими, а далі справи обернулися так, що повернутися відразу до Станіслава вона не змогла.

Був початок грудня. Зима важкими свинцевими грудьми торкалася смерек, білою пишною косою стелила по землі. Іванна перебувала в Кутах. Її прийняла на гостину суха і дрібна бабуса, з обличчям, укритим густою павутиною зморщок і беззубим ротом. Все навколо неї й у ній було предвічним, горіли живим вогнем тільки очі. А за тим вогнем, за тими блискітками, які спалахували й розсипалися в повітрі бризками, не було видно їхнього кольору. Вицвіли. Та, втрачаючи забарвлення, не втратили вогню.

Хатина її стояла самотньо на пагорбі, від якого розпочинався густий ліс. У тій хатині було порозвішувано різного зілля, котре пахощами крутило голову й одночасно приносило умиротворення.

Окрім очей, у старої жінки горіли й рухи. Жвава, наче пташина, дріботіла по хаті.

Довгими вечорами все щось розповідала з життя свого, інколи ті розповіді виглядали геть чудними, містичними, сповненими чогось незбагненного й неймовірного. Що б то не було: кохання, ворожнеча чи дружба, — у всьому відчувалася потужність пристрасти.

Сиділа стара під піччю та курила свою люльку. Солодкі хмари сизого диму стелилися хатиною. Мовчала. Здавалося, вона в якомусь іншому світі, а чи, може, інших світах. Іванна в такі хвилини читала при світлі каганця й кидала несміливі, але зачудовані погляди на стару.

— Дивлюся я на Вас, пані Василю, й чудуюся. Такі роки — й такий запал у всьому, що б Ви не робили. Навіть оце мовчання Ваше повне глибини якоїсь чи польоту. Повне сили, — сказала якось старенькій Іванна. — Чи це гірське повітря дарує її?

— Гори — це воля, дитинко. Гори — це дихання. А дихають вони вогнем, бо вогнем народжені. І такі ми тут, посеред них, вогненні, — усміхнулася беззубим ротом, а очі знову заіскрилися.

— Мої предки по бабусиній лінії — із цих країв...

— Це видко, моя квітко.

— Як?

— А по очах твоїх. Ти он молода ще, а геть сива. Печаль на лиці твоїм, і в душі твоїй темно. А очі горять. Тільки того вогню ти сама не бачиш. Але цей вогонь привів тебе у мою хатчину. Цей вогонь тримає тебе живою, хоч навколо тебе все вигоріло.

— Ви, мабуть, чаклунка, чи, як тут кажуть, мольфарка. Я відчула це, як тільки переступила Ваш поріг.

— Гей-гей, дитино. Багато хто знає, та мало хто робить.

— А Ви робите? Чаклуєте? Можете щастя приворожити, любов, добро?

— Та чом' не можу, — усміхалася таємниче стара, — я приворожу, та чи буде оте добро на добро, а любов — на любов?

— Не розумію Вас, — не могла второпати суті слів Іванна.

— Кожна людина по-своєму видить любов, по-своєму й добро міряє. Що мені закаже, те й отримає. Але якби ж то вона знала, чим то всьо сі оберне, то не шукала б чарів у мене. Якби вона знала, що ніяке добро, ані щастя, ні любов силою не тримаються й нізвідки не приходять. А те, що й прийде покликаним насилу, не годен знати, як сі поверне і що відбере.

— А де ж тоді шукати того всього? Та й навіщо ж Ви привертаєте, як ціну тому знаєте?

— Шукати треба не звідти, — махнула рукою у простір, — а звідси, — показала на груди. — А привертаю, бо людина просить. Не візьме у мене — знайде у другого. Але не думай, що я своєї мірки не маю, що й кому давати. Багато звідсіля пішло з порожніми руками. Переважно я лікую, дитинко. Коли тіло, а коли — й душу.

— І можна вилікувати душу? — обережно спитала Іванна.

— Є, що мож, а є, що не мож... — пихтіла далі люлькою стара.

— А мою мож? — спитала несміливо.

Довго мовчала стара, ані оком не моргала. А потім глянула на Іванну таким поглядом, що та застигла. Вперше в очах старої не було вогню.

— То буде, донцю, буде, але не тепер...

Після чергової мовчанки додала:

— Тепер маєш взяти від мене частину того, що я знаю. Я-м виджу твою охоту до трав, виджу, що хист маєш до ліків. І ще багато виджу...

— Але так я змушена буду жити тут, — лише пробелькотіла здивовано Іванна.

— А де ще жити такій, як ти? — дивно, з іронією відповіла стара. — Я знаю, чом' ти сюди прийшла, але ти не знала. Відтепер будеш моєю племінницею з Коломиї.

— Я мушу робити свою справу.

— Роби, — байдуже промовила стара. — Та тому вже не зарадиш.

— А як здадуть мене? То й за Вами прийдуть...

— Не здадуть. Боятися мене тут. А страх для убогих — велика сила.

Прожила й провчилася Іванна у Василяни кілька років, а навесні п'ятдесятого відійшла стара до синьої Сварги, як вона називала небо. Усі ці роки обоє допомагали хлопцям, лікували не одного пораненого чи застудженого з лісу. Та з кожним літом їх усе меншало. Добре знала мольфарка, що говорила.

І ось настала перша зима, що її мала перебути Іванна на самотині. Перебути з холодом, із довгою ніччю, із сиротливим завиванням вовків у чорному лісі. З люлькою, яку їй залишила стара.

Сиділа під піччю, де та ще недавно сиділа, й випускала сизі хмари диму по хатчині. Разом з тими хмарами розліталися у просторі її думки. Довго не дозволяла собі спомини. Її життя вкотре чимось було наповнене, найперше — наукою і спостереженнями за дивною жінкою, котра залишила їй своє обійстя і свої знання. А в оцей довгий зимовий надвечірок, який обіцяв багато вітру і снігу, вона не могла більше стримувати себе. Нехай вийде з неї! Нехай забере усе вітер! Але спершу хай ще раз переживе, ще раз відчує той дотик Іванової руки. Хай ще раз затягнеться пахощами шовкового волосся Катерини. Як і де її доня єдина? Знає, впевнена вона, що все в неї добре. Але так стискає у грудях, так пече в голові, аж дихати не дає! Сіла біля вікна. Там танцювала природа.

Хурделиця здійснюлася така, мов розірвалося небо й зима мала випасти усім снігом за одним махом на землю. Дивилася на ту білу непрохідну завісу крізь вікно й думала, що й вона отака ж, як зима: холодна. Захотілося бути там, посеред завірюхи, зануреною й загубленою. Підвелася, накинула на плечі кожух, пов'язала хустку і ступила за поріг. А там усе крутилося в шаленому танці, заліплювало очі й не давало дихати. Але вона впевнено ступила в білу заметіль. Йшла, оточена ліловою завісою, не відчуваючи холоду. Вслухалася тільки в музику віхоли, яка білими нотами заволокла світ. То завивала з люті, то сміялася сором'язливим дівчам, а то уже стогнала від пристрасти. Далі затихала на мить знесилено, набирала повні груди дихання і вкотре зривалася навіжено. Мела й мела метелиця, хутко замітала її сліди, а перед нею стелила ніжним,

пречистим полотном. Іванна брела кучугурами вже розпашіла й така ж гаряча, як оця завія.

Отак, як хурделиця, кружляли вони з Іванком у їхньому першому й останньому вальсі. Вона — теж біла вся, легка, як пух небесний, така ж невинна, закохана, зачарована, залюблена його очима. Крутилась — і паморочилась її голова, нічого не бачила, крім тих очей.

Тепер не хотіла бачити нічого, крім чистоти, якою бажала вибілити свою душу.

Впала, розхристана, колінами на білий сніг і звела обличчя догори. Здається, воно, саме небо, припадало до неї своїми доторками і сповивало її, мов немовля. "Прости... Прости..." , — нашіптувала пороша. І вона прощала. Прощала зимі весь пережитий холод. Прощала йому й собі. Не могла простити лише долі.

Долі... Та чи потребує вона її прощення?

Як казала Василина, "нема в долі зла, нема в неї й добра, є в неї лише сила, аби знести могла ти те, що всім несила".

Авжеж, Іванна мала силу, якою нагородила її доля. Як нагородила вона її Павлика. Як нагородила хлопців, котрі вибрали ліс і волю, а не рабство. Як нагородила вона цілі покоління її нескореного народу. І та доля привела її до землі своїх предків, до синіх гір. До сили повертати силу іншим.

Пила Іванна силу зими, співала разом із віхолю таємних пісень, випускала за вітром свій холод і смуток. І вже горіла, горіла все палкішим вогнем, який досі мовчазно палав у її чорних бездонних очах...

Десь народжувався світанок... Із-за великої блакитної кулі викочувалася ще одна. Стелила собі дорогу золотаво-вогненними променями, немов стрілами. Вони розсікали темряву — і блиск їхнього леза різав очі. Світло все впевненіше обіймало планету тонкими й довгими пальцями, і ось показався краєчок білуватої кулі. Кругла дорогоцінна цятка все зростала й невдовзі зависла над планетою, мов корона. Корона Вогню. Вони так палко кохалися, оцей розпечений гелій і та холоднувата, волога планета, що ось уже мільярди розтягнених одиниць часу ніхто не міг розлучити їх.

"Неможливороз 'єднати цілісність", — промовив він.

"Я не візьмуся вимірювати числами нашу з тобою єдність", — відповіла вона.

"Це число буде нескінченним", — усміхнувся.

"О так! Числа володарюють над світом, дають пояснення всьому, навіть оцій космічній музиці. Мають у собі вимір часу і простору. Згортаються в нуль і розгортаються одиницею, своїми незмінними шифрами. Єдине, чого не мають, — якоїсь кінцевої точки".

"Маємо її ми?".

"Ми маємо шлях...".

"І ми обоє втратили на цьому шляху минулого разу".

"Не зовсім. Перед нашим зором почала розкриватися небесна Квітка і ми пізнали

радість творення".

"Мені було дуже цікаво", — обізвався ще один гравець.

"Для свого першого разу в тобі було багато мудрости".

"Так, я вирішила розпочати з чогось легшого. Битви мої ще попереду".

"Безсумнівно! Хто ступив у цю ріку, не скоро вийде з неї".

"А у нас що?" — спитав.

"Те, що отримують вільні... Твій вихід", — прошепотіла.

Кивнув головою і зробив крок у вирву.

4

Вітер навіжено гнав хвилі, а вони, мов дикі коні, виривалися з темних глибин і, розвіваючи розкішні білі гриви, наскакували з усієї сили на прибережні скелі. Розбивали свої могутні тіла на блискучі дрібні скалки, поверталися у бурливу масу пристрасти, щоб там знову зібрати себе до купи й укотре погнати шаленим галопом на сушу — до зелених, густих та пахучих левад. На смарагдових плечах високої кручі спокійно паслися інші коні: не Посейдонові, а людські. Усі — рябої масти — чорно-білі й вогненно-руді. Їхні густі, багаті гриви й довгі хвости теж розвівалися вітром, але самі тварини уже нікуди не рвалися. Ці прекрасні творіння природи й людини звалися тінкерами.

Біля табуна виблискувало чорними перлами декілька особин іншої породи, які своєю грацією та довершеністю форм зачаровували погляди. Один з них підвів голову і звів угору гострі вуха; пишна хвиляста грива, котра сягала колін передніх ніг, сколихнулася шовковим важким сувоєм під черговим подувом вітру. Кінь втягнув повітря ніздрями і легко заіржав. З-за невисокого пагорба на доброму арабському скакуні показався вершник.

Молодий високий чоловік зіскочив з коня. Розважливим рухом зняв капелюх, із-під якого на дужі плечі посипались темно-каштанові кучері.

Чорний жеребець, що прискіпливо спостерігав за чоловіком, повільно, але впевнено рушив з місця.

— Знаєш, ласунчику, що я не з порожніми руками, ге? — жартома промовив чоловік до коня й засунув руку в кишеню.

Агерін був власником цього табуна й великої ферми, де розводили коней ще його прадіди. Недавно йому виповнилося тридцять три, й рік тому він втратив батька, котрий залишив йому дорогоцінний спадок. Чоловік любив цих прекрасних тварин, бо виріс із ними. А ще любив щасливе й вільне життя в усіх сенсах. Здобув хорошу освіту, починаючи з Дублінського університету й закінчуючи Кембриджський. Зо три роки практикував адвокатську справу, а далі покинув ту діяльність назавжди. За той недовгий час Агерін встиг побачити усі тонкощі мистецтва богині Феміди і зрозумів уже безпосередньо поза теорією, що це значить. Також його не приваблювала ніяка інша професія, тож вибрав свою дорогу. Окрім освіченості, майже енциклопедичної, крім чіткої логіки, з якою умів апелювати, в ньому жила бунтарська, непокірна вдача. Повелитель коней, він пристрасно хотів бути повелителем і власної долі. А з тими

статками, які оточували його, це здавалося зовсім легкою справою.

Сонце, котре лагідним промінням торкнулося соковитих пасовищ, прекрасних тварин, молодого чоловіка й розбурханого океану, знову заховалося за густі, темні хмари. Табун уже досягав ферми, як хмари з неба почали кидатися важкими й холодними краплями.

У пабі панували сутінки й витали хмари сивого диму. Гул голосів розчинявся у звуках рок-н-ролу, а повітря мовби загусло від випарів алкоголю. Агерін привітався з барменом і присів за стійкою, а той, не питаючись, поставив перед ним склянку з "Tullamore Dew", без льоду.

— Як маєшся, Агеріне? Довго тебе не було, — звернувся бармен до чоловіка.

— Мав справи у столиці...

— Нудно, мабуть, у провінції космополітові?

— Та ні... Часи такі, що розважити себе можна уже будь-де.

— Звісно. Тим паче, коли є з чим.

— За це й вип'ємо, — підняв склянку Агерін, чекаючи, поки бармен візьме в руки свою. — За рух і прекрасне життя!

— А ще — за жінок! — додав бармен.

— Аякже, без краси світу цього хіба є життя?!

Вони випили. Агерін вийняв з кишені пакет "Золотої Вірджинії" й мобілку. Плавними рухами, немов торкаючись чогось невидимого в повітрі, почав звивати цигарку. Година збігала, й настрої в пабі набирали все гостріших відтінків. За столиком неподалік шумна компанія молодиків, п'яніючи, почала чіплятися до дівчат за сусіднім. Ті спочатку намагалися не звертати уваги і ввічливо дякували за виставлені коктейлі, але хлопці наполягали на зближенні їхньої компанії. А коли одержали відвертого відкоша, нахабно пішли в наступ. Дівчата виявилися не з боязких, і одна з них хлюпнула віскі в лице сміливця, а інша турнула його в груди. Й тут почалося: вереск, лайка, биті склянки... Амазонки виявилися міцними горішками з непоганою спортивною підготовкою, а їхні супротивники були уже досить сп'янілими й показово відважними.

Агерін не без задоволення спостерігав за баталією, в яку втягнулося вже чимало народу. Більшість намагалася розвести супротивників, та це було не так просто. Дівчата увійшли в азарт, а хлопці розмахували погрозово руками, викрикуючи образи й кидаючись на груди доблесних дівочих захисників, як розлючені півні. Зненацька із глибин зали вигулькнув кремезний здоровань, який з розгону схопив одну з дівчат за довге волосся й почав гарчати їй в лице, що покаже, де раки зимують. Тоді три інших кинулися на нього, мов розлючені левиці. Гармидер стояв неймовірний, і вже перші жертви летіли на столи, інші промивали роз'юшені пики водою, ще інші давали ногам волю від гріха подалі. Агерін спокійно встав зі стільця, засунув мобілку в кишеню й не встиг розвернутися, як у його обійми з розгону влетіла тендітна дівчина з пишними червоними пасмами. За розпатланим волоссям він не розгледів її обличчя, зате в ніздрі вдарило приємними парфумами. Не довго думаючи, він підхопив дівча під руки й

потягнув надвір.

Майже одночасно під пабом різко пригальмували дві поліційні машини.

* * *

Ранкове небо вітало день брудно-сірими розводами. Окремі клапті хмар, розбавлені свинцем, наповнювали небесну картину чимось химерним і сакральним, вливали у неї дух могутнього і таємничого. Куйовдилися й завивалися пишними кучерями над чиймось високим чолом, спадаючи прямими тонкими пасмами по чийсь довгій шиї.

Агерін вичісував густу гриву свого улюбленого жеребця. Нинішній день був призначеним для маленьких відвідувачів: при фермі працювала школа верхової їзди та іпотерапії. Вже чимало відвідувачів із дітьми зібралося на подвір'ї, вичікуючи інструкторів.

Дорогою повільно проїхала темно-оранжева "Мазераті" й недалеко пригальмувала, паркуючись. Агерін чомусь провів очима автомобіль і запримітив, що з нього вийшли дві дівчини, в однієї з них голова палахкотіла багаттям рудого волосся.

Відвідувачі віталися з власником, підводили своїх дітей до чорного красеня для тіснішого знайомства, а той лагідно підставляв свою морду для погладжування і з вдячністю, обережно брав губами фрукти з дитячих рук.

Агерін розмовляв з новим інструктором, котрий сьогодні брався до обов'язків, коли спиною відчув на собі чийсь очі, а далі в ніздрі увірвався вже знайомий запах. Якась сила змусила його різко повернутись.

Її обличчя було біле й чисте, наче мармурове, зелені очі вихлюпували свіжість і соковитість тутешніх трав, темно-червоне волосся, густе та пишне, важкими хвилястими пасмами лягало на груди і плечі.

Агерін втупився в дівчину. Його обиччям пронеслися тьмяні тіні здивування, потім розгубленості, а далі невідь-чому — страху, мовби бачив перед собою примару.

— Ейліс! — простягнула дівчина руку, і голос її, низький та глибокий, пролунав у його вухах розкатами віддаленого грому. Такі жіночі голоси здатні перевернути все в чоловікові. Зробити з нього вовка, коня, лебедя, янгола або й демона.

Та це була мить. Одна мить слабкості досвідченого чоловіка, яка постає раптово перед свіжістю, ніжністю, юністю й одночасно звабливою силою жіночої краси. Якоїсь особливої чутливості, котра виливається з усієї її сутності. В цьому випадку не важливо, чи це зріла, розквітла всіма пелюстками квітка перед ним, чи тонкий, майже прозорий, ламкий пуп'янок, — чоловік кам'яніє.

Наступної миті він уже оговтався і простягнув їй руку. Твердим голосом відповів:

— Агерін.

— Ми вже зустрічалися... Дякую Вам.

— Ваші батьки знають, де Ви вештаєтесь вечорами? — з інтонацією вчителя спитав Агерін.

— Я вже повнолітня, — усміхнулась дівчина, і в її зелених очах спалахнули грайливі блискітки. — А це моя подруга, Дороті. Відрекомендувала брюнетку, яка підійшла до них.

— У нас, виявляється, однакові смаки. Ви любите верхову їзду? — спитав уже м'якше, благіше.

— Так, ми уже два тижні як зареєстровані в цьому клубі. А Ви, мабуть, проїздом у наших краях?

— Я всюди проїздом, — усміхнувся Агерін.

— Стривайте, я, мабуть, знаю Вас! — вигукнула Дороті. — Чи не Ви спадкоємець Мортонів, господар цієї ферми і тутешніх володінь?

— Нічого іншого мені не залишалося, — відповів лаконічно.

До них прямували нові відвідувачі, аби привітати власника, котрого вже давненько не бачили. Агерін намагався бути чемним та уважним з усіма, тому з дівчатами довелося тимчасово попрощатися. Вони відійшли, та незабаром Агерін почав ловити себе на тому, що шукає очима на манежі й на майданчику поряд полум'яні язики дівочого волосся...

Вечір змахнув крилами велетенського прозорого птаха кольору індиго, оповив густим туманом русло тихої річечки, сивою периною встелив річкові береги. Дівчата сиділи на широкому ґанку дому батьків Дороті, куди вони прибули з Америки на відпочинок і смачно сьорбали чай. Сьогодні після їзди почувалися змученими, тому вирішили піти на спочинок раніше, ніж зазвичай.

Але уже в ліжку, покрутившись у різні боки кілька разів, Ейліс зрозуміла, що сонливість і змученість пішли слідом за вечірніми туманами. В голові крутились не зовсім ясні думки, втім, навіть не думки, а вервечка з картинок та відчуттів, які виринали і провалювались у невідому безодню простору. В тих картинках була його дужа спина і прискіпливі, насмішкуваті очі. Там були його обійми, тісні, міцні й теплі, де вдихнула терпкий запах самця — загарбника й захисника одночасно. Там був його голос, котрий заворожував її звуками, мов кобру. Ще раз нервово звилася в ліжку й різко підвелася. Попрямувала на балкон, широко відчиняючи двері. Присіла на невеличкий диванчик із лози й закуталась у плед, якого залишила тут звечора. Ніч мала свої голоси, які поєднували ритмічне кумкання жаб на річці, шовкове сюркотання коників у траві, далекі пронизливі зойки сови й перемовини місцевих собак. Цей нічний оркестр заспокоював Ейліс, вона блаженно відкинула голову на спинку диванчика. Ніч хлюпнула в лице зорями. Безліч тремтливих очей дивилося зверху. Яке це щастя, подумала Ейліс, що сьогодні майже безхмарно...

Було добре й затишно, ніби вона у місці, яке давно шукала. Нічого дивного: її дідусь був родом із цих диких, утаємничених і меланхолійних країв. Він виріс тут і десь у її віці назавжди покинув їх. Предки Ейліс були чужинцями в Америці, як і багато інших. А вона — уже щира американка, в жилах котрої тече кров старого світу: європейського. Отож вона вдома!

Заплющила очі, вслухаючись у звуки ночі, в її глибокий, запаморочливий світ. Як добре, що вона відгукнулась на запрошення Дороті відвідати цю зелену країну, частинка духу котрої живе в ній.

Далі Ейліс пливла зоряним морем. Воно нависло так низько, що простягнеш руку —

і погладиш оці небесні коштовності, лагідно та обережно, не порушуючи форми і первинних схем. У Нью-Йорку їй ніде було розглядати небо, в місті воно

далеко від людини. А тут можна в нього пірнути. Зануритись, та все глибше й глибше, — і ось уже хочеться змахнути руками, набрати у пригорщу зірок, загорнути себе в них, порушити цей непорушний вічний світ і малювати свій. Хочеться закружляти в танці, перестрибуючи з однієї зірки на іншу, видобуваючи з них звуки і граючи самотійно мелодію, під котру танцюєш. Ейліс любила танець, любила музику, і це ірландське небо кликало її в незвіданий, але такий рідний світ звуків, кольорів та безконечного руху.

Ніч збігала на диво швидко, ніби хтось підгонив її оксамитових прекрасних коней, таких, як на фермі того загадкового чоловіка: чорних, граційних, довершених фризів. І край неба почала вирізнятися велика зоря, яка щедро розхлюпувала своє світло. Палахкотіла пишно, мов царівна. Ейліс замилювалася зорею, прикипаючи до неї очима. А далі зірвалася з місця. У її ноутбучі є програмка нічного неба. Навела на зірку і прочитала: Венера. О так, богиня кохання вітає новий день!

Потьмяніли небесні очиці, посвітлішало видноколо, тільки Венера все цвіла. Перед тим, як піти в ліжку, Ейліс послала їй повітряний цілунок. Заснула усміхнена і чомусь безмежно щаслива.

За два дні дівчата знову були у школі верхової їзди. Власник, здається, чекав їх, бо спалахнув привітною й одночасно грайливою усмішкою, немов вони — давні знайомі. Ейліс випитувала в нього про породи коней і цілувала красиву морду Моріона, а Агерін із неабияким натхненням розповідав їй усе, що знав і не знав про тварин.

— А яку породу ти вирізнила б з-поміж усіх? — спитав її.

— Безперечно, першість у мене будуть мати фризистки. Та якщо говорити не про породи, бо це якось загально, то я давно примітила он того червонявого, високого красеня, — показала в напрямку тварини на манежі.

— Це кобилка змішаної породи арабських скакунів і донського. Звуть її Іштар.

— Гарне й дивне ім'я. Щось нагадує мені...

— Богиню війни, кохання та плодючості в аккадській міфології. Втілення Венери.

— Позавчора під ранок я бачила Венеру на небі! — вигукнула з захопленням дівчина. — Дивно, що богиня кохання причетна й до війни.

— Чи не тому, що ці дві речі — вічні супутники людства?

— Мабуть. Як би не було, ім'я прекрасне! Спопеляюче.

— Так, ця тварина — мов іскра або ціле пожарище. Коли побачиш її в бігу, зрозумієш, що маю на увазі.

— А можна мені її осідлати?

— Звісно.

Ейліс добре трималася в сідлі. Тіло її тендітне, але міцне: одні лише м'язи, як у породистої кобилки, що під нею. Вони намотували кола, а Агерін не зводив з них очей, і оті вогненні кола почали оповивати його. Тонкими струменями лізли у груди. І ось вони уже пожадно облизували серце.

В суботу Ейліс і Дороті були запрошені Агеріном на прогулянку в Лімерик. А в неділю вони вечеряли у його великому будинку, далі Ейліс почала бувати в нього щодня.

Завертілася вирва. Закружляло навколо двох племенисте зіркове сяйво. Звуки вальсу, танго, самби й румби, полонезу, мазурки й кадрили, танці диких первородних племен переплелися в одному хороводі. Терпсихора відбивала ритми, плела слова вінками Евтерпа, шепотіла містичні рими Ерато, і тільки Мельпомена сиділа мовчки, чекаючи свого часу...

...Ейліс таки танцювала йому на теплому піску Родосу, цілувала палко його вуста в карпатському замку Дракули, крик її любовного шалу почули в центральних кварталах Парижу, млосні їхні обійми залишили своє тепло у вузьких каналах Венеції. За місяць вони перетнули всю Європу, кращі готелі й ресторани відчиняли їм двері. Агерін багато пив, але мало п'янів, азартно грав у казино, та рідко програвав. Він жив насичено, бурхливо й аж якось надривно, а разом з тим дивним чином не втрачав берега. Інколи скидався на безумця, який вирушив канатом над прірвою, але завжди досягав протилежного боку. Ейліс стала його полонянкою — тілом, розумом, духом.

І ось знову смараглова, меланхолійна Ірландія насупленим ранковим небом заглядала в очі. Ейліс прокинулася раніше за Агеріна і блукала його будинком, заповненим картинами й антикваріатом. Усе — надбання його предків.

Зупинилася біля невеличкого столика з оригінальними й, мабуть, дорогими шахами. Сама дошка стояла на позолочених ніжках у формі левів, які тримали її на своїх спинах. Поверхня дошки була срібно-золотою, як і фігури, котрі ясно відображали своїми формами суть кожної. Ніколи раніше Ейліс не бачила чогось подібного. У протилежному кутку салону на високій металево-скляній підставці красувалися ще одні шахи, уже сучаснішого й витонченішого вигляду, виготовлені з дорогого скла чи з кришталю. Ейліс зачудувалася витвором, розглядаючи кожну фігуру й усе ж відважилася легенько вдарити пальцем по одній. Тонкий, тремтливий звук розійшовся простором.

— Подобається? — почула голос Агеріна за спиною.

— Це найбільше, що вразило мене у твоєму будинку! Два набори шахів. Г адаю, вони колекційні?

— Так. Одні, оті важкі, придбав ще мій дід. А кришталеві — від батька. В моїй родині любили цю гру.

— А я геть далека від таких інтелектуальних ігор...

— Ти — мистецтво, моя крихітко.

Він притягнув її до себе, починаючи цілувати від кінчиків пальців на руках та все вище й вище. Дуже скоро вони забули і про мистецтво, і про інтелектуальні ігри. Їх захопила виключно гра тіла, шалена, некерована, примхлива і без будь— яких установлених попередньо правил...

За сніданком Ейліс усе ж повернулася до теми шахів, тож Агерін, розводячи під вечір вогонь у каміні, розпочав їхній перший урок.

— Будь-яка гра — це насамперед правила, — глянув уважно на Ейліс. — А правила означають обмеження. І, як не дивно, якраз ці обмеження дають можливість для креативності гравця і його здатності до перемоги. Ось шахи. Гра ця, як і всі інші, відбувається за певними правилами, чіткими й заздалегідь визначеними. Ці правила, втім, не позбавляють тебе права вибору: на кожному ході маєш можливість зробити вибір із тридцятьох варіантів. А сама гра має десять неповторюваних партій у сто вісімнадцятому ступені. Уявляєш спектр, масштаби?

— Неймовірно! — вигукнула Ейліс, попиваючи червоне вино.

— І все це, знову ж таки, згідно з установленими й визначеними законами. Дотримуючись їх, можеш творити безкінечно. Бо творення без правил не існує.

— Погоджуюсь. Набір хаотичних звуків ніколи не стане музикою, як і набір хаотичних рухів не стане танцем.

— Ти чудово розумієш це як танцівниця. Так і розмахування пензлем на полотні, без відчуття й розуміння тонів та кольорів, ніколи не стане картиною. Все ж ти вільна створювати свої правила, але тоді маєш подумати й про саму гру.

— Ця гра буде тільки моєю...

— Так. І всі, хто захоче грати, мають дотримуватись твоїх правил. Інакше гра розвалиться й відкриється дорога хаосу. А ще завжди варто пам'ятати про жертву. Якусь із фігур ти маєш принести в жертву задля досягнення мети. Задля перемоги.

— Це стосується усіх сфер життя...

— Звісно. Ніщо не дається нам без жертв. Тим паче перемога у борні. А щодо правил, то неправове суспільство, наприклад, — це найбільше паскудство, яке здатна вчинити людина, бо призводить до загальної деградації. Закони повинні діяти для всіх, бо якщо кожен почне порушувати та ще й створювати свої, то до добра це не призведе...

— У такий спосіб неможливо створити й саму державу...

— Так, бо держава — це гра за правилами. Нема правил та дотримання їх — нема й держави. Мало того, держава — це захист і забезпечення ладу, що, знову ж, не можливо без певних правил. А на думку деяких, держава — це узаконене насильство... Анархісти взагалі вважають державу аморальним утворенням, для них порядок існує тільки в анархії.

— І всюди, все ж, відгомін порядку...

— Аякже. До речі, творять будь-що завжди протилежності. Наочний приклад перед тобою: чорне й біле. Чоловік і жінка, які створюють нове життя. Двоє чоловіків у такому сенсі нічого не здатні створити.

— Ти гомофоб?

— О люба! Тільки не висловлюйся штампами! Я логік. Нехай собі бавляться на здоров'я, та не треба з цього робити правило і переконувати інших, що такі забавки — це щось креативне, здатне породжувати рух уперед!

— Погоджуся. Але як тоді діти "з пробірки"?

— Ти смакувала томати в Італії, чи були вони того ж смаку, що й у Лондоні?

— Ні.

— Отож. А все тому, що я повів тебе до ресторану, де готують із продуктів, котрі росли природно, а не в теплицях. У Лондоні ти таких не знайдеш.

— Захоплююся твоїм розумом... усім тобою... Чому ти не працюєш у юстиції? Адже ти такий розумний!

— Ти ще дуже юна, моя пташко, і наївна. Хтозна, чи я таки розумний... І є одна важливіша за розум річ, це — мудрість. Забагато розуму, але без мудрости, здатне довести людину до божевілля...

— Або втрати сенсів...

— Ну ось, ти не по роках мудра, — усміхнувся.

— Мистецька школа й танці — це все ж не філософський факультет, але я подумаю про шахи, тільки тому, щоб не відставати від тебе.

— То ти хочеш змагатися зі мною?

— Так! У всьому!

— Що ж, в одному з видів спорту ми стоїмо на рівних, — багатозначно підморгнув дівчині. — А тепер час для глибшого й детальнішого ознайомлення з фігурами, які перед тобою.

— Уважно слухаю.

— І перед уроком, кохана, налий мені вина...

Далі перед очима Ейліс розгорнулося чорно-біле поле битви, скроплене червоною кров'ю пішаків. Розпачливе іржання коней, пронизливий крик слонів та глухий стук їхніх бивнів, падіння мурів і мовчазна сила турів. Набундючений король, як завжди, залишався найважливішою фігурою гри, він мав силу при захисті, здатність запобігати матові. Його могли взяти в полон, але ніколи — вбити. Все ж виглядав дещо інфантильним, пасивним, зманіженим. Ось хто захопив та вразив Ейліс: королева, найсильніший гравець шахівниці. Їй можна було усе! Таки сила — у жінки, а всі пішаки й королі падають перед її владою.

Ця гра дедалі більше подобалась дівчині.

Наступний вечір виявився на диво безхмарним і чистим. Агерін повів Ейліс на мансарду, питаючи водночас, чи любить нічне небо. Відповіла, що по— справжньому відчула небо тут, у ту ніч чи ранок, коли побачила Венеру. Але має таке враження, що небо завжди було важливим для неї, просто вона про це не знала.

— Небо важливе для всіх, — зауважив Агерін.

Уже нагорі вона побачила великий телескоп.

— То ти ще й зіздар?! — вигукнула захоплено.

— Хоч я й вивчав право, але люблю спостерігати і мандрувати небом. Сьогодні є можливість такої мандрівки і ми зробимо її разом.

Відтепер Ейліс кожного свого приїзду відвідуватиме мансарду.

Того вечора вона бачила Венеру зблизка, подорожувала до Юпітера й Сатурна. Виривалася за межі Сонячної системи. Довга шия прекрасного лебедя зринала перед очима, розгорталися вогненні крила Кассіопеї, зоряний кінь у сузір'ї Оріона галопом

летів понад кольоровими травами прекрасного луку, розлогий небесний серп збирав ужинок...

— Гарна зірка, — зауважила Ейліс, поступаючись місцем біля телескопа.

— Це Т-сузір'я Північної Корони, нова двійна змінна зірка, — пояснив Агерін.

— Справді. Сузір'я — мов вінець...

— Згідно з давніми легендами — вінець Аріадни.

— Не пам'ятаю такої легенди.

— На замовлення Афродіти вінок створив у своїй кузні Г ефест. І володіла ним донька критського царя Міноса: Аріадна. Цього вінка вона й вручила Тесеєві, коли той вирушив у лабіринт до Мінотавра. Мав він освічувати йому дорогу, позаяк був виготовлений із чистого золота і світився, як саме сонце. За іншою версією, його подарував Аріадні Діоніс, із яким вона одружилася по волі богів. Принаймні це був вінок вічної любові і мав він вісім золотих троянд чи зірок.

— Як романтично...

— Його Діоніс помістив на небі як символ безсмертя його коханої дружини та її вірності. А насправді вона була покинута Тесеєм...

— Не нове в історіях кохання.

— Все має здатність повторюватись.

— Це неймовірний світ, — мовила Ейліс, продовжуючи споглядати в телескоп.

— І все воно живе. Планети й зорі вібрують, хвилі від їхніх тіл розливаються простором...

— Отже, космос звучить?

— Можна сказати й так. Всесвіт — це партитура і калейдоскоп одночасно. Тому наші очі й вуха часто звернені туди, навіть на підсвідомому рівні. Ми заглядаємо в темні глибини, щоб побачити й почути. Врешті, тепер, як ніколи, це можливо. Людина, до речі, така ж сама хвиля, що летить у просторі й часі. Хвиля, яка вібрує на своїй частоті.

— А частоти бувають різними...

— Звісно. Всі ми герци, і всі ми у безкінечному герці.

— Частоти можуть збігатися.

— Аякже. Чому, думаєш, ми разом? Чому люди іноді прекрасно розуміють, відчують одне одного без слів, а іноді геть навпаки? Чому у людей різні погляди, світогляд, уподобання, навіть коли вони виховувались в одній родині?

— Гадаєш, у нас із тобою однакове звучання?

Агерін довго, якимось глибоко й задумано дивився на Ейліс.

— Думаю, що дуже близьке, моя дівчинко.

Останнього дня перебування Ейліс в Ірландії вони сиділи на високому березі Кліф Могер і слухали шум океану. Могутнє тіло билось об скелі у тихому відчаї. Воно було суголосне Ейліс, і вона не хотіла їхати звідси. Коні поруч смачно паслись у траві, ритмічне "хрум-хрум-хрум" звучало заспокійливо й гармонійно. Обое мовчали.

— Я побачу тебе, — чи то запитання, а чи ствердження пролунало в голосі Ейліс.

— І я тебе... — відповів Агерін.

* * *

Місто гуло, ревіло, вовтузилося й метушилося. У своєму безперервному русі набувало різних форм, поставало в нових образах і викликало неоднозначні емоції. Здається, Ейліс забула про все, з чим росла, забула про насиченість і невгамовність найдивнішого й найцікавішого міста світу. Всього два місяці вона пожила в іншому світі, та ні, — перенеслася туди в часі. Звідала щось геть відмінне, чарівне, дивне. В тиші та мрійливості Ірландії вперше зазирнула глибше в себе, вперше пірнула в зоряне небо, вперше закохалася — шалено, нестримно. Вона зрозуміла це там, на березі океану. Відчула, як не хочеться розривати нитку, яка з'єднувала з тим чоловіком. Поєднувала завжди. Те відчуття не вміла пояснити, новим було й воно.

І тепер, ідучи П'ятою авеню Мангеттену, мала враження, що вона спала й бачила чарівні сни, а щойно прокинулася. Хотілося назад, у сон. У Європу. До Ірландії й до повелителя коней.

Ще одну новизну відкрила в собі Ейліс: вона може відчувати себе самотньою, майже як серед безлюдних зелених лугів, в оцьому шаленому й багатогранному місті, де помежи гірлами двох річок зібралися люди з усіх кутків планети. Різні лиця й мови вживалися та розвивалися тут на диво гармонійно. І, лежачи десь на травичці в Центральному парку, вона буде більше серед людей, аніж на вулицях Мангеттену. А може, й там вона буде одна? Чи їй всього-на-всього бракує його... І де б уже не була, відчуватиме нестачу. Мов сирота...

— Привіт усім! — вигукнула до дівчат, заходячи в роздягальню танцювальної школи.

— Привіт, жабко-мандрівнице! — вітали подруги, знаючи з фейсбуку про її подорожі. Їй відразу обступили дівчину з безліччю запитань.

Танцювала вона натхненно, з чіткою виразністю й особливою чутливістю. Віддавалася музиці, перебувала десь поза межами школи: чи то на білих пляжах Родоса, а чи на зеленому свіжому ірландському лузі, де його руки торкалися її.

— Бачу, на користь тобі велика подорож до Європи, — завважила вчителька після уроку, підійшовши до дівчини. Вона помітила зміну, хоча в танцях Ейліс завжди була хорошою: мала неймовірну пластичність і тонке відчуття ритму.

— Так, подорожі — це окраса життя.

В її інтонації відчувався досвід зрілої людини, котра, здається, перетнула усю планету вздовж і впоперек. І це було нове в Ейліс.

Вчителька приязно усміхнулася їй. Вона мала свої здогадки щодо змін у своїй учениці й була певна, що не помиляється.

Мегаполіс пожадливо втягував у свою вирву. Обвивав, наче спрут, людські тіла й вимагав з них данину енергією. Вечірки, виставки, презентації, театральні вистави, покази мод і, звісно ж, безупинні танці. Вічний рух і вічне свято.

У цьому коловороті Ейліс вдавалося забути, не переноситись думкою й тілом у місця мрії, як почала називати Ірландію та Європу. Одного вечора їй зателефонував

Агерін. Була вона тоді на гучній вечірці одного з модних місцевих митців.

— Моя маленька не сумує? — чи то докірливо, чи розважливо мовив Агерін, чуючи галас у слухавці.

— Я ж саме мистецтво, — зауважила Ейліс, — тому маю знаходитись серед митців. Нью-Йорк ніколи не спить, ніколи не відпочиває...

— Й ніколи не сумує.

— Неправда. Він тільки не дає сумувати, але ніщо не завадить мені пам'ятати...

— А коротка дівоча пам'ять?

— Не думаю, що вона коротша за хлопчачу!

— Бачу, вмієш тримати удар.

— Я ж обіцяла тобі вчитися... До речі, я записалася на лекції з культурології, для початку...

— То мені уже боятися?

— Зачекай хоча б рік...

За два місяці, які пролетіли наче два дні, вони жодного разу не згадували хоча б якось про майбутню зустріч. І цього разу, коли по закінченню розмови у його вухах ще довго бринів її сміх, який потонув у чужих голосах і звуках, Агерін уже знав, що скоро буде у Нью-Йорку.

Вічно живе й освічене тисячами вогнів місто у дні перед Різдвом перетворювалося на справжнісінький людський мурашник, який комашився у великому різнокольоровому світильнику. Вулиці виблискували прикрасами та оздобами, пишалися барвами і фантастичними декораціями вітрини. Все навколо — суцільний велетенський театр просто неба, де великі й малі знаходили собі виставу і розвагу до душі. А вже вночі все це ставало казкою.

Ейліс із Дороті сиділи за кавою в одному з величезних торгових центрів, відпочиваючи від святкової метушні й закупок. Дороті завважила якусь дивну меланхолійність і відстороненість Ейліс, мовби замріяна вона чи зачарована. А та й погоджувалась, бо вона справді переживає Різдво у рідному місті — наче вперше. Цього року все особливе. А може, це вона — особлива? Або ж просто не така, як завжди. Обоє сміялися й жартували щодо таких разючих змін. А коли озвався телефон, Ейліс багатозначно глянула на подругу: а ось і причина, мовляв.

Вони розмовляли — і світ навколо втрачав обриси. З кожним їхнім дзвінком розмови довшали, Ейліс розповідала йому про все, де була й куди збирається, що одягне сьогодні увечері, що пила і їла вчора, які її улюблені кав'ярні й де знаходить собі спокій. Що нового довідалася про культуру тієї чи іншої цивілізації або народу. Як до болю натерла пальці вчора на танцях. А сьогодні вона спитала, що хотів би він у подарунок на Різдво. Якусь мить Агерін помовчав, а потім відповів, що подарунки цікаві тільки тоді, коли несподівані.

Вночі Ейліс зле спала, все думала, що не сказала йому, та й не скаже ніколи, як хоче на це Різдво мати його поруч.

А наступного вечора, коли вона з друзями сиділа в барі після танців, їм принесли

напої від чоловіка, який сидів за стійкою. З тієї миті Ейліс зрозуміла, що відчувають люди, мрії яких збуваються зненацька.

Різдвяні свята й зустріч Нового року стали для Ейліс незабутніми.

* * *

Наступна їхня зустріч відбулася на Великодні свята в Монте-Карло. Гра й розваги, розкіш, насолода, щастя, невгамовність і ненаситність одне одним досягали свого піку, але ніяк не виснажували. В обох було глибоке, бездонне джерело, котре прибувало водою й вибухало вогнем, як тільки торкалися одне одного.

Вони сиділи на терасі свого фешенебельного готелю, смакуючи сніданком. Під невловимий лагідний легіт виблискувало білим сріблом море у білих променях сонця. Захлинався спекою травень, цього року ранній. Ейліс погладжувала руку Агеріна й терлася головою об його плече, наче кішка.

— Знаєш, — промовила, — я бачила дивний і прекрасний сон цієї ночі. Стояла я на високій відкритій терасі невідомого будинку, навколо безодня, ніч і тільки міріади зірок над головою, а трохи вище над горизонтом палахкотіла Венера. Невдовзі край неба позолоченим боком показалося денне світило. Видовище було фантастичним. Зненацька хтось промовив поруч мене: "Отак починається цей танець...". Я повернула голову й побачила чоловіка, дуже схожого на тебе, тільки без волосся. Він був одягнений у біле і скидався на жерця. Я чомусь усміхнулася йому, відчуваючи не страх, а довіру. Торкнулася його руки і прокинулася. І ще довго лежала із заплученими очима, бо там, де побувала, було добре. Затишно. Так буває тільки вдома...

— Сняться танці танцівницям! Та й чи не начиталася ти у своїй культурології про Месопотамію, Єгипет або ще яку історію древнього світу, ту ж Елладу, наприклад... Ну й, безперечно, я там мусив бути твоїм героєм, хоч лисим, хоч кучерявим, — реготав Агерін. — Зрештою, я той, хто завів тебе в небо...

— До речі, ти віриш у реінкарнацію? Бо в мене таке враження, що ми вже зустрічалися в інших життях?

— Звісно, — поблажливо-іронічним тоном продовжував Агерін, — у глибокому середньовіччі, пам'ятаю, тебе спалили на вогнищі, — таких рудих із котячими очима тоді особливо шанували.

— А де був ти?

— Мабуть, я був твоїм інквізитором...

— І твої руки приносили мені муки?

— Так, я запестив тебе до смерті.

— Яка ж то солодка мала бути смерть...

— Ти й досі помираєш і народжуєшся зі мною щоразу, коли ми кохаємося.

— І ця маленька смерть, — усміхнулася Ейліс, — буває в мене дуже бурхливою й солодкою. Після неї я завжди повертаюсь до життя оновленою.

Повела бровою Інанна, зизо глигнула Астарта, легенько дмухнула Іштар, — і спалахнув укотре вогонь, оповив обох своїми лагідними язиками, підняв і повів на поле битви: на солодке й очисне ложе кохання. Знову й знову до повторення прекрасної

миті, яка дарує людині безсмертя.

І ось Ейліс дочекалася літа. На початку липня вона вирушала до Ірландії. Агерін запропонував їй мешкати в нього. Цей переліт із Нью-Йорка до Дубліна був наповнений солодким очікуванням і приємною нетерплячкою.

Вони їхали з летовища аеропорту, і Ейліс здавалося, що вона розпочинає нове життя. Зелені пагорби котилися перед очима хвилями непорушного моря, білі овечки, мов відображення небесних пухнастих білосніжних хмар, виринали то там, то тут. У повітрі розливалися аромати після недавнього дощу і зелень ще блищала краплями, в яких уже купалося сонце. Простір, широчінь, воля...

А далі — п'янке, солодке кохання. Кохатися для них було немов пити воду, немов дихати — природно й необхідно. Ніби спрагли колись і десь за доторками, пестощами, ніжністю й навіженістю. Вистраждались одне за одним.

Кожного надвечірка вони робили кінні прогулянки, поверталися, як тільки темніло. Вечори проводили або за грою в шахи, або в якомусь із пабів Лімерика. Не обминали рок-фестивалі й оглядини середньовічних замків.

Не минуло й десятих днів їхньої ідилії, як Ейліс помітила неспокій і знервованість Агеріна. Спитала. "Це нічого, крихітко, пройде. Я просто давно не грав...", — була його відповідь. Справді, минулого літа, на Різдво й у великодню їхню зустріч Агерін майже кожного другого вечора шукав казино. Ейліс не надала тому ваги, але тепер це чомусь схвилювало її. Схвилювала, мабуть, сама відповідь.

Далі вона супроводжувала його, проводячи вечір із коктейлями й чекаючи завершення гри. Покер, на відміну від шахів, геть не цікавив її. Агерін зрідка програвав, але коли це відбувалося, то додому вони повертались мовчки. У такі вечори ставав дратівливим і агресивним. Ейліс почала відкривати для себе ще одну особу у своєму коханому: азартного, майже залежного картяра й любителя міцних напоїв. Друге вона зрозуміла ще раніше.

Злетів небесною кометою перший місяць перебування Ейліс в Ірландії й залишався ще один, який вони з Агеріном знову мали провести у Європі. Здавалося дівчині, що так насичено, повно й водночас вільно вона ніколи не жила. Часом зустрічалися й із Дороті, котра не зраджувала своїй любові до коней та їзди. Та й Ейліс відчула неймовірне захоплення цими величними, досконалими, довершеними істотами. Особисто доглядала їхнього з Агеріном улюбленця: Моріона. Вигладжувала його шерсть, вичісувала гриву й хвоста, заплітала косиці і все поплескувала гладкі, оксамитові боки.

Інколи Агерін спостерігав за нею, й здавалося йому, що жеребця вона любить більше, ніж його. З таким трепетом, із такою невимовною ніжністю, обережністю й пошаною торкалася його тіла, наче перед нею було божество. Вела рукою від шиї до спини й усмішка лоскітно пробігала її губами. Підносила яблуко до його губ зі святобливістю, немов жриця. Заглядала в темні очі так, мовби це був глибокий колодязь, який ховав у своїх глибинах заборонені таємниці. Кінь приязно торкався мордою її оголених плечей, а вона обвивала руками міцну шию, терлася лицем і

пристрасно втягувала ніздрями запах.

Невдовзі жеребець уже радів їй більше, ніж своєму господареві. Агерін навіть іронізував із цього приводу, але справжня насолода очам розпочиналася тоді, коли Ейліс сідала на Іштар.

Ці їхні стосунки з першої миті скидалися на гру чи танець. Спочатку забавлялися, одночасно вивчаючи одна одну. А потім усе більше зливалися в одне: прегарна тварина і розкішна жінка. Одна — породиста і шляхетна, друга — витончена, граційна, легка, мов німфа.

Іштар витанцьовувала під дівчиною, виграючи кожним м'язом. Чіткі, різкі й одночасно обережні рухи ніг, гордий змах головою, немов крилом. Пишна грива сувоєм шовку тече крутою шиєю. Ейліс нахиляється до її голови, щось шепоче на вухо. Та норовисто форкає. Їхні шовкові пасемка торкаються одне одного й течуть суцільним рудо-вогненним потоком. Ейліс ніжно пестить блискучу шию. Спалахують великі прекрасні очі, наливаючись вогнем. Спрагло тремтить кожен нерв, чекаючи команди. Її стрункі, м'язисті ноги міцно оповивають витончене, туге тіло тварини. Виструнчує поставу, закидає волосся за плечі, легко рухає тілом і ногами водночас. Іштар відчуває той порух і починає ритмічний, обережний алюр, немов боїться скинути свою вершницю. Помалу набирає темпу, вона дозволяє, далі заохочує, запалює, — і ось уже несуться, шаленіючи. Насолоджуються кожним порухом, кожним роз'єднанням і злиттям, нестримною силою, котра вивільнюється. Летять простором, як випущена з лука стріла. Стають нероздільним, одним, немов міфічний Кентавр.

Солоними краплями з розпашілих тіл зрошуючи принишклу траву, губляться ген там, у вечірньому вогненно-кривавому серпанку. Такі ж багряні й гарячі.

Поверталися завжди зморені, та запалені. Якби вірив у магію, то подумав би, що кобилиця перекидається на жінку, десь там, на березі океану, де самотньо і дико. І кохаються дві прекрасні амазонки, полум'яні та пишні, на зелених м'яких килимах, згораючи в останньому такому ж смарагдовому спалаху сонця, яке заходить...

Дощило. Небо зловісною темною банею нависло над землею. Все сипало й сипало прозорим дрібним бісером.

Закутана в шерстяний плед, Ейліс сиділа перед великими скляними дверима з видом на просторий ґанок. Дім Агеріна стояв на невеличкому пагорбі, тому з цього вікна очам відкривалися безмежні простори. Широчінь, порожнеча, буйність природи, її ошатність і розхристаність несли в душу спокій та тугу одночасно. Разом зі співом дощу заколисували.

У двері легенько постукали. Це був мажордом: прийшов розвести вогонь у каміні, аби зменшити сирість, яка заповзала в кожну найменшу щілину. Весело затріскотіли сухі скіпки, а далі загуло, заспівало вогнем. Дівчина прикипіла очима до полум'яних язиків, котрі розмовляли з нею, розповідали якісь свої, дивні і давні, історії. Вона не розуміла тієї мови, але могла слухати її вічно. Мова вогню — це мова життя. Як і мова дощу. Це досконала музика, тонка, вишукана. Щоб зрозуміти її, потрібно увійти в неї. І Ейліс входила. Її мистецька душа тягнулася до всього прекрасного, тому не дивно, що

вона — тут, у цьому домі, де навколо стільки краси. І сам господар маєтку наділений трохи суворою, своєрідною, суто ірландською красою. Веселий і дивний, але поряд з ним надійно. Так, як буває поруч із батьком...

Сумно. Залишилося два дні тут. Два дні розкоші і два дні туги. Чудово розуміла, як їй бракуватиме там, у шумному місті, цієї меланхолійної краси, цього чоловіка, старої Європи, колиски її предків. Недавно у Відні з відчиненого вікна філармонії вони почули репетицію оркестру. Грали серед літа "Щедрика" Леонтовича. Ейліс на мить завмерла і заплющила очі, вкотре згадуючи свою бабусю при звуках цієї мелодії. Бабуся вчила її колядок й щедрівок, розповідала історії про шлюб Меланки та Василька, про дивні звичаї її далекого народу. На Різдво чути щедрівку було звично, а от серед літа — дивно. Ніби хотіли їй нагадати про щось...

Агерін умів відчувати її, тому спитав, що значить оця мелодія для неї. Ейліс розповіла йому про свою бабусю, яка колись втекла з України від комуністів. Дорога привела її в Америку, де вона зустрілася з дідусем-ірландцем. Бабуся була зі знатної української родини, де всі були юристами. "Ось чому ти така витончена та зграбна, — зауважив Агерін, — із такими аристократичними кінцівками: тонкими, довершеними пальцями рук і ніг". Сміявся й жартував, що тепер може пояснити їхню подібність із Іштар. Порода — велика річ!

У спогадах літа Ейліс заснула. Розбудив її лагідний доторк руки Агеріна. Розплющила очі від задоволення й побачила крізь ґратки в'ї, що Агерін тільки наближається до неї. А потім той самий, щойно на секунду пережитий, трепетний доторк до голови. Усміхнулася. Диво. Як і все, що переживає останнім часом.

Надворі посвітліло, дощ припинився, і промені західного сонця подовгуватими буйними пелюстками цвіту розстелилися небом. Прошивали наскрізь дрібні хмаринки й губилися у безмежній високості.

— Дощ заколисає моє малюток?

Ейліс солодко потягнулася усім тілом, горнучись до його руки.

— Ти так говориш зі мною, ніби я справді твоя дитина, — усміхнулася. — І це не вперше...

— Ти могла б бути нею.

— Суто теоретично. А що вчуся у тебе багатьом речам, це — поза сумнівом.

— Вчися тільки доброго.

— А в тобі є щось недобре?

— Хто собі думає, що в цьому світі існують довершені істоти, мав би того розчарувати. Ангели тут не живуть.

— Але вони іноді навідуються сюди, — підморгнула йому Ейліс.

Потім вони довго грали в шахи. Ейліс намагалася вираховувати ходи, вибирати з десятків варіантів найвигідніший. Бо кожен її нинішній хід уже визначає наступний. І так вимальовується вектор руху — до перемоги чи до поразки.

Перші дві партії вона виграла, хоча мала сумніви щодо цього.

— Чомусь видається, що ти піддаєшся мені, — дивилася спідлоба на Агеріна.

— Можливо...

— Заохочуєш?

— Розумниця! Я втягую тебе у гру.

— Ти затятий гравець. Але в покер. Що тримає тебе там?

Агерін не відповів, тільки загадково, якось сумно усміхнувся.

* * *

Похмура пізня осінь оповивала сирими рукавами голі дерева, посірілі схили, будинки й людей. Агерін у довгому плащі-дошовику на вході до ферми зустрічав покупців. Він і раніше торгував породистими тваринами. Та цього разу продавав, бо мусив. Нещодавно, і вже не вперше за останні місяці, програв великі гроші. Карта не йшла йому. Гра не йшла. Від того супився і пив. Пив і спав. А далі знову грав.

Дотепер покер давав йому відчуття свободи, а разом з тим — солодкий смак ризику і, врешті, підносив на таці п'янкий напій перемоги. Дрібні невдачі не брав до уваги. І ось на початку осені його спіткала перша велика невдача. Гра тоді була захоплива, пішли великі ставки, відчуття в усіх гравців загострилися, мов леза. Заблищало в очах в очікуванні тріумфу, запалало в грудях у передчутті небезпеки, задерло в горлянках від напруги. Агерін вливав у себе добрі порції, десь втратив увагу, — і врешті схибив. Так думав собі тоді, що просто схибив. Але це почало повторюватись. І за короткий час пішли довгі гроші. Але він відіграється. Не може такого бути, щоб не відігрався.

І він зробив це. В Лас-Вегасі на Різдвяні свята. Тоді вперше у них з Ейліс виникла серйозна суперечка. Точніше, гучна сварка. Агерін прилетів до Америки не тільки щоб провести свята з Ейліс: його цікавила гра і найкраще для цього місце. Дівчина не опиралася їхній подорожі до Вегасу, але коли він почав день і ніч грати й пити, не витримала. Що ж, усі жінки такі. Щойно не для них уся увага, як починається...

Вони знали вже півтора року. Провели багато прекрасних днів і ночей. Ніколи не обговорювали майбутнє своїх стосунків. Ейліс була юною для чогось сталого чи серйозного, а Агерін ніколи про створення родини й не загадував. Тобто все їх влаштовувало. Та водночас в обох було відчуття, ніби знаються вони давним-давно, прожили пів життя разом і їхні дороги не можуть розійтись. Не можуть, бо не мають куди розходитись. Зрозуміли це гостро і ясно тоді, після сварки. Обое наговорили багато слів: він не звик, щоб хтось розповідав йому, як жити, а вона не звикла до такої майже відвертої байдужості з його боку.

Розуміла, що не набридла йому й що закоханість його не минула. Інше спалахом майнуло в голові: оця його залежність — небезпечна. Буде лихо. Не могла пояснити ці відчуття, котрі вперше заговорили в ній. Страх і тривога. Майже невідворотність. Але чого? Від чого? Чому так гірко й сумно, майже боляче?..

Цей чоловік став близьким відразу. Рідним. Вона вже ніколи не буде без нього. Не зможе бути. Пропаде. Щезне...

І знов моторошно. Бо залежна й вона!

Сиділа й пила в готельному барі, аж поки не впала головою на стійку. В номер її приволік Агерін.

Вони більше не розмовляли про залежності. Він вибачався за свої слова, ніжно пригортав її до себе й цілував кінчики пальців. Вона гладила його голову, слухала його голос і знала, що приречена. Тільки не мала певности, на що саме.

Далі потекли дні, місяці, роки хвилями: де спокійними й лагідними, а де — бурхливим, пінистим штормом. Ейліс досягала успіху й навіть слави у своєму мистецтві. Агерін втрачав успіх у своєму. Його банківські рахунки міліли, а глибшали й важчали — її. Він втрачав свій блиск, а вона все квітла.

Зустрічалися регулярно, ніби хтось налаштував їх як годинник, який усе цокає та повторює час від часу ту саму годину і хвилину, щоразу у різних проявах.

* * *

Той вечір був дощовим і вітряним. Лютував та завивав диким звіром. Агерін узяв із собою мажордома: з усіх слуг це єдиний, хто залишився в маєтку. Він знову програв сьогодні багато. Гравці домовилися про високий ліміт і на три кола безперервної партії. Перший поклав відразу високу ставку, іншим здалося, що той блефує, але він продовжував своїй. Час зависав, мов комп'ютер, тугою пружиною розтягувались нерви, тиша була молотком у скронях. Дехто зробив пас. Дехто підвищив ставку. Нарешті вона досягла свого максимуму.

Агерін тримався непогано, він зібрав каре, тільки дві комбінації могли його обійти. Коли відкрилися карти, у першого на руках був стріт флеш.

Аби покрити програш, Агеріну доведеться продати ферму, з якої останнім часом жив. Зателефонував мажордому, який чекав його в номері лондонського готелю, й сів пити за стійкою. Останнім часом той виконував функції водія, бо Агерін мало коли був тверезим.

Наступного дня вони повернулися в Дублін, а далі — у маєток. Агерін ходив понурим і злим. Оглядав коней та ферму. Гострий біль пронизував груди. Він не хотів втрачати те, що любив, але вибору вже не мав. Зрештою, він вибрав гру. А у грі або пан, або пропав. Не знав, що скаже Ейліс. Вони, як завжди всі ці роки, розмовляли майже щодня. Уже вайбером. Так, вона побачить його потьмянілі очі. Хоча вона уже звикла до його занежаяного вигляду. Скоро літо, й вона приїде. До того часу все має бути продано. Звісно, він, як завжди, може спробувати відігратися, в нього залишився лише маєток та Моріон з Іштар, котрих тримав останнім часом в окремій конюшні. Так хотіла Ейліс.

Але поки що він не готовий робити останню ставку. Хоча, рано чи пізно, доведеться: інших джерел доходу в нього нема.

Ейліс крокувала до нього, легка, мов пір'їна на вітрі, усміхнена й щаслива. Та з наближенням її усмішка гаснула. Агерін дуже подався за останніх пів року, схуд і почорнів. Він був радий бачити її, бо це все, що несло йому радість і відчуття потреби. Звісно, він сам обрав цей шлях — не залежний ні від кого й ні від чого, як думав. Але його уявна свобода знаходилась у полоні гри. Повністю залежала від його статків. Гра і гроші дозволяли йому бути у безперервному русі, мати силу й можливість залишатися вільним від усіх суспільних заморочок, правил та законів. Сам хотів

установлювати свої закони. О, так! Агерін зрозумів, побачив і відчув, чого варті людські закони, велич і сила права! Де гроші — там і право. Де гроші та зв'язки, — там і справедливість. Феміда сліпа недарма.

Агерін не міг бути ні сліпим, ані глухим чи байдужим. Людська дрібність і продажність не просто обурювали, — були йому мерзенними.

Поважні в суспільстві дядьки й тітки підписували домовленості продажу зброї, бо за тим стояли суми з багатьма нулями. Сімейні, гречні чоловіки ставали розпусними і брутальними, з їхніх масних губ текла слина, пожадливо тремтіли руки, коли перед ними починали крутити задами розкішні дівки з метою досягнення чергової вигідної угоди. Система могла зробити з кожним неугодним усе, що їй бажалося: намалювати когось брехуном, небезпечним, божевільним. На систему працювала вся інформаційна машинерія. Звідти лилося в голови обивателів усяке лайно. І те лайно споживалося як швейцарський шоколад.

Йому остогидло. Спротивилося, як дитяча каша щоденно на вжиток. Він залишив юриспруденцію й усе решту в суспільстві, вибираючи самотність і гру. Ця гра та її правила нікому, окрім нього, не несли шкоди. Так вірив.

Цього не могла зрозуміти Ейліс.

Вони мовчки їхали до маєтку. Агерін досі не сказав їй, що продав ферму, зрештою, це не повинно її обходити.

Йому йшов сорок п'ятий, а вона розквітла всіма жіночими принадами у свої тридцять. Налита соками, повна сили й бажань, завжди граційна, неперевершена танцівниця, котра вже занурилась у купіль слави. Вони повернули пообідати лососем в одну з таверн Лімерика. Агерін поглядав на неї, слухаючи її розповіді та враження після недавньої поїздки до Японії. Радів за неї, захоплювався нею і якоїсь миті зловив свою думку, раптову й неспівзвучну, що заздрить. Але ні. Чому він має заздрити? Вона досягає всього, а він мав усе. Звісно, це не одне й те саме. Та чи не ситий він життям? Чи бракувало йому чогось? Чи не звідав мало не всіх дозволених і заборонених смаків? А все решта... Решта — це ріка. Вона мусить текти. Нести нові води, зливаючи старі в океан.

— А ти чому не їси? — звернула увагу на його байдуже колупання виделкою в тарілці.

— Я не голодний, — відповів холодно. В його голосі звучало розчарування й відстороненість. Ейліс вловила цю нотку.

— Щось турбує тебе? Щось сталося? — уже схвильовано питала, хоча бачила його похмурість, і це вже говорило багато.

— Я продав ферму.

На мить тягуча пауза. Далі ковток вина. Два ковтки. Обоє гнали з горла те, що там застрягло.

— Ти знову програв.

— Я давно програю.

— Звісно. Якщо вже дійшло до ферми... І що далі?

Агерін байдуже стелує плечима:

— Гра.

— Тобі мало?

— Ти ж знаєш, що мені завжди мало, — усміхнувся гірко.

— Ти хоч розумієш, що тобі пора лікуватися?

— Чому ти приїдеш сюди? — спитав враз різко й майже вороже.

— Хочеш сказати, що тобі не потрібна уже й я?

— Ні. Хочу почути, що потрібно тобі.

— Мені.... Мені потрібні ми. А ти так швидко втрачаєш пам'ять, — знову відпила ковток. — Бути разом — як дихати... без тебе я засохну. Ти — зів'янеш один.

— Я вже ніякий.

— Ти хворий. Послухай мене, будь ласка... Я допоможу. Ми знайдемо найкращу клініку...

— І що вона мені дасть? Я вийду й піду грати. А потім — пити.

— Це все, що тобі потрібно від життя.

— Ти тільки тепер це зрозуміла?

— Я відсутня у твоїх пріоритетах. Не знаю, чи й була колись, якщо подумати...

— Не думай багато, — різко перервав її. Агерін злився і на неї, й на себе.

Злився з відчаю, та нічого міняти не збирався. Він давно визначився.

Цього разу Ейліс гостювала три тижні. На неї чекали справи і власна танцювальна школа. Їхня еротична пісня в її фізичному прояві затихала, але це нічого не міняло в тому, що відчували одне до одного. Хоча, що це було, достеменно не знали: кохання, звичка, потреба, прив'язаність, а чи все це разом.

Хай там як, але обоє почувались вільними — жити своє власне життя і жити його разом. Ніхто з них ніколи не обмежував іншого, поміж ними панувала неймовірна, майже дитяча, довіра. Все є — бо так повинно бути. А якщо припиниться, то й це буде, бо повинно. Та чи може щось між ними припинитися? Такі різні, вони знаходили між собою спільний стрижень, центр, який давав їм відчуття повноти. Відчуття насиченості й польоту. І цей вільний політ, довіра й турбота народжували в обох без зупину одне й те саме дитя: квітку любови.

Вони міцніли в цій любові, навіть якщо на позір один злітав усе вище, а другий тримався низин.

Ейліс іще декілька разів намагалася завести розмову про терапію, та Агерін різко обривав її. Розуміла, що не має над ним влади, не може до чогось змусити.

Він — той, хто є, і вона таким прийняла його у своє життя.

Годинами ходила біля Моріона та Іштар, занедбаними виглядали й вони. Часто виводила обох на прогулянку. Тварини паслися на березі Кліф Могер, а вона сиділа й замріяно споглядала океан. Слухала його вічну пісню, вичищала вітрами голову від думок, відпускала на волю спогади усіх минулих років на цих берегах.

Коли їхала, просила Агеріна піклуватися про коней і про себе самого, хоча не була певна ні в чому.

Протягом наступного року коней було продано. А за ними невдовзі пішов і маєток.

Агерін уперто не хотів відмовлятися від звичок. Зрештою, він не вмів жити інакше, ті звички й поведінка стали його вдачею, котра формувала його долю. І ця доля стала недолею. Чого він тільки не думав темними ірландськими ночами, самотньо випиваючи, аж поки не долав його алкоголь, занурюючи в сон. Думав, що життя остогидло, що став тягарем для Ейліс і що він — причина її смутку й тривоги, що він — уже тягар для самого себе.

Життя в такі хвилини здавалося непотрібним, а сам він — нікчемним. І ще одна жахлива думка навідувала його, мов зла й підступна відьма. Але ні. Він надто любить життя, щоб посягнути на нього. А що любиш — поважаєш. І, може, вона, Ейліс, має рацію: він уже не може зупинитися. Це поза межами його можливостей, зі свobodного повелителя таких самих вільнолюбних тварин став він васалом. Та що б там не було, жити, як усі, він уже не зможе. Ніколи не міг. Тож буде просто жити, розплачуючись за свій вибір, скільки буде потрібно.

В одну з таких важких його ночей він непомітно поринув у сон. Навіть не зрозумів спочатку: спить чи марить. Чи, може, розглядає небо в телескоп, якого теж давно уже нема...

Він споглядав Землю з космосу. Спочатку здалося, що це фільм, а далі зрозумів, що це він сам знаходиться всередині цього фільму. Відчуття такі, немов потрапив у воду, але ця вода не така густа, як земна. Прийшло бажання зануритись у безмежжя, котре відкривалося поглядом. Воно й само втягувало. І він розпочав рух. Що далі рухався, то дивовижніші картини виринали. Земля стала маленькою кулькою, та він не зважав.

Кольори! Неймовірні барви зринали перед очима, перетікаючи одна в одну, змішуючись і утворюючи все нові. Він опинився в туманності, яка вигравала всіма можливими й неможливими відтінками, немов симфонічний оркестр звуками. Справді, було чутно звуки, але надто вже тонкі й легкі, ненав'язливі. Поміж тих барв, десть густіших, а десть розріджених і майже прозорих, яскравими цятками виблискували зірки. Туманність мала видолінки і яри, високі стрімкі гори та безмежні провалля. Насолоду й захоплення, які відчував Агерін, не можна було порівняти ні з чим, що пізнав до сьогодні. Його тягнуло все далі. Тоді він вилетів із туманності й опинився посеред темного розрідженого океану, в якому бриніли окремі зорі. Деякі з них були золотавого кольору, деякі зовсім білі, інші рожеві, ще якісь — блакитні. Ніби хтось розсипав на чорному оксамиті неймовірну кількість різнокольорового бісеру.

Зупинив свій рух. Перед ним простір наче поширшав. У тому просторі побачив уже не окремі зорі, а цілі яскраві згустки. Наближаючись, зрозумів, що це закручені спіралі Галактик. Їх було безліч! Вони повільно оберталися. Це скидалося на танок дервішів. Багато, багато дервішів крутилися й виблискували, розпорошуючи навколо світлий пил. Наближаючись до однієї, почув легкий, ледь уловимий, гул, тонкий дзвін почув біля іншої, калатання чи серцебиття — біля ще однієї. Розуміння того, де

знаходиться, породило в ньому неймовірно, радісне збудження. Він продовжив рух.

Невдовзі простір навколо став густішим і все менше галактик зустрічалося на шляху. Попереду розпростерлася темрява. І все щільніша, дедалі густіша. Тоді його охопила тривога й він озирнувся.

Позаду виблискувало, обертаючись навколо своєї осі, величезне веретено!

Спочатку довго не міг зрозуміти, що це, але враз здогадка пальнула блискавкою: це Всесвіт! Його Всесвіт. А він — поза його межами, й усе, що попереду, — це темрява. Наступне відчуття — страх. Агерін то дивився на дивовижне прекрасне веретено, то заглядав назад, у темряву. Чим довше дивився, тим більше відчував її потяг. І він зважився.

Прекрасне веретено з неймовірно довгими нитями навколо себе стало манюсінкою цяткою. Темрява все важчала. На мить зупинився, боячись втратити світлу цятку. Неймовірної сили вагання зародилося в ньому: йти чи повернутися? Проте цікавість ізнову перемогла. Коли озирнувся наступного разу, цятки позаду уже не було.

Морок...

Морок огорнув його зовні, морок панував усередині. Вперше за всю подорож захотілося крикнути. І він кричав. Потужно й надривно, та не почув найменшого звуку свого голосу. Все застигло всередині від жаху. Застиг і він, бо зненацька усвідомив, що втратив відчуття простору.

Уже нема ні низу, ані верху. Не було нічого. Темна, густа, в 'язка, задущлива порожнина! Розпач...

Здається, минула ціла вічність, доки за відчаєм прийшло смирення. Бо ж він сам вибрав цей шлях. Після смирення прийшло відчуття блаженства та солодкого спокою.

Минула ще одна вічність, і щось почало порушувати його стан забуття. Це була сірувата, немов земні сутінки, стіна навпроти. Вона нависала над ним (чи це він над нею?..). Забриніли давні струни всередині. Ота постійна цікавість, яка завела його сюди, знову прокинулася. Він почав заходити в сутінки.

Чим далі рухався, тим світлішало навколо. Здавалося, що мандрує у тумані, тільки він не вологий. Згодом цей туман став густим і білим-білим, як молоко. Чи сніг. А скоро ця білизна й зовсім почала виблискувати неймовірно яскравим світлом.

І вже не відомо, що було приємнішим: стискаюча темрява чи різке, гостре світло. Він знаходився на кінчику тонкого, твердого й гострого леза! Щось заболіло всередині... Знову шок, але вже без відчуття жаху. Знав, що все-таки нічого йому не загрожує. Ніде. Ані раніше, ні тепер.

Він знову завис посеред яскравого небуття, не знаючи, як йому бути. Знову всі межі були стерті. Наступне, що прийшло як одкровення, — він може бути де завгодно, досить тільки подумати! Тоді захотілося повернутись на межу. Це й відбулося миттєво. Почав рухатись уздовж межі білого й чорного. Так мав відчуття якогось напрямку і простору. Довгим та безкінечним видався той шлях, тому майже

не повірив очам, коли натрапив на маленьку, ледь жевріючу цятку світла! Вона була якраз на самісінькій межі світла й темряви. Майже миттєво опинився поруч, до болю в очах задивляючись на прекрасне, магічне веретено.

Всесвіт. Його втрачений Всесвіт! Емоції переповнювали. Довго спостерігав за дивовижним, майже живим створінням, яке вібрало й вихлюпувало із себе тихий шурхіт, схожий на морський. Часом подзеленькувало або завивало сиреною. Він не силкувався відірватися від веретена, але й не наближався. Хотів бачити більше. Хотів пізнати більше. Й тоді його зорові відкрилося ще одне веретено, а далі ще одне, — десятки, сотні, а може, й тисячі!

Усі вони розташувалися на отій розмитій межі. Не по прямій лінії. Їх можна було пов'язати кривою, точніше, хвилястою лінією, на зламах і вигинах якої вони крутилися.

Він рухався вздовж. Невдовзі веретена почали рідшати й зникли зовсім.

Тільки ледь помітна сиза хвиля тягнулася вдалечінь.

І тут до нього прийшло осяяння. Він зрозумів, що пройшов по колу й повернувся до місця, де покинув веретено-Всесвіт. Зрозумів, чому панує ніщо у двох різних світах. Чому веретена-всесвіти виникають та, ймовірно, губляться на сизій хвилі чорно-білого дотику. Так відбувається творення. Світло й Темрява створюють щось там, де торкаються одне одного. Коли ніщо білого світу й ніщо темного починають зливатися — народжується ВСЕ. Усе-світ!

"Тож який із них усіх — мій Всесвіт?" — знову гупнуло в голові запитанням. І тоді зрозумів, що кожен. Може заходити у будь-який із них. Але зараз тільки в той, для якого готовий. У цьому згодом і переконався, коли одне з веретен не прийняло його. Він міг перебувати всюди, але заходити мав право у той світ, для якого визрів.

Наступним одкровенням було те, що він і сам може створювати свій, єдиний, ні на чий не подібний, Всесвіт. Тільки для цього потребує більше знань та сили, яких поки що не має.

Все це було схоже на те, як чоловік і жінка своїм злиттям народжують нову форму життя, схожу на них, але й водночас відмінну. Аби творити, він має стати чорним і білим. Має розмежувати в собі ці два світи, щоб там, де вони змішуються, виникало безліч різноманітних. І кожна народжена у цій суміші сутність рано чи пізно набуває здатності творити самотійно...

Знову лежав, огорнутий темрявою, помалу відчуваючи своє затерпле тіло. Поворухнув ногою, потім рукою. В голові — біль, у роті сухо. Він повернувся в життя, у свій до болю рідний світ. Але вже не милий...

* * *

Ейліс довідалася про цілковитий крах від мажордома. Кинула все й полетіла в Ірландію. Вона найняла йому невеличкий будиночок на березі ріки Шеннон і відкрила новий рахунок у банку. Бавилась із ним, як із малою дитиною, — не дорікала, не просила.

Ввечері перед її від'їздом сиділи на ґанку його нового помешкання. Небо було

чистим і глибоким. Сонце важким клубком занурювало своє розпечене тіло у води ріки. А після останнього його смарагдового зблиску на небі зблищала Г еспер. Ейліс довго дивилася на неї, аж зненацька засльозилися очі. Задзеленькав її телефон. Почувся приємний чоловічий голос. Їхня розмова текла солодким ручаєм із тими інтонаціями, котрі притаманні близьким людям. На губах Агеріна з'явилася гірка посмішка. А в голові раптом спалах: він хоче бачити її щасливою.

— У нашої Ейліс завелось коханнячко? — спитав після розмови.

— Ти знаєш його. Із численних відео...

— Я мав би здогадатись. Ви так прекрасно відчуваєте одне одного в танці. І ті очі, ваші очі, говорять багато. Сподіваюсь, ти будеш із ним щаслива...

— Ми хочемо одружитися, — відповіла після паузи. — Ти приїдеш?

— Не думаю, що в мене буде таке бажання. Не тому, що важко бачити тебе чужою нареченою, а тому, що я не в силі рухатися з місця.

— Справді, ти ніколи не йшов проти своїх бажань.

— А чому б вам не одружитися тут? Деся на твоєму улюбленому березі Кліф Могер?

— Хороша ідея. Ми подумаємо про це.

Теплого липневого дня Ейліс і Назаріо таки одружилися там, неподалік диких і суворих скель, під мінливим ірландським небом. Дув вітер, розганяючи вічні хмари над їхніми головами. У яскравих променях сонця виблискував океан, протяжно кричали в небесах білі чайки.

Агерін мимоволі замилювався парою й на мить, тільки одну мить, у його голові зринула картинка, наче з далекого, невідомого минулого: вони обоє вінчаються в невідомій церкві. Далеко, в іншій країні, в іншому вимірі. Зринула й полетіла над океаном, вихоплена вітром. Щасливо! А йому пора випити...

Наступного разу вони побачилися через рік. Ейліс і Назаріо мали гастролі в Лондоні. Запрошувала Агеріна, хоча знала, що це марна справа. Приїхали в Лімерик. Вечеряли разом з Агеріном, а далі пара відвозила його додому. І так три дні.

Останнього вечора Ейліс їхала одна. Запросив її на келих вина. Не відмовилась.

— Не звертай уваги на моє помешкання, — попередив завбачливо.

— Мене не здивує, — відповіла. Хоча, переступаючи поріг, зрозуміла, що помилилась.

Навіть розгубилася на мить. А потім знову і вкотре стало гірко. Агерін шпортався по шафках у пошуках чистого келиха. Нарешті знайшов і заходився розливати вино.

— Я тільки пригублю... Мені повертатися.

— Як хочеш. Не пропаде.

— Це єдине, що править твоїм світом...

— Краще хай моїм світом править вино... Той, інший, світ, який маєш на увазі, схожий на яйце: шкаралупа собі зверху і все. Хочеш, розмальовуєш його прегарним орнаментом. Але як тільки розіб'єш яйце, — стане ясно, свіже воно чи сморідне й мертво. Світ — мов бордель, на дверях якого повісили пристойну вивіску. Краще вже вино.

— У тебе надто песимістичні настрої...

— Це прагматичні спостереження, які до емоційного стану не мають ніякого стосунку.

— Я бачу світ по-іншому...

— Скільки людей — стільки поглядів. Ти маєш на це право.

— І все ж маю враження, що в тобі говорить розчарування.

— Ти вперто хочеш бачити щось своє.

— Я заглядала не раз у твою безодню...

— І лякалась?

— Ні. Захоплювалася мандрівкою.

— Тоді мандруй, моя дівчинко, поки я тут. Поки я ще тут...

— Ніхто не знає, допоки йому бути тут.

— І я не знаю. Але знаю те, що відчуваю. А відчуваюсь так, немов прожив тисячі життів. Чи років. Я — повний.

— А може, змучений?

Агерін мовчав і понуро дивився у вікно. Він не хотів відповідати на це запитання. Після довгої павзи Ейліс продовжила, хотіла виговоритись, прояснити для себе свої здогадки, а може, й виголосити те, що давно мовчазним звіром мучило її.

— Поза тим, що знаю тебе, мов саму себе, не можу зрозуміти: чому? Навіщо так?

— А може, не зрозуміти потрібно, а просто прийняти?

— Що прийняти? Самознищення?!

— Без пафосу, будь ласка. Все простіше. Дозволь чоловікові абсурд, якщо якимось так розумієш його вчинки. І — прийми. Як приймає земля насіння. Чи не це — призначення жінки?

— Здається мені, що ці особи, чоловік і жінка, ніколи не здатні зрозуміти одне одного, попри всі призначення.

— В житті іноді трапляються парадокси, коли ці різні істоти починають розуміти й відчувати одне одного без слів. Тоді й відбувається злиття: двоє не розчиняються, а доповнюються, стають чимось ідеальним, цілісним, абсолютним.

— Ми бували такими. Це були миті, та якраз тоді я почувалася цілісною.

— Ми бували довершеними, стаючи на мить богами, — замріяно усміхнувся Агерін.

— Любов — це Бог.

— Тому світ людський стане ідеальним, коли досягне рівноваги непримирених сторін. А може, таке завдання не стоїть перед суспільством, а лише перед окремими індивідами?

— Ну, як завжди, — знизил плечима Ейліс. — І нам його ще досягати.

— Іноді ми бачимо поверхню, а не те, що стоїть "за".

— Глибинні причини, які спонукають те чи інше?

— Так.

Агерін знову налив вина і смачно потягнув зі склянки. Відвела погляд. Потім продовжила:

— Ти ось погоджуєшся, що Бог — це Любов, завершеність, злиття із протилежністю, прийняття протилежності. А сам відкинув усе: протилежність, Бога, релігію...

— У мене — свій зв'язок із Богом. Тут не потрібні посередники. А щодо протилежності, то ти знову дивишся на поверхню...

— Не розумію тебе, — глянула прискіпливо.

— Що саме?

— Одне і друге.

— Хто довго спостерігає за світом і вивчає його релігії, той нарешті знаходить свою. Це перше.

— Ну й яка вона, ця твоя особиста релігія?

— Моє сумління. Коли я готовий нести відповідальність за свої вчинки, сам керувати своїм життям, тоді й настає час, коли всі релігії уже не потрібні.

— Тому ти збайдужів до всього, окрім карт і віскі... І, врешті, вже нічим не керуєш.

— Хмм, — усміхнувся Агерін, — знову ти за своє... Гра — це насолода. Нема нічого кращого за вічну насолоду.

— Ти ж програв усе! Невже це принесло тобі якесь задоволення?

— Я ж не про результат, люба. Я про сам процес...

— Цей процес — наркотик. І він уже володіє тобою. Ти наркоман і алкоголік.

— Я вільний, — примруживши очі, глянув на неї Агерін. — Вільний від вигаданих законів і цінностей цього гнилого суспільства, котре — суцільна лицемірна гра! А от я — граю щиро. І якщо блефую, обманюю, то виключно в покері.

— А серце хоче вина й покеру, — знову вела своєї Ейліс.

— Ну не будь такою обмеженою, — скривився Агерін. — Воно хоче свободи, бо пізнало все у цьому житті і все йому набридло. З нього досить!

— Це такий вид протесту?

— Розумій, як хочеш. Мені байдуже.

— Ааа! Це мені відомо давно.

— Це гіркота говорить у тобі? Ти ж щаслива, здається?

— Так, я щаслива. Але бачу, що ти неприкаяний...

— А мені здається, що ти не можеш прийняти чужого щастя. Не можеш зрозуміти, що щастя для кожного різне. Зрештою, чому це я наркоман? Бо граю? Чому це я алкоголік? Бо п'ю? Та нехай навіть і так. Маю сміливість сказати: так! Все це я: пияк і наркоман. Але чому це таке негідне, не второпаю. Бо ж не краду, не обманюю, не зраджую. Не граю у пристойність! Я такий, як є. Ти, мила моя, глянь навколо і скажи, хто ще живе отак відверто й одночасно без шкоди для інших? Не скажеш, бо їх обмаль. Майже нема. Це винятки. І я — один із них.

— Твоя гординя — завжди твоя повелителька.

— Гординя, кажеш?.. А може, гідність? Може, я програв чуже? Чи я не був відкритий з усіма, і з тобою, зокрема? Чи я знищив когось? Або обіклав себе пустопорожніми речами, на яких відбиток брехні, обману та крові, та й живу собі

порядним сім'янином і показовим вірянином? Та й якої релігії, хочу спитати тебе?! Блуду і лихварства? Ні, дякую. У мене свій шлях і своя гра. Я на цьому шляху звільнився від усього...

— Окрім пристрастей, — зітхнула Ейліс.

— Ну й нехай! Але моя пристрасть нікому не принесла шкоди! Правда ж?!

— Тут не буду сперечатися, бо таки нікому, крім тебе самого. Можливо, це твоя жертва. Плата за уявну свободу... А в кожного, справді, своя дорога і пристрасті свої. Зрештою, я теж вибрала пристрасть.

— Тобі добре на сцені, — задоволено усміхнувся Агерін, — там, де грає твоє тіло. Ти коли-небудь дивилась на свій танець збоку?

— Так, звісно, я переглядаю відео кожного танцю.

— І?

— Таке враження, що це не я...

— Це ти у грі, моя лялько. Танцюєш, мов кохаєшся. Мов пишеш поезію. Ти такий же гравець у своєму мистецтві, як і я...

— Різниця тільки в тому, що твоє мистецтво тебе знищує...

— А ти зі своїм будеш вічна? — скривився Агерін. — Зрештою, в тобі таки більше гордині, бо залишаєш слід свого мистецтва після себе... Чи це не бажання увіковічити себе неповторну? Я ж, наприклад, далекий від такого марнославства...

— Це любов, а не марнославство, — заперечила Ейліс. — Це покликання, вибір, зрештою!

— Чому ж не розумієш мого вибору?

— І твоєї любові...

— Ти хотіла бути одним і другим...

— Так, хотіла.

— Не тривожся, люба. Давно те, що *ти*, тече моїми жилами... Вже ніколи я не буду поза тобою. Це — друге.

Сльози текли неслухняними струмками обличчям Ейліс.

— Я знала, та хотіла почути...

— Тоді не заморочуй свою голівоньку видимістю чогось. Все, що на поверхні, — міраж. Лети на крилах свого вибору і свого щастя. І хтозна, може, колись я ще торкнуся твоєї плоті.

— Ти торкнувся чогось більшого...

Вони дивились одне на одного й відчували, наскільки близькі й рідні.

— Колись я відчувала, що повністю розчинилася в тобі. Було страшно. Спочатку. А потім страх минув...

— Любов не має страху.

— Знову жертва?

— Ні. Винагорода.

— Думаю, я шукала підтвердження.

— Що всі страхи марні і ти не зчезнеш, розчиняючись в іншому?

— Так.

— То що важливіше тобі з отих двох точок дотику?

— Гадаю, що знаєш...

Ейліс поїхала, коли стемніло.

* * *

Сьогодні її виступ на телебаченні. Він налив у склянку віскі і зручно вмовстився у кріслі. Постала перед його очима у довгому блакитному вбранні, з одного боку розріз повністю оголював її гнучке тіло. Завмерла в позі, немов покинута лялька. Її партнер і чоловік витонченими й відточеними рухами, сповненими ніжності та обережності, приводив ту ляльку до життя. Це була еротична, пристрасна румба. Вони так легко торкалися одне одного, мов ельфи. З абсолютною довірою до свого обранця віддавалася його рукам, і він ліпив її. Це було магічне видовище, наповнене почуттям, насолодою і якоюсь неймовірною, неземною естетикою. Одне перетікало в іншого, зливалися єдиним потоком, і хвилями розходилися в різних напрямках, аби невдовзі зійтися знову.

Й він, Агерін, колись торкався цього жіночого божества. Усмішка ковзнула губами. Налив знову й випив майже залпом. Ні, не ревнував. Він любив цих обох і був щасливим від їхнього щастя. Це почуття заливало його, як жовтаве пахуче віскі — нутрощі. Бачив її на пляжі Родосу, молоденьку й наївну. Бачив її на вогненній Іштар, зрілу і впевнену. Бачив її чуттєву у своїх обіймах. Любив її так, як любив життя. Тому й відпустив...

Танець закінчився, й Агерін допив віскі. Заснув, на диво, спокійним сном. Снилось йому, що вона гладила його волосся й ніжно торкалася губами чола.

Прокинувся від сонячного променя, який пробивався крізь неміту шибку. Так, вона тут. Вона завжди буде тут, ніяка відстань — не перешкода цьому.

Підвівся з крісла, розправив плечі бо, здається, звело всі кістки, й почвалав до ліжка. Агерін хотів спати ще, мирно і солодко, з її теплим, рідним доторком. Довіку.

Два величезних спіралеподібних диски неймовірної краси повільно рухались, обертаючись у протилежних напрямках. Скидалися на пару, котра стала до танцю. Пристрасного, жагучого танцю, у якому одне хотіло поглинути іншого. В якому одне насолоджувалося другим. Їх поєднував довгий і потужний стовп світла. Від того стовпа в усі боки розлітався срібний пил, долітав до двох, котрі мовчазно стояли осторонь, зачаровані видовищем. Пил осідав на їхніх прозорих постатях, і вони блищали, мов світлячки.

Все навколо заповнив собою той зоряний пил. Двоє були близько до мети.

"Ти молодчина. Пишаюся Тобою!"

"Ось і настав час, коли ти можеш і собою пишатися".

"Справді, вже не знаю, хто де є і хто є ким".

"Цілісність неможливо роз'єднати, пам'ятаєш?"

"Там я втрачаю пам'ять".

"Без цієї втрати не було б Гри".

"Можна тебе до танцю?", — спитав.

"Завжди до твоїх послуг", — відповіла.

"І для моєї насолоди".

"Для нашого пізнання".

"І для спільного росту".

"Як я тепер без тебе?"

"Ти уже ніколи не будеш без мене".

"Де побачимось?"

"Заглядаючи в себе. Там буде образ, на який відгукнуться наші чуття".

Вони закрутилися навколо світлового стовпа. Пилу все більшало, і він здував його з її вій. Пил густішав, а вони зливалися з ним у суцільну суміш. Кружляння набирало обертів, і два диски все щільніше зливалися в один. Втратили відчуття одне одного. Звільнення враз спалахнуло в одному, страх пройняв другого.

"Почую твій голос?"

"Тільки поклич..."

Яким іменням?

Ім'ям Любови...

Завершено 07.07.2019, Ерланген.

Надія Богодар